

S B O R N Í K
NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ŘADA A – HISTORIE

A C T A
MUSEI NATIONALIS PRAGAE

SERIES A – HISTORIA

61 • 2007 • 1–2

JAN BOUBLÍK (EDITOR):

LABOR OMNIA VINCIT IMPROBUS

SBORNÍK JARMILY HÁSKOVÉ K 70. NAROZENINÁM

Festschrift für Jarmila Hásková zum 70. Geburtstag

Memorial Volume of Contributions Dedicated to the 70th Birthday of Jarmila Hásková

OBSAH

Jiří Horáček: Jarmile Háskové k životnímu jubileu / Für Jarmila Hásková zu ihrem Lebensjubiläum	5
Jan Boublík – Martina Musilová: Výběrová bibliografie prací PhDr. Jarmily Háskové, CSc. (za léta 1960–2007)	9
Jan Boublík – Martina Musilová: Výstavní činnost PhDr. Jarmily Háskové, CSc. (v letech 1967–2005)	13
Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal: Knížecí a královská akropole na Vyšehradě (stručný nástin poznání)	15
Resümee: Die fürstliche und königliche Akropolis auf Vyšehrad (kurze Zusammenfassung der Erkenntnisse)	20
Jiří Sláma: Nález mince a datování mariánského kostelíka na Budči	21
Resümee: Der Fund einer Münze und die Datierung der Marienkirche in Budeč	23
István Gedai: Where was the (P)“RESLAVVA CIV“(ITAS) coin minted?	25
Resumé: Kde byla ražena mince (P)„RESLAVVA CIV“(ITAS)?	30
Věra Němečková: Neražené stříbro – platidlo středověku	33
Resümee: Ungeprägtes Silber – Zahlungsmittel des Mittelalters	38
Zdenka Nemeškalová-Jiroudková: Dva mincovní nálezy ze severovýchodního objektu hradu Vizmburku	39
Resümee: Zwei Münzfunde aus dem nordöstlichen Objekt der Burg Vizmburk	42
Jan Boublík: Půjčky a věřitelé Jiřího z Poděbrad	47
Resümee: Darlehen und Gläubiger von Georg von Podiebrad	51
Jiří Kuthan: Stavební dílo a mecenát Lva († 1485) a Zdeňka Lva († 1535) z Rožmitálu	53
Resümee: Das bauliche Schaffen und das Mäzenatentum von Leo († 1485) und Zdenko Leo († 1535) von Rosenthal / Rožmitál	60
Juliana Boublíková-Jahnová: Jáchymovská medaile Ferdinanda I. z roku 1529	67
Resümee: Joachimstaler Medaille Ferdinands I. aus dem Jahr 1529	70
Zuzana Holečková: Zajímavé a vzácné ražby ze slezských knížecích mincoven ve sbírkách Národního muzea v Praze	73
Resümee: Interessante und rare Prägungen aus fürstlichen Münzstätten in Schlesien, die in Sammlungen des Nationalmuseums in Prag aufbewahrt sind	79
Marie Bisingerová: Úřad královského rychtáře v Kutné Hoře a jeho písemnosti	81
Resümee: Amt des königlichen Richters in Kuttenberg/Kutná Hora und seine Schriftstücke	86
Tomáš Kleisner: An unknown medal for the foundation of Sušice Monastery, 1651	87
Resumé: Neznámá medaile k založení kláštera v Sušici z roku 1651	93

Johnson

Autoři příspěvků

PhDr. Marie Bisingerová

(emeritní ředitelka, nyní vědecká pracovnice Státního okresního archivu Kutná Hora)

PhDr. Jan Boublík

(do května 2007 kurátor numizmatického oddělení Národního muzea, od června 2007 archivář Národního archivu, Praha)

PhDr. Juliana Boublíková-Jahnová

(externí spolupracovnice numizmatického oddělení Národního muzea a rukopisného oddělení Archivu Akademie věd České republiky, Praha)

Dr. István Gedai

(emeritní ředitel Maďarského Národního muzea [Magyar Nemzeti Múzeum], Budapešť)

PhDr. Zuzana Holečková

(kurátorka numizmatického oddělení Národního muzea, Praha)

RNDr. Jiří Horáček, CSc.

(externí spolupracovník numizmatického oddělení Národního muzea, Praha)

RNDr. Ladislav Hrdlička, CSc.

(vědecký pracovník firmy Prospekta 90, Praha)

Mgr. Tomáš Kleisner

(vedoucí numizmatického oddělení Národního muzea, Praha)

Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc.

(proděkan pro vědu a výzkum Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, vedoucí Ústavu dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, profesor Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha)

Martina Musilová

(pracovnice numizmatického oddělení Národního muzea, Praha)

PhDr. Bořivoj Nechvátal, CSc.

(vědecký pracovník Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha)

PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

(vedoucí katedry pomocných věd historických a archivnictví Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové)

PhDr. Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, CSc.

(externí spolupracovnice numizmatického oddělení Národního muzea, Praha)

Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc.

(profesor Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha)

JARMILE HÁSKOVÉ K ŽIVOTNÍMU JUBILEU

PhDr. Jarmila Hásková, CSc., rodačka z Hradce Králové (29. I. 1936), je žačkou profesorů Václava Husy a Františka Kavky na filozoficko-historické fakultě Karlovy univerzity, kde v roce 1959 promovala. V tomtéž roce nastoupila do numizmatického oddělení Národního muzea, kde pracovala jako odborná a vědecká pracovnice, později jako jeho vedoucí. Dr. Hásková zůstala Národnímu muzeu věrná – působí zde již 48 let.

Vědecká práce dr. Háskové je dokumentována řadou publikací knižních a časopiseckých, a úspěšnými vystoupeními na přednáškách v Drážďanech, Berlíně, Curychu, Norimberku, Lucemburku, ve švédské Sigtuně, či nověji v Kazani. Účast na velkých mezinárodních kongresech jí však nebyla nikdy před rokem 1989 státními orgány povolena.

Badatelský zájem dr. Háskové se soustředil na období raného středověku, kde řešila řadu specifických otázek denárové měny – činnost vysehradské mincovny, problematiku slavníkovského mincování, původ Emmy Reginy, projevy státní ideologie na nejstarších českých mincích, insignie a podobu prvního českého krále Vratislava I., ikonografii českých a nejstarších chebských mincí, počátky českého mincování a řadu dalších témat.

Nemenší pozornost věnovala dr. Hásková období pozdního středověku, kde především věk jagellonský a Kutná Hora zůstaly doménou jejího trvalého zájmu. Zde také plně uplatnila a rozvinula své profesionální školení historika hospodářských dějin v řadě studií věnovaných ekonomickému vývoji druhé poloviny 15. století. Z metodického hlediska byla její nová interpretace knih kšaftů významným přínosem pro poznání sociální struktury i kulturního vývoje českého města, stejně jako datování zlomku mincovních register z doby Jiřího z Poděbrad a využití písemných pramenů jako časových mezníků pro sestavení chronologie jagellonských grošů. Sem lze zařadit i první edici grošových ražeb Chaurovy sbírky jako základ budoucího korpusu českých mincí i odborná zpracování četných náleзовých celků, včetně historizujících pohledů do jednotlivých regionů (především západních Čech).

Nedílnou součástí odborné činnosti Jarmily Háskové byly desítky přednášek, které proslavila na konferencích, sympoziích, numizmatických setkáních a dalších akcích pořádaných v Československé a České republice. Vzpomenout je třeba i její pedagogickou činnost, např. na Karlově univerzitě, Vyšší odborné škole informatiky nebo uměleckopřemyslových školách.

Uspěla také jako popularizátorka oboru v rozhlase a televizi, kde veřejnost zaujala svým vyprávěním o pokladech

numizmatiky v Národním muzeu, své životní cestě a dalšími tématy. Rovněž se podílela jako odborný poradce na dokumentárních historických filmech, z nichž je třeba připomenout alespoň dva, vytvořené ve spolupráci s režisérem dr. J. Jahnem, o jagellonské Kutné Hoře (Klenot království) a o Jiřím z Poděbrad (Král dvojího lidu).

Byla autorkou a iniciátorkou řady výstav doma i v zahraničí. S kolektivem pracovníků numizmatického oddělení vytvořila v 80. letech expozici o dějinách peněz na našem území, která vzbudila zasloužený obdiv zahraničí, včetně katalogu v cizojazyčných verzích.

Řadu let organizovala v Národním muzeu jarní a podzimní cykly numizmatických přednášek, jednou ročně vždy s besedou a prezentací díla předního českého medailéra. Organizováním přednášek proslavených zahraničními hosty seznámila i širokou veřejnost s řadou evropských numizmatiků a historiků z Velké Británie, Německa, Lucemburska, Švýcarska, Rakouska, Maďarska, Polska a Ruska.

Za významnou lze označit dlouholetou přátelskou spolupráci dr. Háskové s Národní bankou, Asociací umělců medailérů, v níž iniciovala podepsání smlouvy o její spolupráci s Národním muzeem, a řadou dalších kulturních a vědeckých institucí doma i v zahraničí.

Časově velmi náročná byla spolupráce dr. Háskové především s Numismatickou společností československou (dnešní Českou numismatickou společností), kde pracovala v řadě funkcí (předsedkyně ediční komise, místopředsedkyně). Po celých třicet let si úspěšně vedla jako redaktorka časopisu Numismatické listy, vydávaného společně Národním muzeem a Českou numismatickou společností. Udržela jejich vysokou odbornou úroveň, zajistila jejich plynulé vydávání a od roku 2002 i jejich novou grafickou úpravu.

Není příliš známo, že dr. Hásková řadu let pracovala jako zástupce ředitele Historického muzea - Národního muzea a byla členkou vědecké rady ředitele Národního muzea. Dvacet osm let vedla numizmatické oddělení, které v 80. letech „přežilo“ hloubkovou revizi Výboru lidové kontroly, vyvolanou udáním. V 90. letech pak konsolidovala personální stav oddělení, dokončila úpravy depozitáře podle stávajících předpisů, řídila přestěhování mimopražských depozitářů do nové budovy v Terezíně, a především vracela zkonfiskovaný majetek v rámci restitucí soukromníkům a církevním institucím. Pro Národní muzeum se jí podařilo získat v této době i mimořádné celky – unikátní soubor ruských mincí z proslulé Prokopovy sbírky, známou Měříčkovu faleristickou sbírku, bezesporu jeden z největších darů do fondů Národního muzea ve 20. století, a další. Cíleně budovala kolekci moderní české medaile, jedné

Prom. hist. Jarmila Hásková krátce po nástupu do Národního muzea, počátkem 60. let 20. století. Foto Jindřich Marco.

z největších v našich zemích, a do roku 1992 se organizačně podílela na vydávání medailí Národního muzea. Jako členka komise Kanceláře prezidenta České republiky pro posuzování návrhů na státní vyznamenání uskutečnila jejich první prezentaci v Panteonu Národního muzea roku 1994.

Konečně je nutno vyzdvihnout vždy noblesní jednání paní doktorky a vstřícnost k veřejnosti v duchu starých muzejních tradic. Odrazilo se to zejména v metodické pomoci českým muzeím, kterým určovala numizmatické materiály, v přípravě výstav i expozic a v další odborné činnosti.

Závěrem je třeba připomenout, že dr. Háskové, jež je čestnou členkou Historického institutu Velkovévodství Lucemburského a české Asociace umělců medailérů a jež byla jmenována členem korespondentem Rakouské numizmatické společnosti, vyjádřil u příležitosti životního jubilea mimořádnou poctu i rodný Hradec Králové. Stříbrné vyznamenání za celoživotní badatelský přínos přijala dr. Hásková z rukou hradeckých numizmatiků v květnu roku 2006.

Jiří Horáček

Für Jarmila Hásková zu ihrem Lebensjubiläum

PhDr. Jarmila Hásková, CSc., wurde in der Stadt Königgrätz/Hradec Králové geboren (29. 1. 1936). Sie war Schülerin der Professoren Václav Husa und František Kavka an der philosophisch-historischen Fakultät der Karlsuniversität in

Prag, wo sie auch im Jahr 1959 promovierte. In demselben Jahr wurde sie Mitglied der numismatischen Abteilung des Nationalmuseums, wo sie als Fach- und Wissenschaftsmitarbeiterin und später als Leiterin der Abteilung arbeitete. Die wissenschaftliche Arbeit von Dr. Hásková ist in einer ganzen Reihe der Publikationen in Büchern sowie in Zeitschriften dokumentiert, weiter durch erfolgreiche Teilnahme an Vorträgen in Dresden, Berlin, Zürich, Nürnberg, Luxemburg, in Sigtuna in Schweden und später auch in Kasan. Die Teilnahme an großen internationalen Kongressen wurde ihr aber vor dem Jahr 1989 von den staatlichen Organen nie erlaubt.

Das Forschungsinteresse von Dr. Hásková hat sich auf die Periode des frühen Mittelalters konzentriert, wenn sie an der Lösung einer ganzen Reihe von spezifischen Problemen der Denarius-Währung arbeitete – die Tätigkeit der Münzstätte in Vyšehrad, Probleme der Münzprägung der Dynastie von Slavník, der Ursprung von Emma Regina, Äußerungen der staatlichen Ideologie auf den ältesten Münzen aus Böhmen, Insignien und Aussehen des ersten Königs Böhmens Vratislav I., Ikonographie der böhmischen und ältesten Münzen aus der Stadt Eger/Cheb, Anfänge der Münzprägung in Böhmen, und eine ganze Reihe von weiteren Themen.

Eine nicht geringere Aufmerksamkeit widmete Dr. Hásková der Zeitperiode des späten Mittelalters, wo besonders die Periode der Jagellonen-Dynastie und die Stadt Kuttenberg/Kutná Hora die Domäne ihres dauerhaften Interesses blieben. In diesem Bereich hat sie auch ihre Fachbildung als Historiker der Wirtschaftsgeschichte voll geltend gemacht, und zwar in einer Reihe von Studien, die sich mit der wirtschaftlichen Entwicklung der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts befasst haben. Aus dem methodischen Gesichtspunkt war ihre neue Interpretation der Bücher der Testamente ein wichtiger Beitrag zur Erkenntnis der sozialen Struktur und der Kulturentwicklung der Stadt in Böhmen, und dasselbe gilt für die Datierung des Fragmentes der Münzregister aus der Zeit von Georg von Podiebrad, und die Anwendung der schriftlichen Quellen als Zeitgrenzsteine für die Zusammenstellung der Chronologie der Groschen der Jagellonen-Dynastie. Eingegliedert in diese Kategorie kann auch die erste Edition der Groschen aus der Chaura-Sammlung werden, als der Grundstein des zukünftigen Korpus der Münzen aus Böhmen, sowie die Fachbearbeitungen von vielen Funden, einschließlich der historischen Einsichten in die einzelnen Regionen (hauptsächlich Westböhmen).

Ein wesentlicher Bestandteil der Fachtätigkeit von Jarmila Hásková waren Dutzende Vorträge auf Konferenzen, Symposien, bei Zusammentreffen der Numismatiker und bei anderen Veranstaltungen in der Tschechoslowakischen Republik und der Tschechischen Republik. Es sollte auch ihre pädagogische Tätigkeit erwähnt werden, zum Beispiel an der Karlsuniversität, der Hochschule für Informatik oder an Kunstgewerbeschulen.

Sie war auch erfolgreich bei Popularisierung der Numismatik in Rundfunk und Fernsehen, wo sie die Öffentlichkeit mit ihren Informationen über die numismatischen Schätze im Nationalmuseum, über ihre Lebenslaufbahn und mit anderen Themen gefesselt hat.

Sie beteiligte sich auch als Fachberater an historischen Dokumentarfilmen, von denen mindestens zwei erwähnt werden sollten, die in Zusammenarbeit mit dem Regisseur Dr. J. Jahn gedreht wurden – über die Stadt Kuttenberg/ Kutná Hora in der Zeit der Jagellonen-Dynastie (Klenot království /Juwel des Königreiches/) und über Georg von Podiebrad (Král dvojího lidu /König von zwei Völkern/).

Sie war die Autorin und sie initiierte eine ganze Reihe der Ausstellungen im Inland sowie im Ausland. Mit dem Kollektiv der Mitarbeiter der numismatischen Abteilung hat sie in den 80er Jahren eine Ausstellung über die Geschichte des Geldes auf dem Territorium Böhmens vorbereitet, die verdiente Bewunderung im Ausland erntete, einschließlich des Katalogs in fremdsprachigen Versionen.

Viele Jahre hat sie im Nationalmuseum im Frühling und Herbst Zyklen der numismatischen Vorträge organisiert, und einmal im Jahr immer mit Gesprächen und Präsentation des Werkes eines bedeutenden tschechischen Medailleurs. Durch Organisation der Vorträge der ausländischen Gäste informierte sie auch die breite Öffentlichkeit über viele europäische Numismatiker und Historiker aus Großbritannien, Deutschland, Luxemburg, der Schweiz, Österreich, Ungarn, Polen und Russland.

Als wichtig kann auch ihre langjährige und freundliche Zusammenarbeit mit der Nationalbank, mit der Assoziation der Künstler-Medailleure, in der sie Unterzeichnung der Verträge über Zusammenarbeit mit dem Nationalmuseum initiierte, und mit vielen anderen Kultur- und Wissenschaftsinstitutionen im Inland und Ausland bezeichnet werden.

Zeitlich sehr anspruchsvoll war die Zusammenarbeit von Dr. Hásková besonders mit der Numismatischen Gesellschaft der Tschechoslowakei (heute die Tschechische Numismatische Gesellschaft /Česká numismatická společnost), wo sie in einer Reihe der Funktionen arbeitete (Vorsitzende der Herausgabekommission, Stellvertreterin). Ganze dreißig Jahre arbeitete sie erfolgreich als Redakteurin der Zeitschrift Numismatické listy, die in Zusammenarbeit des Nationalmuseums und der Tschechischen Numismatischen Gesellschaft herausgegeben wird. Sie hat ein hohes Fachniveau der Zeitschrift beibehalten, sie hat die ununterbrochene Herausgabe der Zeitschrift organisiert, und seit dem Jahr 2002 hat sie auch die neue graphische Gestaltung der Zeitschrift eingeführt.

Es ist nicht allgemein bekannt, daß Dr. Hásková viele Jahre als Stellvertreterin des Direktors des Historischen Museums des Nationalmuseums arbeitete und sie war Mitglied des Wissenschaftsrates des Direktors des Nationalmuseums. Acht und zwanzig Jahre hat sie die numismatische Abteilung geleitet, die in den 80er Jahren eine als Folge der Anzeige durchgeführte Detailrevision des Ausschusses für Volkskontrolle „überlebte“. In den 90er Jahren konsolidierte sie dann das Personal der Abteilung, sie beendete die Adaptationen des Depotraumes nach den gültigen Vorschriften, sie organisierte die Umziehung der Depoträume außer Prag in das neue Gebäude in der Theresienstadt/Terezín, und vor allem hat sie das konfiszierte Eigentum im Rahmen der Restitutionsen den Privatpersonen und Kircheninstitutionen zurückgegeben. Für das Nationalmuseum konnte sie in dieser Zeit auch außerordentliche Gegenstände gewinnen – die einzigartige

Sammlung der russischen Münzen aus der berühmten Prokop-Sammlung, die bekannte Sammlung der Orden und Auszeichnungen von Václav Měřička, ohne Zweifel eine der größten Gaben in die Sammlungen des Nationalmuseums im 20. Jahrhundert, und viele andere. Zielbewußt hat sie die Sammlung der modernen tschechischen Medaille aufgebaut, die eine der größten in der Tschechischen Republik ist, und seit dem Jahr 1992 beteiligte sie sich an der Organisation der Herausgabe der Medaillen des Nationalmuseums. Als Mitglied der Kommission der Kanzlei des Präsidenten der Tschechischen Republik für Auswertung der Entwürfe der Staatsauszeichnungen organisierte sie im Jahr 1994 die erste Präsentation dieser Entwürfe im Pantheon des Nationalmuseums.

Und nicht zuletzt muß das vornehme Auftreten von Dr. Jarmila Hásková und ihre freundliche Zusammenarbeit mit der Öffentlichkeit im Rahmen der alten Museumstraditionen hervorgehoben werden. Dies zeigte sich besonders in der methodischen Hilfe den tschechischen Museen, für die sie numismatisches Material bestimmte, sowie bei der Organisation der Ausstellungen und sie war behilflich auch in weiterer Facharbeit.

Zum Schluß soll noch erwähnt werden, daß Dr. Jarmila Hásková, Ehrenmitglied des Historischen Instituts des Großherzogtums Luxemburg, der Assoziation der Künstler-Medailleure, und Korrespondent-Mitglied der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft zum ihrem

PhDr. Jarmila Hásková, CSc., jako vedoucí numizmatického oddělení Národního muzea, na počátku 80. let 20. století. Foto Antonín Bláha.

Lebensjubiläum auch von ihrer Geburtsstadt Königgrätz/Hradec Králové eine große Ehre erhielt. Die silberne Auszeichnung für ihre lebenslangen Beiträge zu der Forschungsarbeit hat Dr. J. Hásková aus den Händen der

Numismatiker in Königgrätz/Hradec Králové im Mai 2006 übernommen.

Jiří Horáček

Übersetzt von Bořivoj Vančura

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ PhDr. JARMILY HÁSKOVÉ, CSc. (ZA LÉTA 1960–2007)

1960

- Obchod s kutnohorskou mědí v druhé polovině 15. století. In: *Příspěvky k dějinám Kutné Hory*, čís. 1 (Praha 1960), s. 87–102.

1961

- Obchod s kutnohorskou mědí v první třetině 16. století. *Časopis Národního muzea* – oddíl věd společenských, roč. 130 (Praha 1961), s. 27–40.

1964

- K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra. *Numismatické listy*, roč. 19, čís. 4 (Praha 1964), s. 97–105.
- Postřekovský poklad z třicetileté války. *Časopis Národního muzea* – oddíl věd společenských, roč. 133 (Praha 1964), s. 3–9.
- [a Eduard Šimek,] *Výprávění o havířích*. Praha 1964, 190 s.
- K chodským nálezům z Postřekova. *Numismatické listy*, roč. 19, čís. 1 (Praha 1964), s. 16.

1965

- Mince knížete Jaromíra v Polsku – prostředek dálkového nebo vnitřního obchodu? *Slezský numismatik*, čís. 6/7 (Opava 1965), s. 33.

1966

- Mince knížete Jaromíra v Polsku – prostředek dálkového nebo vnitřního obchodu? In: *Sborník československo-polské numismatické konference*. Opava 1966, s. 18–19.
- Nález karolinského denáru v Šárce. K obchodním stykům českých Slovanů s říší frankou. *Numismatický sborník*, sv. 9 (Praha 1966), s. 5–10.
- Numismatický příspěvek k česko-moravským stykům v 7.–11. století. In: *Sborník I. numismatického symposia 1964*. Brno 1966, s. 52–54.
- [a Jiří Pomahač,] Nálezy mincí na Žinkovsku. Doplněk k nálezům mincí v Čechách. *Numismatické listy*, roč. 21, čís. 5–6 (Praha 1966), s. 129–140.
- Nález mincí z třicetileté války v Postřekově, okr. Domažlice (1961). *Numismatický sborník*, sv. 9 (Praha 1966), s. 263–266.
- Nález mincí z třicetileté války u Místřína, okr. Kyjov. *Numismatický sborník*, sv. 9 (Praha 1966), s. 274.

1967

- *Nálezy mincí na Chodsku*. Domažlice 1967.
- [a Václav Ryněš,] K počátkům svatováclavského motivu na českých denárech. *Numismatické listy*, roč. 22, čís. 5–6 (Praha 1967), s. 145–152.
- Die Tschechoslowakei und Ungarn. In: *A Survey of Numismatic Research*. Copenhagen 1967, s. 94–109.

1968

- Studie o jagellonských groších z let 1471–1526. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 22, čís. 3 (Praha 1968), s. 121–176, 8 tab.
- K obchodním stykům českých Slovanů s říší frankou (Zu den Handelsbeziehungen der böhmischen Slawen mit Fränkischem Reich). In: *I. miedzynarodowy kongres archeologii slowiańskiej*, I/6. Wrocław–Warszawa–Kra-ków 1968, s. 275–278.
- Nález grošů u Drahotína, okr. Domažlice. *Numismatický sborník*, sv. 10 (Praha 1968), s. 252.
- Nález dukátu u Velké Šitboře, okr. Cheb. *Numismatický sborník*, sv. 10 (Praha 1968), s. 270–271.
- [a Jaroslava Zdichynová,] Nález ruských papírových platidel v Postřekově–Mlýnci, okr. Domažlice. *Numismatický sborník*, sv. 10 (Praha 1967/1968), s. 277.

1969

- Die Währungs- und Münzentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen und Mähren (1471–1526). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 23, čís. 1–2 (Praha 1969), s. 1–100.
- K metodice studia denárového údobí. *Drobná plastika*, roč. 6 (Praha 1969), s. 1–7.

1970

- Kutnohorští rudokupci a jejich organizace. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 27–40.
- „Curtis Stbecna“ a nejstarší doklady její existence. *Numismatické listy*, roč. 25, čís. 4 (Praha 1970), s. 102–110.
- Anotovaná bibliografie čsl. středověké numismatiky z let 1968–1969. *Mediaevalia*, čís. 3 (Praha 1970), s. 380–386 a 440–443.
- Nález mincí z Křešetic u Děčína. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 181.
- Nález mincí z 15. století v České Bělé, okr. Havlíčkův Brod. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 189.
- [a Jiří Pomahač,] Dodatek k nálezu mincí z Partoltic, okr. Plzeň. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 191.
- Starý nález dukátů v Chrabercích, okr. Louny. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 192.
- [a Ela Nauschová,] Nález mincí z první světové války v Domažlicích. *Numismatický sborník*, sv. 11 (Praha 1970), s. 210.

1971

- *Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav II. – Ludvík I. Hradec Králové 1971*, 64 s., 8 tab.

- A Note on the Methodological Study of the Czech Denarius Period. In: *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Prague, 21–27. Août 1966*. Prague 1971, s. 1368–1470.
- K problematice tzv. tlustých grošů. *Numismatické listy*, roč. 36, čís. 2 (Praha 1971), s. 46–48.
- Kontramarkované pražské groše v nálezu ze Svatonic u Písku. *Drobná plastika*, roč. 8 (Praha 1971), s. 1–9.
- 1972**
- *Chebské mince z 12. a 13. století*. Cheb 1972, 90 s.
- 1973**
- Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad. *Československý časopis historický*, roč. 21, čís. 2 (Praha 1973), s. 241–253.
- Příspěvek k typologii, váze a jakosti pražských grošů krále Jiřího z Poděbrad. In: *Karel Castelin. Sborník příspěvků k oslavě jeho životního numismatického díla, sestavený u příležitosti jeho 70. narozenin*. Hradec Králové 1973, s. 77–85.
- Karel Castelin zum 70. Geburtstag. Bibliographie 1929–1972. *Schweizer Münzblätter*, roč. 23, seš. 89 (Bern 1973), s. 75–81.
- 1974**
- K státní ideologii raně feudálních Čech. *Numismatické listy*, roč. 29, čís. 5–6 (Praha 1974), s. 71–77.
- 1975**
- *České mince v době románské. K ikonografii českých denárů 10.–12. století*. Cheb 1975, 58 s., 57 obr.
- Poznámka k chebskému mincování na počátku 13. století. *Numismatický sborník*, sv. 13 (Praha 1975), s. 117–121.
- Numismatický příspěvek k historickým počátkům. In: *700 let Chválenic*. Praha 1975, s. 24–26.
- *Pražský groš*. Praha (Státní banka československá) 1975.
- 1976**
- Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 29 (1975), čís. 3 (Praha 1976), s. 105–160, 8 tab.
- Příspěvek k chronologii grošů Václava IV. z let 1378–1419. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 15–26, tab.
- Konec brakteátové ražby v českých zemích. In: *Sborník II. numismatického symposia 1969*. Brno 1976, s. 69–74.
- Die böhmische Münztechnik in der Zeit des Feudalismus. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, sv. 20/21 (Berlin 1976), s. 559–582.
- Nález mince z Velehradu, okr. Uherské Hradiště. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 202.
- Nález mincí v Místříně na jižní Moravě. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 203.
- Nálezy mincí z hradu Kynšperka, okr. Sokolov. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 207–210.
- Nález mincí z 1. poloviny 16. století ve středních Čechách. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 210–212.
- Nález mincí z třicetileté války ve Třeboni, okr. Jindřichův Hradec. *Numismatický sborník*, sv. 14 (Praha 1976), s. 212–213.
- 1977**
- Tchecoslovaquie [bibliografický přehled čsl. numismatiky středověku]. *Revue des Études Slaves*, roč. 50, čís. 1 (Paris 1977), s. 146–156.
- 1978**
- *Úvod do problematiky českého denárového údobí. Einführung in die Problematik der böhmischen Denarperiode*. Praha (ČNS – pobočka Plzeň) 1978, 70 s.
- [a Elena Minarovičová,] Výběrová bibliografie československé numismatiky za rok 1977. *Numismatické listy*, roč. 33, čís. 1 (Praha 1978), s. 14–17.
- 1979**
- [a Antonín Beneš – Irena Pavlů – Oldřich Weiss,] Denárový nález ze Zlivi, okr. České Budějovice. *Numismatický sborník*, sv. 15 (Praha 1979), s. 141–179.
- [a Jiří Martínek,] K vývoji numismatického výstavnictví v českých zemích. In: *Vzdělávací a kulturně výchovná činnost v numismatice*. Brno 1979, s. 25–28.
- [a Elena Minarovičová,] Výběrová bibliografie československé numismatiky za rok 1978. *Numismatické listy*, roč. 34, čís. 3 (Praha 1979), s. 113–115.
- Neznámé denáry knížete Jaromíra? *Numismatické listy*, roč. 34, čís. 3 (Praha 1979), s. 77–78.
- 1980**
- Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí (K nálezu byzantské mince na slavníkovské Libici). *Numismatické listy*, roč. 35, čís. 5–6 (Praha 1980), s. 129–134.
- Soupis prací doc. PhDr. Jiřího Sejbala, CSc. *Numismatické listy*, roč. 35, čís. 5–6 (Praha 1980), s. 173–178.
- 1981**
- Finanzquellen der Regierung Johanns von Luxemburg in Böhmen. *Hemecht*, roč. 33, čís. 1 (Luxembourg 1981), s. 59–63.
- Slavníkovské mincování. In: *Liubuz Metropolis*. Libice nad Cidlinou 1981, s. 19–22.
- [a Tomáš Krejčík – Elena Minarovičová,] Výběrová bibliografie československé numismatiky z let 1979–1980. *Numismatické listy*, roč. 36, čís. 5–6 (Praha 1981), s. 166–171.
- 1982**
- Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejich obyvatel na přelomu 15. a 16. století. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 36, čís. 1 (Praha 1982), s. 1–47.
- Regionální numismatické bádání v Čechách. In: *Numismatika a regionální historie*. Praha 1982, s. 26–29.
- Denárové, brakteátové a grošové období. In: *Dějiny peněz na území ČSSR*. Praha 1982, s. 12–21 [též v německé mutaci].
- Emma Regina in Numismatic and Historical Sources. In: *Actes du 9ème Congrès International de Numismatique. Berne, Septembre 1979*. Louvain-la Neuve – Luxembourg 1982, s. 793–797.
- Tschechisches Geld in der Vergangenheit. *Willkommen in der Tschechoslowakei*, čís. 4 (Praha 1982), s. 8–9 a 56–58.
- Dvě staré zprávy o nálezech mincí na Kolínsku. *Numismatické listy*, roč. 37, čís. 2 (Praha 1982), s. 57–58.
- 1983**
- Příspěvek k stavebnímu vývoji kutnohorské mincovny

- za Jagellonců (1471–1526). *Numismatický sborník*, sv. 16 (Praha 1983), s. 63–79.
- Die Barschaften der Bürger an der Wende des 15. und 16. Jahrhunderts. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 37, čís. 1 (Praha 1983), s. 23–29.
  - Osídlení a měna v západních Čechách do 13. století v historické výpovědi nálezů mincí. *Minulostí Západočeského kraje*, roč. 19 (Plzeň 1983), s. 153–161.
  - *Die böhmische und die tschechoslowakische Währung (995–1983)*. Linz 1983, 10 s., 6 tab.
- 1984**
- Počátky Prahy v historické výpovědi mincí. *Archaeologica Pragensia*, roč. 5, čís. 1 (Praha 1984), s. 57–61.
  - Karel Castelin. [Textová příloha k medaili vydané k životnímu jubileu K. Castelina]. Praha (ČNS) 1984, nestr.
- 1985**
- [a Michal Vitanovský,] Osobnost krále Vratislava I. (1061–1092) na mincích (K oficiálnímu vyobrazení prvního českého krále a k české panovnické distinkci). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 38 (1984), čís. 4 (Praha 1985), s. 169–218.
  - Anfänge Prags in der historischen Aussage der Münze. In: *Nummus et Historia*. Warszawa 1985, s. 43–49.
  - Slavnickovské mincování. In: *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*. Kutná Hora 1985, s. 17–19.
  - Bibliografie numismatických prací PhDr. Rudolfa Turka, DrSc. *Numismatické listy*, roč. 40, čís. 5–6 (Praha 1985), s. 163–171.
- 1986**
- The first numismatic representation of a Bohemian king. In: *Actes du 10ème Congrès International de numismatique*. London 1986, s. 361–364, tab.
  - K problematice počátku slavnickovského mincování. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 39 (1985), čís. 1–2 (Praha 1986), s. 51–54, tab. III.
  - Numismatické oddělení Národního muzea. In: *Numismatika v Československu*. Nitra (SAV) 1986, s. 45–50 [též v anglické mutaci].
  - Numismatická pracoviště v Čechách. In: *Numismatika v Československu*. Nitra (SAV) 1986, s. 54–62 [též v anglické mutaci].
  - Vratislav II. (1061–1092). Z cyklu „Velké postavy českých dějin“ akad. sochaře Michala Vitanovského. Příloha *Numismatických listů*, roč. 41, čís. 5–6 (Praha 1986), 8 s.
  - K problematice českého stříbra v období raného feudalismu. *Folia Historica Bohemica*, roč. 10 (Praha 1986), s. 61–73.
  - Česká středověká numismatika po druhé světové válce. In: *Československá numismatika – současný stav, úkoly a perspektivy*. Brno 1986, s. 69–85.
- 1987**
- Václav Husa a česká numismatika. *Numismatické listy*, roč. 42, čís. 4 (Praha 1987), s. 97–100.
- 1988**
- Mincovníctví Vratislava II. (Fakta a problémy). *Numismatické listy*, roč. 43, čís. 5–6 (Praha 1988), s. 148–159.
  - Mikuláš Adaukt Voigt – historik a buditel. In: *Mikuláš Adaukt Voigt – zakladatel české vědecké numismatiky. Sborník prací ze symposia k 250. výročí narození Mikuláše Adaukta Voigta*. Brno 1988, s. 37–42.
- 1989**
- K obchodním stykům Čech s Uhrami v období raného feudalismu (Nálezy uherských mincí v Čechách). *Slovenská numizmatika*, roč. 10 (Bratislava 1989), s. 213–221.
  - [a Raymond Weiller,] Příspěvek k soupisu trevírských ražeb (Mince ze sbírky Národního muzea v Praze). *Numismatický sborník*, sv. 18 (Praha 1989), s. 79–91.
- 1990**
- Skandinávské vlivy na české denáry. *Numismatické listy*, roč. 45, čís. 4 (Praha 1990), s. 99–100.
  - Scandinavian influences on the denarius coins of Bohemia. In: *Commentationes de Nummis saeculorum IX–XI*, nova series 6. Stockholm 1990, s. 87–90.
  - [a Miroslav Hus,] Výběrová bibliografie československé středověké a novověké numismatiky z let 1985–1989. *Numismatické listy*, roč. 45, čís. 5–6 (Praha 1990), s. 151–160.
  - Sancta Agnes Bohemia. K hledání její podoby v medailérské tvorbě. Příloha *Numismatických listů*, roč. 45, čís. 4 (Praha 1990), 8 s.
- 1991**
- *Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum v Praze – Chaurova sbírka, sv. III. Praha 1991, 172 s., 108 tab.
  - Tschechoslowakei. In: *A Survey of Numismatic Research 1985–1990*. Brussel 1991, s. 398–410.
  - Úvod. In: *České dějiny na medaili a plaketě. Katalog výstavy*. Praha 1991, s. 1–4.
  - Nová varianta vyšehradského denáru. *Numismatické listy*, roč. 46, čís. 1 (Praha 1991), s. 14–15.
- 1992**
- K ikonografii českých mincí Vratislava II. In: *Královský Vyšehrad. Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 1992, s. 59–68.
- 1993**
- Měnové systémy Českých zemí 10.–19. století. In: *Československé bankovky, státovky a mince 1919–1992*. Praha 1993, s. 9–19.
  - K ražbě a ikonografii české mince ve 13. století. *Acta Universitatis Carolinae – Z pomocných věd historických XI. Numismatika*. Praha 1993, s. 35–43.
  - [a Bořivoj Nechvátal,] Mladohradištní pohřebiště ve Vrbně u Mělníka a hrob s depotem denárů. *Archeologické rozhledy*, roč. 45 (Praha 1993), s. 72–88.
  - [a Čeněk Staňa,] Půldenár Boleslava II. z hradiště „Staré Zámky“ v Brně Líšni. *Acta Universitatis Carolinae – Z pomocných věd historických XI. Numismatika*. Praha 1993, s. 107–108.
  - [a Rudolf Krajíc,] Nález mincí v Oltyni, okr. Tábor. *Acta Universitatis Carolinae – Z pomocných věd historických XI. Numismatika*. Praha 1993, s. 115–117.
- 1994**
- Úvod. In: *Michal Vitanovský – Osobnosti českých dějin. Medaile, plakety, mince, insignie. Katalog výstavy*. Praha 1994, s. 1–2.
- 1995**
- Slavníkovci v historické výpovědi svých mincí. *Archeologické rozhledy*, roč. 47 (Praha 1995), s. 225–230.
  - *Slavnickovské mincování* [druhé, rozšířené vydání]. Libice nad Cidlinou 1995, 22 s.

- Mince – problém a dokument husitské epochy. *Numismatické listy*, roč. 50, čís. 4 (Praha 1995), s. 104–109.
  - [a Petr Starec,] Nález německého denáru z 10. století v Husově ulici v Praze 1. *Numismatické listy*, roč. 50, čís. 4 (Praha 1995), s. 118–119.
- 1996**
- Grošové období. In: *Peníze v českých zemích do roku 1919*. Praha 1996, s. 51–61 [též v anglické mutaci].
  - Malin civitas. In: *Kutná Hora. Lesk a stíny stříbrného města*. Kutná Hora 1996, s. 19.
- 1998**
- K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincování. In: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*. Praha 1998, s. 49–54.
  - Mince. In: *Starožitnosti–Antiquitäten–Antiques. Historie, tradice, současnost, starožitnictví v Čechách*. Praha 1998, s. 136–139.
  - Drevněčešská moneta iz Kazani. In: *Meždunarodnyje svyazy, torgovije puti i goroda sredněgo Povolžja IX–XII věkov*. Kazaň 1998, s. 75–82.
  - Monety v drevnějšich češskich koronacijach. In: *Numismatičeskij sbornik. K 80–letiju V. M. Potina*. St. Petěrburg 1998, s. 45–50.
  - Předmluva. In: *Václav Klíma, Vzpomínky na numismatiku*. Cheb 1998, s. 1–2.
  - Karel IV. (1346–1378). Z cyklu „Velké postavy českých dějin“ akad. sochaře Michala Vitanovského. Příloha *Numismatických listů*, roč. 53 (Praha 1998), čís. 5–6, 6 s.
- 1999**
- Počátky českého mincování ve výpovědi nálezu z Kazaně. *Numismatické listy*, roč. 54, čís. 4 (Praha 1999), s. 106–114.
  - Numismatické oddělení. In: Eduard Šimek (red.), *Průvodce. Národní Muzeum Praha – Historické muzeum*. Praha 1999, s. 75–82 [též v anglické a německé mutaci].
  - Čest a sláva v kovu a smaltu. *Esprint*, roč. 3, čís. 21 (Praha 1999), s. 43–44.
- 2000**
- 700. výročí vzniku české grošové měny. *Numismatické listy*, roč. 55, čís. 5–6 (Praha 2000), s. 129–131.
  - Münzen und andere Tauschmittel in Böhmen. In: *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie I*. Stuttgart 2000, s. 199–200.
  - Die Přemysliden. In: *Europas Mitte um 1000. Katalog*. Stuttgart 2000, s. 290–293.
- 2001**
- Vyšehradská kapitula v numismatických památkách Národního muzea. In: *Královský Vyšehrad II. Královská kollegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 2001, s. 225–268.
  - Stala jsem se kutnohorskou badatelkou. In: *Státní okresní archiv Kutná Hora*. Kutná Hora 2001, s. 35–36.
- 2002**
- Mincování a jiné formy směny v Čechách. In: *Střed Evropy okolo roku 1000. Svazek esejí 1, svazek esejí 2, katalog*. Praha 2002, s. 73.
  - Přemyslůvci. In: *Střed Evropy okolo roku 1000. Svazek esejí 1, svazek esejí 2, katalog*. Praha 2002, s. 477–479.
  - Ražby vyšehradské kapituly. In: *Peníze v proměnách času III*. Ostrava 2002, s. 57–60.
- 2003**
- PhDr. Václav Procházka – nejvýznamnější teoretik a organizátor české medailérské tvorby 20. století. *Numismatické listy*, roč. 58, čís. 1 (Praha 2003), s. 23–24.
- 2004**
- K ikonografii dvou českých denárů Vladislava I. po roce 1120. In: *Realita – Představa – Symbol v numismatické ikonografii*. Ostrava 2004, s. 71–75.
  - William Shakespeare (1564–1616) v díle českého sochaře a medailéra Milana Knoblocha. Příloha *Numismatických listů*, roč. 59, čís. 4 (Praha 2004), 8 s.
  - Za předsedou Asociace umělců medailérů Vlastislavem Housou. *Numismatické listy*, roč. 59, čís. 6 (Praha 2004), s. 179–180.
- 2005**
- Records of Historic Events on Denarius Coins from Bohemia. In: *In memoriam Ludovici Huszár című kötetből. Magyar Numizmatikai Társulat*. Budapest 2005, s. 107–112.
  - Numismatické oddělení Národního muzea v letech 1993–2003. In: *Česká a slovenská numismatika po deseti letech (1993–2003). Sborník příspěvků ze semináře numizmatiků – Pardubice 19. – 20. listopadu 2003*. Pardubice (Východočeské muzeum Pardubice) 2005, s. 57–67.
  - [a Jan Boublík – Vladimír Šikl,] *K penězům doby poděbradské*. *Numismatické listy*, roč. 60, čís. 6 (Praha 2005), s. 161–175.
- 2006**
- K finanční politice krále Jana Lucemburského v českých zemích. In: *Peníze v proměnách času V*. Ostrava 2006, s. 35–38.
  - Numismatické památky. Mince. In: Andrzej Niedzielenko – Vít Vlnas (eds.), *Slezsko – perla v České koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006, s. 462–463.
- 2007**
- Vyšehrad ve výpovědi nejstarších přemyslovských mincí. In: *Královský Vyšehrad III. Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha, v tisku.
  - Jan Žižka z Trocnova v české medailérské tvorbě. In: *Sborník VI. mezinárodního husitologického sympozia. Tábor (Husitské muzeum)*, v tisku.
  - Měnové systémy českých zemí do konce 20. století. In: *Sborník Genealogické společnosti* [učební texty]. Praha, v tisku.

Sestavili Jan Boublík a Martina Musilová

VÝSTAVNÍ ČINNOST

PhDr. JARMILY HÁSKOVÉ, CSc. (V LETECH 1967–2005)

1967*Nálezy mincí na Chodsku* – Domažlice, Vlastivědné muzeum Chodska**1970–1978***Dějiny peněz na území Československa* – Praha, hlavní budova Národního muzea (expozice numismatického oddělení NM – autorský podíl v časovém úseku 955–1526)**1974***Československo* – Ciudad de México, Mexiko (historická expozice Ministerstva kultury ČSSR – autorství koncepce a úvodních textů)*Románská mince a architektura v západních Čechách* – Plzeň, Západočeské muzeum**1975***Románská mince a architektura v západních Čechách* – Cheb, Chebské muzeum**1978***Tvůrci medailí Národního muzea v Praze* – Praha, hlavní budova Národního muzea (autorství tématu a koncepce)**1981***Tvůrci medailí Národního muzea v Praze* – Berlín, Kulturní středisko ČSSR (autorství tématu a koncepce)*1000 let dolování a mincování v kutnohorském rudném revíru* – Praha, hlavní budova Národního muzea**1981–1985***Dějiny peněz na území ČSSR* – Praha, hlavní budova Národního muzea (expozice numismatického oddělení NM – koncepce a autorský podíl v časovém úseku 955–1526)**1985***Brakteát – mince 13. století* – Okoř, hrad, Středočeské muzeum v Roztokách**1986***Brakteát – mince 13. století* – Jilové u Prahy, Muzeum těžby a zpracování zlata**1987–2005***Památky národní minulosti* – Praha, Lobkovický palác (historická expozice Národního muzea – autorský podíl v časovém úseku 955–1526)**1988***Brakteát – mince 13. století* – Turnov, Muzeum Českého ráje**1991***České dějiny na medaili a plaketě* – Praha, Lobkovický palác (autorská spolupráce s Michalem Vitanovským, koncepce, úvodní texty)*České dějiny na medaili a plaketě* – Kremnica, Múzeum mincí a medailí (autorská spolupráce s Michalem Vitanovským, koncepce, úvodní texty)**1993***Český lev na mincích* – Praha, hlavní budova Národního muzea (Panteon)*České dějiny na medaili a plaketě* – Hradec Králové, Krajské muzeum Východních Čech (autorská spolupráce s Michalem Vitanovským, koncepce, úvodní texty)**1995***Řády a vyznamenání České republiky a jejich předchůdci* – Praha, hlavní budova Národního muzea (Panteon; autorská spolupráce s Václavem Měříčkou)*Slavníkovské mince – historie psaná v kovu* – Poděbrady, Polabské muzeum**1996 (trvá)***České muzeum stříbra* – Kutná Hora, Okresní muzeum v Kutné Hoře (část historické expozice Svět stříbrné šlechty)**1997***Dar medailéra Josefa Hvozdenského numismatické sbírce Národního muzea* – Praha, hlavní budova Národního muzea (Panteon)**1999 (trvá)***Řády a vyznamenání evropských zemí 19. a počátku 20. století (Měříčkova sbírka)* – Praha, hlavní budova Národního muzea (expozice numismatického oddělení NM)**2000***Europas Mitte um 1000* – Budapešť (reprízy v Krakově, Berlíně, Mannheimu, Praze a v Bratislavě do r. 2002 – mezinárodní výstava – autorský podíl v úseku numizmatiky)**2001–2002***Pocta českému sochaři Milanu Knoblochovi* – Praha, hlavní budova Národního muzea (výstavní síň Hollareum)**2002***Exponát měsíce: Mincovní skříňka vlasteneckého kněze a numismatika P. Vincence Lichtblaua – národní kulturní památka* – Praha, hlavní budova Národního muzea (ochoz 1. poschodí)**2005***Český medailér M. Knobloch světovému dramatikovi W. Shakespearovi* – Praha, hlavní budova Národního muzea (Panteon)*Sestavili Jan Boublík a Martina Musilová*

Medailon k poctě Jarmily Háskové, Tomáš R. Dušek, 1998, litý cín, ø 58 mm. Soukromý majetek J. Háskové.

Medailon k poctě Jarmily Háskové, Marie Uchytlová, 1989, litý bronz, ø 249 mm. Praha, Národní muzeum, přír. čís. H5-12/94.

Medailon k poctě Jarmily Háskové, Vladislav Mašata, 2005, litý bronz, ø 205 mm. Soukromý majetek J. Háskové

Medailon k poctě Jarmily Háskové, Josef Hvozdenský, 1996, litý cín, ø 160 mm. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-181 343. Foto všech medailonů Jan Boublík.

KNÍŽECÍ A KRÁLOVSKÁ AKROPOLE NA VYŠEHRADE (STRUČNÝ NÁSTIN POZNÁNÍ)

LADISLAV HRDLIČKA, Prospekta 90, Praha – BOŘIVOJ NECHVÁTAL, Akademie věd ČR, Praha

Knížecí a královská akropole na Vyšehradě se skládá z barokního bastionu sv. Ludmily na jižní straně, s tzv. Starým purkrabstvím, z bastionu sv. Václava na západě a ze severní části, kde původně stávala mohutná barokní zbrojnice, která v r. 1927 vyhořela. Tato dnešní barokní prostora vznikla v letech 1654–1678, kdy byl Vyšehrad přestavěn do podoby barokní pevnosti a došlo k podstatným změnám v jeho terénním reliéfu. Součástí akropole byl také knížecí a královský palác, který klademe do jihozápadní části. Obvod akropole byl vymezen plochou dnešního parku a byl ohraničen vlastním opevněním, které bylo tvořeno valem s příkopem (se sledem dřevěných kůlů). Příkop procházel od jižního svahu dnešní Soběslavovou ulicí až k nároží proti hřbitovu, kde se u pozdně barokní kapličky sv. Vojtěcha otáčel k západu podél baziliky sv. Petra a Pavla (*Nechvátal 1976, 1983*). Asi v polovině, v této severní části, ho přetínal kamenný románský most, kterým se vstupovalo do raně románské exemtní kapitulní baziliky sv. Petra a Pavla, založené kolem r. 1070 prvním českým králem Vratislavem II. (1061–1092). Druhá bazilika, zasvěcená sv. Vavřinci, byla na předhradí, na východní straně od akropole, a byla založena v poslední třetině 11. století pravděpodobně také Vratislavem II. Současná literatura uvažuje o palácovém kostele s významnou funkcí (*Soukupová 2005*), který měl později (v době předhusitské) charakter farního kostela.

Strategicky významná a výhodná poloha Vyšehradu, jako hradiště vzniklého nad soutokem Vltavy s Botičem, tvarovaného jako přirozená ostrožna, vytvořila z mohutného skalnatého masivu letenských břidlic téměř nepřístupné místo, a to především na západní a zčásti také na severozápadní straně. Tato poloha lákala k osídlení již pravěké obyvatelé Čech. Nejstarší sídliště na akropoli, zjištěné archeologickým výzkumem ve třicátých letech 20. století na místě bývalého letního sokolského cvičiště, bylo založeno již v pozdní době kamenné – v eneolitu. Vyšehradská ostrožna byla jednou z chráněných osad tzv. eneolitických výšinných sídlišť. Na území Prahy jich byla celá řada. Na severu a západě to byly Zámka, Podhoří, Baba, Šárka, a dále Libušák, Butovice, Zlíchov a Dubeček. Ve starším eneolitickém období (asi 3200–2800 př. Kr., podle radio-karbonového rozboru je možné datování již do 4. tisíciletí) zde měl své sídliště lid kultury nálevkovitých pohárů. Další početnější nálezy na akropoli pocházejí ze sídliště řivnáčské kultury (asi 2500–2300 př. Kr.). O dalších pravěkých

kulturách na akropoli nemáme zatím ve vyšehradském osídlení dokladů. Některé starší nálezy pod Vyšehradem dokládají význam zdejší obchodní cesty a řeky Vltavy jako důležité spojnice mezi jihem a severem země. Dále následuje v archeologických pramenech značný hiát, který zatím nebyl uspokojivě vysvětlen. Další sídlištní nálezy pocházejí až z průběhu 10. století, přesněji z druhé třetiny 10. století, z raně středověkého hradiště. Z tohoto období je také nález základového zdiva předrománské sakrální stavby pod základy raně románské baziliky sv. Vavřince, na jižním rozhraní knížecí a královské akropole. Klademe ji do posledních dvou desetiletí 10. století.

První písemné svědectví o Vyšehradě přinášejí svými nápisovými legendami denáry z přemyslovské vyšehradské mincovny. Nejstarší legendy z 10. století neznají ani jméno Vyšehrad. Detailním analytickým rozbohem zjistila Jarmila Hásková na základě široké nálezové základny pro vyšehradskou mincovnu 32 typů českých denárů (*Hásková 1976*). Pocházejí z časového rozpětí 992 až 1012, kdy byla mincovna v činnosti. Svým mincováním vyplnila vládu Boleslava II. (972–999) – celkem 9 typů, dále Boleslava III. (999–1002, 1003) – celkem 8 typů, potom interregnum (1002–1004) – celkem 3 typy, a konečně Jaromíra (1004–1012) – celkem 12 typů. Podle sdělení J. Háskové ražby pokračovaly i po roce 1012, po skončení vlády knížete Jaromíra. Na Vyšehradě stál v tomto období knížecí palác, který byl pravděpodobně situován na nejzápadnější část akropole, nad Vyšehradskou skálu. Zatím nebyly zjištěny bezpečně jeho základy. Součástí akropole byla i kaple sv. Jana Evangelisty, jejíž poloha je označována v listinách pražského biskupa Jana III. z Dražic z let 1258–1264 jako „*in curia regis*“. Tímto určujícím termínem je kromě umístění dána i funkce stavby, jako palácové kaple knížete a krále (*Nechvátal 2004*). Kaple, kterou údajně světil sv. Vojtěch v době svého prvního pobytu v Čechách v letech 982–988, měla podobu rotundy. Stopy po této stavbě zatím nebyly zjištěny. Kaple se zasvěcením sv. Jana Evangelisty a také mincovna byly bezprostřední součástí panovníkova sídla. Souvisejí patrně s odchodem Boleslava II. z Pražského hradu na Vyšehrad, který se stává jeho dočasným sídlem v době bojů mezi Slavníkovci a Přemyslovci. Odchod Boleslava II. z Pražského hradu na Vyšehrad sehrál v dějinách Vyšehradu důležitou úlohu. V letech 992–995 byli správci vyšehradské mincovny NOC a ZANTA. Jména dal-

ších správců zatím neznáme, i když zde bylo patrně raženo minimálně až do první poloviny 11. století, a není vyloučeno, že i déle. Na ražbě vzniklé před rokem 1012 se podle J. Háskové objevuje dosud neznámý monetarius se slovansky znějícím jménem ZENSA. Převážná většina vyšehradských denárů má na lící straně jméno panovníka, které je pravidelně doprovázeno titulem DVX. Nejčastěji je uvedeno BOLEZSAV nebo BOLEZLAUS a dále IAROMIR DVX. U vyšehradských denárů na rubní straně, kde bývá obvykle místo ražby, je v různých zkratkách a variantách uváděno VVISEG, VSRA, VIS, VAISG nebo jiné, lépe srozumitelné tvary, jako např. VVISEGRAD, VSEGRAD, VAISGPAD, VSIGRAD, VITTEGDAD, VISSEGRAD a VSRISEDHS. U prvních ražeb z let 992–995, které jsou považovány za nejstarší, doplňují zkratku VVISEG také jména monetariů ZANTA a NOC. V druhé sérii ražeb po roce 995 se objevuje poprvé opis CIVITAS. Pro vyšehradskou mincovnu je, jak zjistila J. Hásková, charakteristické použití některých slovanských výrazů. Má to zřejmě širší historický význam a mohlo to souviset s existencí kněží, kteří pěstovali písemnictví a liturgii ve slovanském jazyce. Zvláště je toto specifikum nápadné na paralelní ražbě s pražskou mincovnou, kde je latinské slovo DEUS nahrazeno nelatinským BOZE. Neméně zajímavé jsou i staroslovansky znějící tvary EAN, IAN nebo IEAN, které jsou zřejmě použity pro jméno JAN na denárech vydávaných vyšehradskou mincovnou v období okolo roku 1000. Není vyloučeno, že toto označení má snad něco společného se zasvěcením rotundy sv. Jana Evangelisty, která byla v palácovém okrsku, a v pozdějších pramenech ze 13. století je označována jako „*in curia regis*“. Nelatinská forma jména, jak na ni upozornil již Gustav Skalský ve své studii o vyšehradských denárech (Skalský 1927, s. 172) nebyla zřejmě náhodná. Dnes ji lze doplnit i novými názory o staroslověněštině jako liturgickém a kulturním jazyce, patrně přežívajícím u nás v 10. a 11. století. Tedy déle, než se obecně předpokládalo, vedle obecně užívané a již plně prosazené latiny (Graus 1966, s. 473–495, Bláhová 1988, s. 55 ad.). Již dříve celá řada badatelů (R. Urbánek, Z. Boháč, V. Ryneš ad.) uvažovala o možnosti jakéhosi centra slovanského jazyka na Vyšehradě a kladla ho do souvislosti s existencí starého klimentského zasvěcení – sv. Klimentovi (svatořečenému papeži Klimentu I.). O podobě ani poloze této svatyně nám zatím není nic bližšího známo. Můžeme pouze spolehlivě říci, že byla pravděpodobně v oblasti knížecí a královské akropole (Nechvátal 2004).

Význam a rozsah církevněslovanské literární tvorby a její hodnocení je v současné literatuře značně rozdílné a často zcela protikladné (srv. sborník Sommer 2006, zvláště statě M. Bláhové, D. Třeštika, E. Bláhové, M. Derwicha ad.).

Předpokládá se, i když není archeologicky zatím doloženo, že již koncem 11. století měl Vyšehrad kamenné hradby, které vystřídaly starší valové opevnění. Snad to potvrzuje poznámka Kosmovy kroniky (Kosmas 1923, s. 199) k roku 1109, v níž je řečeno, že kníže Bořivoj II. se odebral z Pražského hradu na Vyšehrad, který má pevnější hradby – „*ad tutiora urbis Wissegrad moenia*“. Již dříve bylo upozorněno (Čarek 1947, s. 178) na názor Vojtěcha Birnbauma (Birnbaum 1919, 1924), který naznačil ve své

práci o románské Praze, že jestliže byly vyšehradské hradby srovnávány s opevněním z doby Břetislavovy (1035–1055), byly s velkou pravděpodobností již zděné. V současnosti je románská hradba na Pražském hradě datována do mladšího období (Boháčová 1994, Boháčová – Frolík 1991, Frolík – Smetánka 1997), a tím vzniká určitý časový rozdíl, který budoucí výzkumy jistě objasní.

Je rovněž pravděpodobné, i když zatím archeologicky nedoložené, že již za Vratislava II. (1061–1092) měl Vyšehrad kamenný knížecí palác – neboť měl v této době již dvě kamenné baziliky a kamenný most. Při středověké konzervativnosti a určitém účelovém situování význačných staveb na stejném místě lze jeho stavbu předpokládat v jihozápadním rohu akropole. Zatím zde byly zjištěny, kromě torz několika pilířů, ne zcela přesvědčivé zbytky.

Knížecí a královský palác z této doby si můžeme představit jako kamennou, patrovou stavbu. O správnosti této interpretace by svědčila také zpráva z Kosmovy kroniky (Kosmas 1923, s. 219) z roku 1119 o velké vichřici, která od jihu narazila na knížecí palác a rozlámala ze základu starou a pevnou zeď. Zatímco přední a zadní strana paláce zůstala nepoškozená, prostřední byla zničena až k zemi. Horní a dolní trámy byly rozmetány a poškozeny. Z popisu vyplývá, že šlo nejen o stavbu kamennou, ale také patrovou, tedy o dvou podlažích.

Na termín „*antiquum murum et eo firmissimum*“ upozornil již dříve Vojtěch Birnbaum ve zmíněné práci o Praze románské a opětovně Jiří Čarek. Podle nich může jít pouze o zeď kamennou, zděnou na vápno, která stářím získává na pevnosti. Zatím přesně nevíme, kde tento palác ležel, a není zcela jisté, zda byl na stejném místě jako zbytky paláce Karla IV., doložené na rytině Jiljí Sadelera z roku 1606.

O románském paláci je rovněž zpráva k roku 1130, kdy se při spiknutí proti Soběslavu I., vedeném pražským biskupem Menhartem, v době odhalení a přípravy poprav spiklenců na tržišti v Mezihradech, na Vyšehradě sešlo na 3000 lidí – „*pene tria millia*“ (Kanovník vyšehradský 1874, s. 209). V textu, na který v poslední době upozornil Jiří Sláma (Sláma 1986, s. 19), je událost charakterizována jako shromáždění lidí urozených a neurozených, a také pražských kanovníků. Palác musel být před tímto datem obnoven.

Dobou Soběslava I. (1125–1140) končí také sláva Vyšehradu v nejstarším období. Volba jeho nástupce Vladislava II. (1140–1172) se konala v roce 1140 ještě na Vyšehradě, ale sídlo knížete se pak stěhovalo zpět na Pražský hrad. V té době působil jako diplomat a rádce probošt Gervasius (1156–1178), který byl také současně kancléřem a zúčastnil se s knížetem a s českým vojskem tažení do Milána, kde získal pro Vladislava královskou korunu.

V současnosti byla dokončena na základě projektu ing. arch. V. Faktora rekonstrukce budovy tzv. purkrabství v jihozápadní části akropole pro kulturní využití. Jedná se o jednopatrový objekt protáhlého půdorysu v ose západ – východ o rozměrech 32, 8 x 9, 8 m, krytý barokní sedlovou střechou. Postupně byly sejmuty všechny vnitřní a vnější omítky. Jeho středověkou historii přesvědčivě dokládá především jižní stěna. Již v roce 1958 zde průzkum K. Hilberta zjistil 6 menších obdélných okének s gotickým okoseným ostěním, která byla nepravidelně a různě výškově rozmís-

těna (Piša 1971). Jejich vztah ke vnitřní struktuře stavby již nebylo možno zjistit. V nové fasádě byla přiznána pouze částečně. Při současné rekonstrukci byly postupně vybourány všechny příčky, převážně novodobého původu, včetně přepatrování, které bylo provedeno pro Sokol Vyšehrad ve dvacátých letech 20. století. Šlo především o šatny, WC a pohostinské zařízení. Obvodové zdi dosahují šířky cca 160 cm. Pouze u východního štítu jsou sníženy o 70 až 80 cm. Vnitřní prostor objektu je překryt jednoduchou valenou barokní klenbou, která je téměř půlkruhového průřezu. Vlastní příčky stavby byly velmi mělce zapuštěny do stávajícího podlaží. Byly pravděpodobně pouze lehké konstrukce. Kapsy po trámovém stropu byly podrobeny detailní analýze za účelem získání vzorků pro dendrochronologickou analýzu, ale z otisků trámů se nepodařilo získat kvalitní vzorky. V interiéru dnešní budovy je jedinou připomínkou středověkého stavu nízká okenní nika (v přízemí na jižní straně), která byla částečně obnovena.

Podle projektu Národní kulturní památky Vyšehrad byl objekt tzv. purkrabství propojen na severozápadní straně s tzv. gotickými kasematy, kde je dnes zřízena stálá expozice dějin Vyšehradu. Připravilo ji Muzeum hlavního města Prahy a Archeologický ústav AV ČR. Kasematy jsou situovány na jihozápadním úseku hradebního obvodu a západní částí navazují na bastion sv. Ludmily. Celková délka je cca 38 m a šířka kolísá mezi 5,5–6 m. V celé ploše je prostor zaklenut nízkou valenou segmentovou klenbou, která není pravděpodobně původní. Nasedá na starší obvodové zdivo, které je považováno za gotické. Je zahlobeno do podlaží, které je v těchto místech tvořeno letenskou břidlicí. Gotický sklep na Dinnebierově plánu z 30. let 18. století byl podzemním objektem se šesti větracími průduchy. Byl přístupný směrem ze severozápadu širokým vjezdem. Směrem k řece nebyl původně žádný vstupní otvor. Západní část tzv. gotických kasemat byla přistavěna ke staré hradební zdi, která je hodnocena jako gotická. Její západní část byla pro svůj špatný stav zbourána a nahrazena později lehkým dřevěným plotem se zděnými cihelnými sloupky. Zachován je kolaudační plán z roku 1770. Objekt byl v důsledku změny funkce v r. 1836 přestavěn na skladiště střelného prachu (Hrdlička – Nechvátal 1996). Původní vjezd na severní straně byl zazděn a nahrazen v roce 1836 novým vchodem, který slouží dodnes. Při průzkumu celého komplexu došlo k celé řadě důležitých zjištění, z nichž je možno upozornit na nález dvojího středověkého hradebního zdiva na západní straně (zjištěno při archeologickém výzkumu v roce 2003), z lomové opuky, mezi budovou purkrabství a gotickými kasematy. Kromě běžných větracích otvorů, vedených směrem západním k Vltavě a vyústěných v hradební zdi, a stejně obdobných na vnitřní východní straně, které směřují mezi keře parku, jsou také na obou koncích východní stěny a na jižním konci obvodového zdiva jakési další střílny, které však jako střílny nemohly být z praktických důvodů použity. Další průzkum prokázal, že jde o bezpečnostní průduchy, jehož konstrukce měla zabránit proniknutí střely, nebo vhození ohně do prostoru, kde byl uložen střelný prach.

Dnešní objekt stavby budovy purkrabství nevznikl před rokem 1300, i když značné množství druhotně použitých opukových kvádrů především na vnitřní straně na jihu

(s narůžovělými stopami po požáru, eventuálně požárech) svědčí o blízkosti staršího, snad hradebního, nebo sídlištního objektu. K jeho podobě se zatím nemůžeme ani po archeologickém výzkumu blíže vyjádřit. Stavba byla původně palácovou stavbou a sloužila svému účelu v době Karla IV. (Kašička – Nechvátal 1979). V písemných pramenech máme doloženu celou řadu purkrabích, kteří měli také kromě jiného právo poprav. Jejich řada začíná již roku 1109, kdy byl purkrabím Paběn, a pokračuje po celé 12. a 13. století. V druhé polovině 14. století jsou doloženi královští purkrabí, jako např. 1355 Johlin Jakubův, a další v průběhu 15. století a v první polovině 16. století (Sedláček 1908, s. 994).

Stavba purkrabství prošla řadou drobných a větších stavebních úprav, které nejsou za dnešního stavu vždy plně zřetelné a odlišitelné. Použitý stavební materiál pochází převážně z letenských břidlic, zvláště na severní straně, kde jsou již erozí značně rozrušené. Místy je prokládán opukou převážně lomového charakteru, pravděpodobně i z druhotného použití. Podoba objektu je kromě jiného doložena také na známém prospektu Jiljí Sadelera z roku 1606 (Kašička – Nechvátal 1985, s. 12, obr. 13). Objekt je zde bez střechy. Při terénních pracích dlouhodobě sledovaných archeologickým výzkumem AÚ AV ČR bylo zjištěno, že základová spára na východní straně je 120–160 cm pod povrchem dnešního terénu a výškově značně kolísá. Objekt nebyl nikdy podsklepen, jak dokázal archeologický i geofyzikální výzkum. Snad pouze na východě mohlo být v dílčím úseku malé podsklepení, bez klenby, kryté pouze dřevěným stropem – jak dokládají dvě větrací okénka s mříží, zapuštěná do fasády. Odkryv při současných stavebních pracích doložil, že základová spára na západní straně dosahuje hloubky 240–260 cm.

Při rozsáhlých terénních úpravách v okolí dnešní budovy tzv. purkrabství byl prakticky z velké části strojově odtěžen násypový val na jižní straně objektu. Násyp byl zcela homogenní, hlinitě jílovitý, s množstvím drobných ústěpů z letenských břidlic. Dle sdělení J. Zavřela se jednalo o místní materiál (Zavřel 2003). Nebyly v něm zjištěny žádné chronologické artefakty, takže zásyp mohutných zděných opěrných pilířů s cihelnými oblouky je možno datovat pouze rámcově do období barokní fortifikace. Je celkem spolehlivě doložena kresebně na plánu z let 1722–1748, jehož autorem byl známý stavební pisář J. H. Dinnebier. Barokní fortifikace Vyšehradu byla podle účtovacího plánu z r. 1678 v podstatě před rokem 1680 stavebně dokončena. Dinnebierův plán zachycuje pouze přízemí Starého purkrabství a jeho nejbližší okolí. V té době sloužil objekt jako prachárna a skladiště síry.

Při záchranném archeologickém výzkumu, prováděném při rekonstrukci budovy tzv. purkrabství v roce 2003, byl zjištěn v interiéru pravěký palisádový žlábek, rovnoběžný s hranou vyšehradské skály. Dále byla zjištěna přítomnost půdního typu (Nechvátal – Štefan – Varadzin 2003) na základě určení J. Zavřela. Na něm spočívaly raně středověké vrstvy s nejstaršími nálezy v podobě keramiky s kalichovitou profilací okraje a jednoduchou rytou výzdobou. Počátky keramiky s kalichovitým okrajem jsou různými badateli datovány rozdílně, a nelze se k nim v této souvislosti vyjádřit. Úroveň podlaží se nacházela ve výšce 227,75 m n. m.

Dále byl nalezen v interiéru purkrabství sídlištní objekt větších rozměrů, původně s plochým dnem (zemnice?), který byl podle svědectví keramiky zasypán pravděpodobně v 2. polovině 12. století. Na východní straně byla nalezena opuková dlažba z podlahy středověkého purkrabství, která byla pod úrovní horní hrany základového zdiva. Pod ní byl zjištěn zlomek keramiky s okrajem v podobě vysokého okruží, který by pravděpodobně umožňoval datovat vznik dnešní budovy purkrabství do 2. poloviny 14. století. To je v souladu se zprávou písemných pramenů z r. 1322, kdy král Jan Lucemburský učinil dědičné darování královského paláce kapitulnímu děkanovi Držislavovi (*Nechvátal 2004*). Jednalo se o darování celého, neboli královského dvora s hradbami a zdmi všech domů, které tam kdysi stávaly – jak je výslovně uvedeno v listině. Je to možno chápat tak, že ve skutečnosti šlo již pouze o ruiny. Byl to výsledek nezájmu z královské strany. Stavbu dnešní budovy je možno datovat do druhé třetiny 14. století.

Při archeologickém výzkumu, který zajišťoval také dohled při likvidaci násypu barokní hradby za budovou purkrabství, byla, jak již bylo zmíněno, konstatována absence jakýchkoli středověkých a raně středověkých artefaktů pod barokním násypem. Zřetelně to vypovídá o razantním zničení starších terénů při budování barokní fortifikace, tedy v místech, kde je předpokládána středověká a raně středověká fortifikace. Jaké byly důvody této skutečnosti, nevíme. Nejsou zcela vyloučeny ani důvody statické, kdy ne zcela homogenní souvrství bylo převrstveno mohutným barokním násypem.

Při postupném dokumentování půdorysů a příčných profilů v roce 2004 pro inženýrské sítě a pro vedení vody z Vltavy pro závlahový vyšehradský systém na vlastní akropoli, probíhaly výkopové práce na severojižní a východozápadní linii v celkové délce cca 130 m. Prostor byl vymezen od severu parkem jižně od baziliky sv. Petra a Pavla a jižním okrajem akropole nad Podolským sanatoriem. Byla zjištěna úroveň podloží v rozmezí 228,75–227,95 m n. m. Poměrně malé rozmezí cca 1 m naznačuje mírný sklon terénního reliéfu k západu. V celém rozsahu výkopu byla zjištěna, stejně jako v minulosti při výkopu kanalizace v západní části akropole (S-231), rozsáhlá novověká planýrka, která z velké míry odebrala původní vrstvy. Ty se zachovaly pouze pod její úrovní. Planýrka byla způsobena úpravou plochy pro cvičiště Sokol Vyšehrad ve 20. letech 20. století. Avšak její rozsah nebyl všude stejný. V místech se zachyceným podložím byla v roce 2004 konstatována absence zahloubených objektů. Tak např. v liniovém výkopu u severní stěny purkrabství byly zjištěny pravěké a raně středověké vrstvy. Úrovně podloží zde bohužel nebylo pro časově omezený rozsah výzkumu dosaženo. Staré terény byly zachovány (*Nechvátal – Štefan – Varadzin 2003*).

Při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2004 na severozápadním nároží budovy purkrabství při příležitosti jeho propojení spojovacím podzemním tunelem s tzv. gotickými kasematy došlo k řadě zásadních zjištění. Poměrně malý výkop (o rozměrech cca 10 x 5 m) byl situován na jihozápadním svahu akropole v místech s předpokládanou raně středověkou a středověkou hradbou. Bylo dosaženo a zjištěno podloží (227,76 m n. m.), půdní typ a sled vrstev od raného středověku až do novověku. Dále

byl nalezen objekt zahloubený z úrovně půdního typu. Na základě předběžné interpretace šlo pravděpodobně o zemnici o straně cca 3 m. Pozůstatky raně středověké fortifikace nebyly doloženy. Na samotné hraně ostrožny, na jihozápadním svahu akropole, byly zjištěny dvě hradební zdi v podélné linii s hranou ostrožny v ose sever – jih. Na základě stratigrafické situace vznikly časově následně po sobě. Lze je zařadit do závěrečného období středověku. V úrovni základového zdiva purkrabství (na jeho severní straně) v blízkosti západního nároží byl nalezen přízděný, patrně odlehčovací oblouk vyžděný z kamene. Stratigraficky je datován do vrcholného středověku. Po stránce chronologické překlenul sled vrstev od raného středověku až do doby jeho výstavby (*Nechvátal – Štefan – Varadzin 2004*).

V roce 1995 byl proveden firmou PROSPEKTA „90“ (RNDr. L. Hrdlička, CSc.) pro Národní kulturní památku Vyšehrad průzkum knížecí a královské akropole fyzikálními nedestruktivními metodami, včetně zhodnocení výsledků měření geologické a stavební situace. Metodika průzkumu akropole vycházela z převážně známé geografické, geologické, hydrogeologické a archeologické situace vyšehradského ostrohu. Respektovala značnou plošnou rozlohu akropole – cca 25 000 m², z níž pouze část byla v minulosti archeologicky prozkoumána. Cílem výzkumu bylo vytipovat místa, kde je největší pravděpodobnost, že se podaří nalézt archeologickým výzkumem substrukce neznámých staveb. Mělo být použito vylučovací metody, jež by vycházela z analýzy dříve získaných poznatků o akropoli, z technických informací o struktuře geologického a archeologického profilu a ze znalostí o pozůstatcích kamenných staveb.

Terén akropole je z hlediska aplikace fyzikálních měření narušen novodobými technickými zásahy, především činnými a opuštěnými inženýrskými sítěmi. Byla vypracována rešeršní mapa narušenosti areálu v měřítku 1 : 250, doplňovaná v průběhu akce též poznatky z průzkumu. Ta je základem při rozhodování o konkrétním postupu lokace. Dále byly zakreslovány staré geologické vrty a kopané sondy, pokud byla dokumentace přístupná. Do mapy byly také přenášeny půdorysy starých zbouraných budov, pokud to existence a vypovídací schopnost starých plánů dovoluje, a také polohy prozkoumaných známých i nově nalezených podzemních prostor. Značnou komplikací jsou kovové konstrukce a sítě sportovního areálu, které působily rušivě, např. při aplikaci elektromagnetických metod průzkumu. Dále byly prováděny zkoušky, které měly rozhodnout, jaké metody jsou vhodné ve finální části průzkumu po demontáži kovových konstrukcí ve střední části sokolského cvičiště. Určitým kladem na prokopaných plochách je „homogenizace“ zásypových materiálů v novodobých výkopech, hlubokých někde až několik metrů. Naopak přesuny obrovských objemů navážek, ke kterým došlo v minulosti při budování a přestavbách barokní pevnosti, pravděpodobnost nálezů snižují, na některých místech i vylučují. Byla nalezena čtyři anomální místa, která byla dále zkoumána a hodnocena včetně archeologické interpretace v širších souvislostech (*Hrdlička – Nechvátal 1996, 1999, 2000*).

Při studiu problematiky knížecí a královské akropole na Vyšehradě je třeba především z autopsie hodnotit dosažené poznatky a vyhýbat se analogiím, které jsou nejen věcně, ale i chronologicky a topograficky zcela vzdálené našemu

prostředí a dosavadním poznatkům. Jen tak lze omezit stoupající „zaplevelení“ starších českých dějin nepodloženými hypotézami.

Prameny a literatura

BIRNBAUM 1919: Vojtěch Birnbaum, Stavební povaha nejstarších českých basilik. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých*, roč. 27, čís. 1 (Praha 1919), s. 1–22.

BIRNBAUM 1924: Vojtěch Birnbaum, Románská Praha. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1923*. Praha 1924, s. 3–26.

BLÁHOVÁ 1988: Marie Bláhová, Staroslověnské písemnictví v Čechách 10. století. In: Květa Reichertová et al., *Sázava. Památník staroslověnské kultury v Čechách*. Praha 1988, s. 55–69.

BOHÁČOVÁ 1994: Ivana Boháčová, Několik poznámek k opevnění Pražského hradu na sklonku raného středověku a k současnému stavu poznání. *Archaeologica historica*, roč. 19 (Brno 1994), s. 9–18.

BOHÁČOVÁ – FROLÍK 1991: Ivana Boháčová – Jan Frolík, Nové archeologické prameny a počátky Pražského hradu. *Archeologické rozhledy*, roč. 43 (Praha 1991), s. 562–576.

BOHÁČOVÁ – FROLÍK – HRDLIČKA – NECHVÁTAL – SMETÁNKA 1994: Ivana Boháčová – Jan Frolík – Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal – Zdeněk Smetánka, Prague Castle, Vyšehrad Castle and the Prague Agglomeration. In: *25 Years of Archaeological Research in Bohemia. Památky archeologické – Supplementum I*. Praha 1994, s. 153–184.

BORKOVSKÝ 1969: Ivan Borkovský, *Pražský hrad v době přemyslovských knížat*. Praha 1969.

ČAREK 1947: Jiří Čarek, *Románská Praha*. Praha 1947.

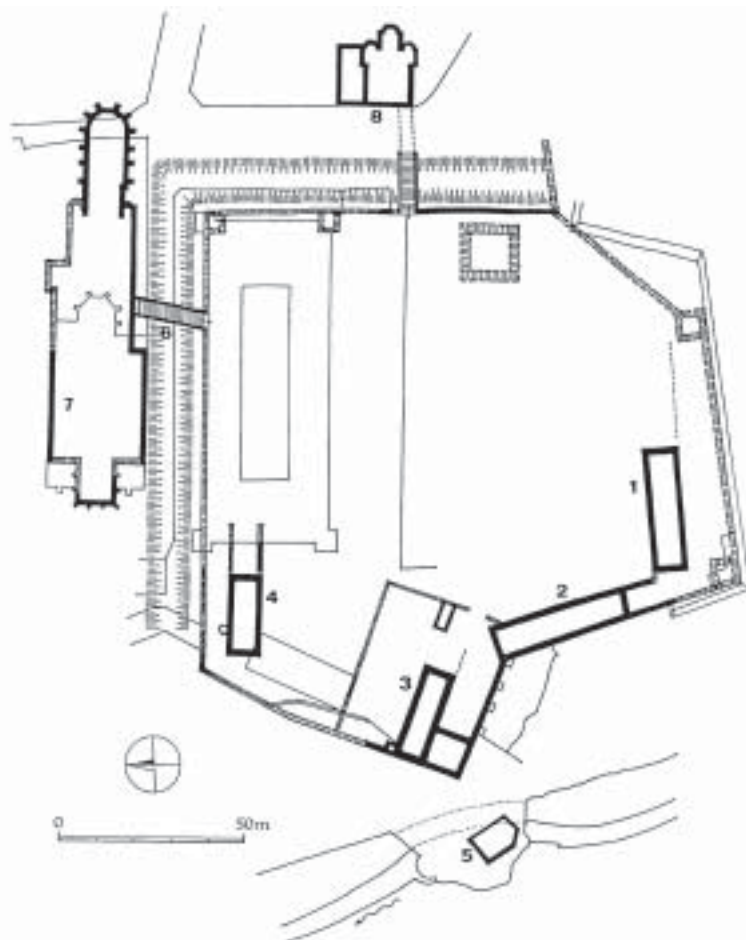
DRAGOUN 2002: Zdeněk Dragoun, *Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře*. Praha 2002.

FROLÍK – SMETÁNKA 1997: Jan Frolík – Zdeněk Smetánka, *Archeologie na Pražském hradě*. Praha 1997.

GRAUS 1966: František Graus, Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách. *Československý časopis historický*, roč. 14, čís. 2 (Praha 1966), s. 473–475.

HÁSKOVÁ 1976: Jarmila Hásková, Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie*, sv. 24 (1975), čís. 3 (Praha 1976), s. 105–160.

HRDLIČKA – NECHVÁTAL 1996: Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal, Fyzikální nedestruktivní průzkum

Pracovní rekonstrukce knížecího a královského okrsku „curia regis“ na Vyšehradě se schematickým zachycením středověkých objektů, nalezených nebo předpokládaných archeologickým a stavebním výzkumem. Černě značeny středověké stavby stojící nebo zjištěné, přerušované stavby předpokládané. 1.–4. palácové stavby (1 – purkrabství, 2 – gotická kasemata), 5. Libušina lázeň, 6. Románský most, 7. Kapitulní kostel sv. Petra a Pavla, 8. Bazilika sv. Vavřince. Na základě výsledků archeologického, historického a stavebního výzkumu nakreslil F. Kašíčka.

- knížecí a královské akropole na Vyšehradě 1. *Archaeologica historica*, roč. 21 (Brno 1996), s. 315–328.
- HRDLIČKA – NECHVÁTAL 1999:** Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal, Fyzikální nedestruktivní průzkum knížecí a královské akropole na Vyšehradě – 2 (Bastion XXXV). *Archaeologica historica*, roč. 24 (Brno 1999), s. 231–261.
- HRDLIČKA – NECHVÁTAL 2000:** Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal, Fyzikální nedestruktivní průzkum knížecí a královské akropole na Vyšehradě – 3. a 4. etapa. Bastion XXXIV a kostel Stětí sv. Jana Křtitele. *Archaeologica pragensia*, roč. 15 (Praha 2000), s. 199–218.
- KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ 1874:** Josef Emler (ed.), *Kanovník vyšehradský. Chronicon*. [edice Fontes rerum Bohemiarum II] Praha 1874, s. 201–237.
- KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1979:** František Kašička – Bořivoj Nechvátal, Vyšehrad a Karel IV. *Staletá Praha*, roč. 9 (Praha 1979), s. 103–125.
- KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1985:** František Kašička – Bořivoj Nechvátal, *Vyšehrad pohledem věků*. Praha 1985.
- KOSMAS 1923:** Bertold Bretholz (ed.), *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. [edice Monumenta Germaniae historica. Scriptorum rerum Germanicarum. Nova series II] Berlin 1923.
- NECHVÁTAL 1976:** Bořivoj Nechvátal, *Vyšehrad*. Praha 1976.
- NECHVÁTAL 1983:** Bořivoj Nechvátal, *Vyšehrad. Stručný průvodce*. Praha 1983.
- NECHVÁTAL 2004:** Bořivoj Nechvátal, *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Archeologický výzkum*. Praha 2004.
- NECHVÁTAL – ŠTEFAN – VARADZIN 2003:** Bořivoj Nechvátal – Ivo Štefan – Ladislav Varadzin, *Výzkumy v Čechách 2003* (v tisku).
- NECHVÁTAL – ŠTEFAN – VARADZIN 2004:** Bořivoj Nechvátal – Ivo Štefan – Ladislav Varadzin, *Výzkumy v Čechách 2004* (v tisku).
- PÍŠA 1971:** Vladimír Piša, *Středověký Vyšehrad. Staletá Praha*, roč. 5 (Praha 1971), s. 87–104.
- REICHERTOVÁ 1988:** Květa Reichertová (ed.) et al., *Sázava. Památník staroslověnské kultury v Čechách*. Praha 1988.
- SEDLÁČEK 1908:** August Sedláček, *Místopisný slovník historický království Českého*. Praha 1908.
- SKALSKÝ 1927:** Gustav Skalský, *O denárech vyšehradských. Numismatický časopis československý*, roč. 3 (Praha 1927), s. 172–189.
- SLÁMA 1986:** Jiří Sláma, *Střední Čechy v raném středověku. 2. díl. Hradiště, příspěvky k dějinám a významu*. Praha 1986.
- SLÁMA 1988:** Jiří Sláma, *Střední Čechy v raném středověku. 3. díl. Archeologie o počátcích přemyslovského státu*. Praha 1988.
- SOMMER 2006:** Petr Sommer (ed.), *Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa*. Praha 2006.
- SOUKUPOVÁ 2005:** Helena Soukupová, *K problematice Vyšehradu. Průzkumy památek*, roč. 12, čís. 2 (Praha 2005), s. 3–54.

ZAVŘEL 2003: Jan Zavřel, *Petrografický rozbor jižní stěny purkrabství na Vyšehradě a charakter geologického podloží v okolí objektu* (rukopis, 2003).

Resümee

Ladislav Hrdlička – Bořivoj Nechvátal Die fürstliche und königliche Akropolis auf Vyšehrad (kurze Zusammenfassung der Erkenntnisse)

In dem Beitrag sind die Erkenntnisse aus der archäologischen Forschung der Akropolis auf Vyšehrad zusammengefasst, an der sich führende tschechische Forscher und in den letzten Jahrzehnten auch die beiden Autoren beteiligt haben. Das Augenmerk konzentriert sich in erster Linie auf die Beschreibung der archäologischen Funde und die Untersuchung und Auswertung dieser Funde, aber beiseite bleiben auch nicht numismatische und schriftliche Quellen. Ein ganz großer Raum ist den neuesten Forschungen gewidmet, die an dem sog. Gebäude des Burggrafen durchgeführt wurden. Die Rekonstruktion dieses Gebäudes wurde vor kurzer Zeit abgeschlossen. Es handelt sich um ein einstöckiges Objekt von länglichem Grundriß in Achse Westen – Osten von Abmessungen 32, 8 x 9, 8 m mit Satteldach im Barockstil in dem südwestlichen Teil der Akropolis, der ursprünglich ein Palastgebäude war. In der Zeit Karls IV. diente dieses Gebäude dem ursprünglichen Zweck und erst später wurde es zu dem Burggrafenhaus. Die Entstehung des heutigen Gebäudes kann in die 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts datiert werden. Nach den heute zur Verfügung stehenden archäologischen und geophysikalischen Kenntnissen war dieses Gebäude nie unterkellert. Nach dem Projekt des Nationalen Kulturdenkmals Vyšehrad wurde das Objekt des Burggrafengebäudes auf der nordwestlichen Seite mit der sog. gotischen Kasematte verbunden. Bei der archäologischen Rettungsforschung, die bei der Rekonstruktion des sog. Burggrafengebäudes im Jahr 2003 durchgeführt wurde, fand man im Interieur des Gebäudes eine urgeschichtliche Palisadenrinne, die parallel zu der Kante des Felsens von Vyšehrad verlief. Auf der befanden sich frühmittelalterliche Schichten in der Form der Keramik mit kelchenartiger Profilierung des Randes und mit einfacher eingravierter Verzierungen. In dem Interieur des Burggrafengebäudes wurden auch Spuren eines Siedlungsobjektes von größeren Abmessungen gefunden, ursprünglich mit flachem Boden, wahrscheinlich eine Erdhütte, das man in die 2. Hälfte des 12. Jahrhundert datieren kann. Bei der Rettungsausgrabung ein Jahr später wurde in der nordwestlichen Ecke des Burggrafengebäudes eine Serie der Schichten von frühem Mittelalter bis zu der Neuzeit entdeckt. Es wurde hier ein vertieftes Objekt gefunden, wahrscheinlich eine Erdhütte, von Längenseite cca 3 m. Bei dem Studium der Problematik der fürstlichen und königlichen Akropolis auf Vyšehrad soll man in erster Linie die aus eigener Autopsie gewonnenen Erkenntnisse auswerten und Vergleiche mit Analogien vermeiden, die nicht nur sachlich, sondern auch chronologisch und topographisch von unserer heutigen Umwelt fern stehen, und damit kann man die Zahl der unbegründeten Hypothesen in dem Bereich der älteren Geschichte Böhmens begrenzen.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

NÁLEZ MINCE A DATOVÁNÍ MARIÁNSKÉHO KOSTELÍKA NA BUDČI

JIŘÍ SLÁMA, Univerzita Karlova, Praha

Název tohoto článku záměrně doslova opakuje pojmenování dvou příspěvků otištěných před půl stoletím na stránkách Numismatických listů (*Davídek 1948; Skalský 1948*). Ty reagovaly na již dříve započatou (a do dnešního dne stále živou) diskusi o významu nálezu denáru bavorského vévody Jindřicha I. v jednom hrobě u budečského kostela P. Marie, a to pro datování počátku této sakrální stavby (další diskusní příspěvky zveřejnili *Guth 1934*, s. 768–769; *Richter 1935*, s. 570–571; *Sommer 1978*, s. 181–183; *Šolle 1991*, s. 237). Pokusme se nastínit, co nového k řešení tohoto problému přinášejí výsledky posledních archeologických výzkumů budečského hradiště (o nich *Bartošková 2004; Sláma 2005*) i nové mincovní nálezy.

Budeč byla založena nejspíše knížetem Bořivojem někdy na konci jeho vlády v osmdesátých letech 9. století na mohutném terénním bloku nad soutokem Zákolanského a Týneckého potoka na severovýchodním Kladensku. Přemyslovec se nepochybně tímto činem snažil pevně začlenit do svého středočeského knížectví území na dnešním Slánsku, Kladensku a Kralupsku, kde do té doby žádné přemyslovské hradiště nestálo. Bořivojův syn Spytihněv I. dal nejspíše někdy na konci 9. století vybudovat na budečské akropoli rotundu zasvěcenou sv. Petru, nejstarší dosud stojící církevní stavbu na českém území. Rotunda stála v areálu dvorce chráněného palisádovým opevněním. Tento dvorec sloužil knížeti a jeho blízkým jako obydlí při jejich pobytech na hradišti. Zřejmě tam pobýval i mladičkový Václav, kterého jeho otec Vratislav I. poslal někdy po roce 915 k tamějšímu knězi Učenovi, aby se u něho učil číst a získal i další základní vzdělání. Zmínkou o Václavově pobytu na Budči historické zprávy o tomto hradišti na dlouhou dobu umlkají. Život na něm však ještě neskončil. Archeologický výzkum totiž zjistil, že pozvolný úpadek Budče započal až někdy v průběhu 11. století a k definitivnímu zániku osídlení na jeho ploše došlo až v následujícím věku.

Od raného středověku stál na budečské akropoli ve vzdálenosti necelých 40 metrů severovýchodním směrem od svatopetrské rotundy, již za palisádou knížecího dvorce, ještě druhý kostel, který byl zasvěcen Narození Panny Marie. První zmínku o něm se dočítáme až v kronice Václava Hájka z Libočan. Z roku 1700 máme potom k dispozici podrobný popis jeho interiéru. V době josefínské byl kostel zrušen, později prodán na stavební materiál a konečně po řadě dalších let zbořen (*Guth 1934*, s. 760). Jeho základy se

podářilo v minulém století nalézt a i s částí přilehlého hřbitova prozkoumat. Mariánský chrámec byl přibližně 11 m dlouhou jednodílnou stavbou s mírně podkovovitou apsidou; ve 13. století byla k jeho západní straně přistavěna věž či zvonice. Absence historických zpráv o počátcích mariánského kostela zavedla podnět k mnoha úvahám o jeho někdejší funkci i o době, kdy byl asi postaven. Myšlenka, že kostel zpočátku sloužil především pro hradskeho správce a pro obyvatele hradu (kteří nemohli navštěvovat svatopetrskou rotundu, vyhrazenou pro knížete a jeho družiníky) je velmi pravděpodobná, i když kastelánský dvorec se zatím na Budči objevit nepodařilo (*Bartošková 2004*).

Mnohem větším problémem je datování doby výstavby mariánského kostela. Umělecko-historický rozbor jeho půdorysu i zbytků základového zdiva dospěl pouze k rámcovému vrocení kamsi do předrománského období. Většina úvah o stáří kostela se proto opírá o již vzpomenutý nálezk žezenského denáru bavorského vévody Jindřicha I. (948–955), který byl v roce 1931 objeven v hrobě č. 79/1, kde ležel těsně u lebky zesnulého. Vzpomenutý hrob náležel k malé skupince čtyř hrobů odkrytých ve vzdálenosti něco přes jeden metr severně od apsidy kostela. Hroby byly sice orientovány shodně s osou svatyně (přibližně v západovýchodním směru), to však ještě neznamená, že musely být do země uloženy až v době její existence a podle ní i orientovány. Západovýchodní orientace hrobů byla totiž u nás v raném středověku zcela obvyklá.

V dosavadní diskusi o významu vzpomenutého mincovního nálezu se uvažovalo především o dvou otázkách. První bylo stanovení chronologické průkaznosti tohoto denáru (tj. jak dlouho trvalo, než se po svém vyrazení dostal do země) a druhou byl problém, nakolik zmíněný nálezk přispívá k datování kostela; ten totiž mohl být i starší než hřbitov v jeho sousedství, neboť na něm se mohlo začít pohřbívat až nějakou dobu po tom, co již kostel stál.

S ražbami bavorského Jindřicha I. se na českém území setkáváme jenom sporadicky. Navíc u některých Jindřichových denárů chybí bližší informace o okolnostech jejich nálezu. Zcela zřejmá je však skutečnost, že je nalézáme výslovně v prostředích, která lze označit za knížecí či obchodnické. Vedle již vzpomenuté Budče známe Jindřichovy denáry ze Staré Boleslavi a z Libice a potom z mincovních pokladů z Nového Dvora, Čištěvsí a Zbečna (*Hásková 1970; Polanský 2005; Radoměrský 1956*, s. 9, 10;

Turek 1991). Doba jejich výskytu v Čechách zřejmě končí druhým decenniem 11. století.

Zvyk vkládat zesnulým do hrobu minci (nejčastěji do ruky či úst) náležel v raném středověku k běžným přechodovým rituálům praktikovaným při pohřebních obřadech. V Čechách byl tento zvyk podrobně analyzován již před půl stoletím (Radoměřský 1955).

I když od té doby přibyla celá řada nových nálezů mincí v hrobech (tak tomu bylo i na samotné Budči, Bartošková – Sláma 1997), přesto i nadále zůstává budečský hrob s Jindřichovým řezenským denárem nejstarším dokladem o praktikování tohoto zvyku v Čechách. K jeho obecnějšímu rozšíření došlo až v průběhu 11. století, a to v důsledku postupného pronikání mincí do vesnického prostředí, když došlo k monetizaci knížecích dávek a pokut (Klápště 1999, s. 775–779; Sláma 2002).

Některé dílčí poznatky k datování budečského mariánského kostela přinesl i nejnovější archeologický výzkum podniknutý v letech 1975–1980. Ten se zaměřil mimo jiné i na ta místa u kostela, která zůstala předchozími výkopy nedotčena. Nepochybně velmi důležitým byl objev hrobu č. 143, ležícího pod základy mariánského kostela, v místech severozápadního nároží chrámové lodi (Šolle 1991, s. 235, obr. 8, s chybným zakreslením hrobu, a obr. 17:1). Myšlenka, kterou nadhodil Miloš Šolle, že by hrob mohl být bočně vsunut pod základy již stojícího kostela, je natolik absurdní, že se jí netřeba zabývat. Hrob 143, který byl bez milodarů, ležel v těsné blízkosti již dříve zmíněné skupiny čtyř pohřbů, z nichž jeden obsahoval vzpomínaný Jindřichův denár. I když výzkum nepřinesl jednoznačné svědectví o tom, že by zmíněný hrob k této skupince pohřbů náležel a byl s ní rámcově současný (neboť si tuto otázku ani nepoložil), zdá se být jeho sounáležitost s těmito hroby velmi pravděpodobná. Objev těchto hrobů prokázal, že se na budečské akropoli v místech mariánského kostela ojediněle pohřbívalo již před jeho stavbou. Nepochybně se tu střetáváme s praxí, doloženou i na jiných raně středověkých lokalitách, kde existovala menší nekostelní pohřebiště nebo pouze ojedinělé hroby v těsné blízkosti obydlí či dokonce mezi samotnými příbytky (k těmto hrobům a hřbitovům srov. Unger 2004).

Při posledním archeologickém výzkumu hřbitova u kostela P. Marie byl učiněn ještě jeden zajímavý poznatek, který má svou důležitost při úvahách o datování doby stavby této svatyně. Tamější kostelní hřbitov zasahoval v jižním směru ve vzdálenosti cca 10 m až k palisádovému ohrazení knížecího dvorce. Některé hroby k této hradbě jen přiléhaly, jiné – v době, kdy již palisáda neexistovala – překrývaly po ní v zemi dochovaný palisádový žlab. Jeden z těchto hrobů obsahoval denár z období knížecí vlády Vratislava II. Poněvadž pod tímto hrobem byl objeven ještě jeden starší pohřeb, palisádové opevnění zřejmě již někdy v průběhu první poloviny 11. století neexistovalo. V hrobě č. 231, ležícím u palisádového žlabu (Váňa 1995, s. 99), byly nalezeny drobné esovitě záušnice – typický raně středověký šperk. Přibližně podobně velké záušnice obsahoval i hrob č. 73/60 (Šolle 1991, s. 249), ležící však těsně u apsidy mariánského kostela. Oba vzpomenuuté příklady dokládají značný územní nárůst budečského hřbitova již v jeho nejstarším období, což nepřímo dokládá i jeho delší existenci před první polovinou 11. století.

Výše shrnuté poznatky potvrzují mínění těch odborníků, kteří kladli stavbu mariánského kostela do průběhu druhé poloviny 10. století, spíše však již do třetí čtvrtiny tohoto věku. Jako hypotézu lze vyslovit myšlenku, že snad stavba budečského mariánského kostela nesouvisela se snahou přemyslovských knížat po zintenzivnění christianizace obyvatelstva v Čechách. Lze tak usuzovat ze zmínky Kosmovy kroniky o vybudování 20 kostelů již v době před založením pražského biskupství (Kosmas I, 22, s. 42). Kronikář připsal tento zakladatelský čin svému oblíbenci Boleslavu II., z chronologie událostí je však zřejmé, že jím byl již jeho otec Boleslav I.

Literatura

- BARTOŠKOVÁ 2004:** Andrea Bartošková, Dvorec hradského správce na Budči? Srovnání publikovaných závěrů s výpovědí terénní dokumentace. *Archeologické rozhledy*, roč. 56 (Praha 2004), s. 310–320.
- BARTOŠKOVÁ – SLÁMA 1997:** Andrea Bartošková – Jiří Sláma, Nové mincovní nálezy na Budči. *Numismatické listy*, roč. 52, čís. 5–6 (Praha 1997), s. 150–152.
- DAVÍDEK 1948:** Václav Davídek, Nález mince a datování mariánského kostelíka na Budči. *Numismatické listy*, roč. 3, čís. 3 (Praha 1948), s. 48.
- GUTH 1934:** Karel Guth, Praha, Budeč a Boleslav. In: *Svatováclavský sborník, I. Kníže Václav svatý a jeho doba*. Praha 1934, s. 686–818.
- HÁSKOVÁ 1970:** Jarmila Hásková, Curtis Stbecna a nejstarší doklady její existence. *Numismatické listy*, roč. 25, čís. 4 (Praha 1970), s. 102–110.
- KLÁPŠTĚ 1999:** Jan Klápště, Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy*, roč. 51 (Praha 1999), s. 774–808.
- KOSMAS 1923:** Bertold Bretholz (ed.), *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. [edice Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series II] Berlin 1923.
- POLANSKÝ 2005:** Luboš Polanský, Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk). *Numismatický sborník*, sv. 20 (Praha 2005), s. 146–147.
- RADOMĚŘSKÝ 1955:** Pavel Radoměřský, Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní. *Sborník Národního musea v Praze*, řada A – historie, sv. 9, čís. 2 (Praha 1955).
- RADOMĚŘSKÝ 1956:** Pavel Radoměřský, České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového. In: Emanuela Nohejlová-Prátová (ed.), *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II*. Praha 1956, s. 7–73.
- RICHTER 1935:** Václav Richter, Nové výzkumy na Budči. *Český časopis historický*, roč. 41 (Praha 1935), s. 566–572.

- SKALSKÝ 1948:** Gustav Skalský, Nález mince a datování mariánského kostelíka na Budči. *Numismatické listy*, roč. 3, čís. 3 (Praha 1948), s. 48–49.
- SLÁMA 2002:** Jiří Sláma, Přínos archeologie k poznání strukturálních proměn v přemyslovském státě na počátku 11. století. In: *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most 2002, s. 227–233.
- SLÁMA 2005:** Jiří Sláma, Budeč v době vlády prvních přemyslovských knížat. In: *Budeč 1100 let (905–2005)*. Kladno 2005, s. 47–69.
- SOMMER 1978:** Petr Sommer, Archeologický výzkum budečského hradiště v letech 1929 a 1931. *Archeologické rozhledy*, roč. 30 (Praha 1978), s. 171–185, 240.
- ŠOLLE 1991:** Miloš Šolle, Kostel P. Marie na Budči (okr. Kladno) podle archeologického výzkumu v letech 1975–1980. *Památky archeologické*, roč. 82 (Praha 1991), s. 231–265.
- TUREK 1991:** Rudolf Turek, K českým nálezům cizích denárů, pocházejících z doby před r. 955. *Numismatické listy*, roč. 46, čís. 1 (Praha 1991), s. 8–13.
- UNGER 2004:** Josef Unger, Hroby v intravilánu jako projev změny náboženství. In: *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava 2004, s. 191–199.
- VÁŇA 1995:** Zdeněk Váňa, *Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972–1986*. Praha 1995.

Resümee

Jiří Sláma

Der Fund einer Münze und die Datierung der Marienkirche in Budeč

Die befestigte Burgwall Budeč im Nordwesten von Mittelböhmen gehörte seit dem Ende des 9. Jahrhunderts und dann im Verlauf des 10. Jahrhunderts zu den wichtigsten Zentren des Fürstentums der Přemysliden. Auf der Akropole der Burgwall befand sich der Fürstenhof mit der Rotunde des hl. Peters und hinter diesem Fürstenhof stand eine der Jungfrau-Maria-Geburt geweihte Kirche. Über das Alter dieser Kirche werden Diskussionen geführt, weil sie in den historischen Quellen zum erstenmal im 15. Jahrhundert angeführt ist. Zur Hilfe für die Datierung der Kirche wurde der in Regensburg geprägte Denar des bayerischen Herzogs Heinrich I. (948-955), der in einem Grab in der Nähe der Kirchenapside gefunden wurde. Die Zweifel darüber, ob dieses Grab zu der Datierung der Kirche beitragen kann (es könnte auch älter sein und Beerdigungen ins Grab könnten auch später stattfinden) wurden erst nach der neuen archäologischen Forschung zerstreut, wenn ein Grab entdeckt wurde, das unter die Fundamente der Kirche reichte und das noch dazu in der unmittelbaren Nähe des Grabes mit dem Denar lag.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

WHERE WAS THE (P)“RESLAVVA CIV”(ITAS) COIN MINTED?

ISTVÁN GEDAI, Budapest

All the branches of history, including numismatics, have uncertain points, which cannot be clearly explained because of the insufficient sources. Further written sources can hardly be expected, as the documents of the archives are well published; especially as far as the early Middle Ages are concerned. However, new material sources, archeological finds may modify our present knowledge, or may result new, often unanswerable, or not unanimously answerable point of view, which may even radically differ from each other. In the latter case – due to the lack of sources – only the repeated discussions, trying to be as objective as possible in many points of view could mean a step forward to the ultimate or an acceptably final solution.

Uncertain points of the monetary history of the 10th and 11th centuries of Central Europe, Bohemia and Hungary in the first place, are the denars with the legend of ...PHAIIVZ REX, or rather ...RESLAVVA CIV, found in Bosarve, Sweden, published by Vera Hatz, in spite of the fierce debates the matter has not been settled yet.¹ It may seem exaggerated to some that a group of scholars attach too much importance to the identification of a coin type. Nevertheless, the historic background of this coin type – whatever opinion may turn to be right – outgrow the general topic of the monetary history of a country, because it could be an important source for the beginning of the Bohemian, Moravian and Hungarian coinage. While continuing the debate, raising further views, possibilities summarising the foregoing can be interesting.

Identifying a coin is based on the legends and the depictions. The obverse of this coin bears the legend ...PHAIIVZ REX around a slightly soled cross, in the corner of the cross there wedge-wedge-point-wedge. The reverse bears the legend ...RESLAVVA CIV and depicts a Carolingian church. Between the ridge of the church and the parallel lines symbolising the flight of stairs there is a field for legend (Bavarian type), though without any letters. Its weight is 1.99 grams. The denar was interpreted by Vera Hatz, who completed the obverse legend to STEPHANVS REX and

she referred it to the Hungarian King (Saint) Stephen I (1000–1038). On the basis of contemporary French sources (*Annales Althanenses maiores*) she identified the reverse legend Preslawaspurch, Brezalauspurc, which was identical with Pressburg (Bratislava today) according to her.

After the publication of Vera Hatz's study two strongly opposed opinions were shaped. Jozef Hlinka² is several of his studies accepted Vera Hatz's identification regarding the issuer (King Stephen, King of Hungary) and place of issue (Pressburg, Pozsony). According to him King Stephen fled to Pressburg at the time of Koppány's uprising against Stephen and he let the denar strike by Bavarian mintmasters, who knew Pressburg as Preslavva, therefore the name of the place of minting was put on the coin in this form. It must also be mentioned that Christian Turnwald regarded the Bosarve coin³ a Hungarian issue together with the DANNEBERG 1876, 1305–1307 (he later withdrew this view). Both Stanislaw Suchodolski⁴ and Wolfgang Hahn⁵ acknowledged the Hungarian origin, though they did not go into details about the reasons.

Lajos Huszár reacted upon the denar and the debate about its origin from among the Hungarian scholars. On the basis of the metrological, technical and archeological data, which came to light in large numbers in Scandinavian finds⁶, he ranked it among the Viking imitations. According to Lajos Huszár (in 1965!) it is unknown to Hungarian coinage.

– Depiction of cross/church; this depiction regarded as Hungarian by some scholars do not occur in Hungarian finds;
– Also RÉTHY 1899, I. 7., has a full denar weight, was thought as an imitation;
– The dies of the Hungarian coins were punched and not engraved;
– Latin was used in Hungary, therefore the Slavonic name of the mint is not likely at all.

On the basis of both Lajos Huszár and György Györffy's opponent opinion⁷ the Bosarve denar was thought as an imi-

¹ HATZ 1965.

² HLINKA 1967, 1968, 1976, 1979, 1982.

³ TURNWALD 1966, 1968, 1969.

⁴ SUCHODOLSKI 1971.

⁵ HAHN 1976, p.15–16.

⁶ HUSZÁR 1966.

⁷ György GYÖRFFY's opponents opinion on István GEDAI's "The beginning of the Hungarian coinage" candidate thesis. The dissertation was published see no. 8.

tation also by the author of this study, although the indefensibility of some points of Lajos Huszár's counter-arguments was proved by the author.⁸

The two irreconcilable views mean that the debate must be continued independently of there are new data or not. The debate of the arguments must be continued as long as the scholars disagree.

In the meantime the number of sources were increased by publishing two further pieces⁹. Both were found in the same find, found in Skíne county in Sweden. The knowledge of the two further pieces did not bring the identification and solving the problem any nearer. It can be stated that the three pieces, which had been known so far were struck by the same pair of dies and the three can serve as a reconstruction of both the obverse and the reverse legends: +ΣΡΗΑΙΥΣ REX and PRESΛAVVA CIV. It is remarkable that the two letter "S"s on the obverse are reversed, while the letter "S" on the reverse is more like a reverse "Z". (**Fig. 1.**) The two newly found pieces weigh 2.16 and 1.67 grams. Eventually,

Fig. 1 av.

Fig. 1 rv.

only material sources (the three denars) and the analysis of the historic situation are available in the future, too. Three questions must be answered:

1. who issued the coin?
2. where was the coin struck, i.e. which town can be (P)RESΛAVVA identified with?
3. when was the denar struck?

The answer to the first question seem to be answered the easiest. In Europe there was only one king called Stephen at that time: King of Hungary, crowned in 1000. On the basis of the +STEPHANVS REX legends of the undoubted Hungarian coins, the missing of two letters (TE) from the legend +ΣΡΗΑΙΥΣ REX hardly any other ruler than the Hungarian King Stephen can be referred to. The name of Stephen's uncle, Prokuj gyula was also mentioned (gyula was a title of the landgrave), who got the name of Stephen when he was Christenised, just like King Stephen's father, Prince Géza. King Stephen started was against Prokuj gyula because of his efforts to independency in 1003. But Prokuj did not resist, he surrendered, and King Stephen took him into his court. Because of his presumed overshadowing in 1008, he was offended and fled into the court of the Polish King, Boleslaw the Fearless. When in 1014 King Stephen got into war with King Boleslaw because of the German-

-Polish conflict, the Polish king occupied Hungarian castles by the River Morva. According to Thietmar Boleslaw entrusted the guarding a castle to Prokuj near the Polish-Hungarian border. In 1017 King Stephen chased away the Polish troops out of the country together with Prokuj and by the Peace Treaty of Bautzen the former status quo was restored. Gyula Rádóczy¹⁰ raised the idea that Boleslaw entrusted the castle of Břeclav to Prokuj, who let coin with the legend of STEPHANVS REX strike at that time in Břeclav (this case BRESΛAVVA [PRESΛAVVA] would mean Břeclav), at this denar would be equal to the denar found in Bosarve.

More problematic is the question of the place of minting, which town means (P)RESΛAVVA CIV(itas). The scholars do not agree, actually, whether the coin is original or not, was it issued legally by a ruler or is it an imitation. The number of those who considered the denar as original was increased by Kenneth Jonsson, when he described the two pieces found in Skíne, and at the same time he gave an overview of origins the Hungarian coinage.¹¹ Without raising new points the above mentioned was repeated also by Ján Hunka¹². As a compromise Stefan Kazimir proposed in the time of the first great conflicts of opinions in the Hungarian Numismatic Society, that it might be possible that the denar found in Bosarve (the two further pieces from Skíne were not known at that time) was an imitation, but a cross/church type with a perfect legend, a restrike of a still unknown type, the origin of which was struck by King Stephen in Pressburg. Lajos Huszár doubted the idea of an imitation of a non-existing coin.

The processing of new finds and their historic interpretations often alter theories, which had been thought as final. It particularly applies to the origin of Hungarian coinage. Until the Nagyarsány¹³ find (Hungary) came to light the occurrence of the Carolingian church was unknown in the Hungarian coinage and the full weight Hungarian denar, in concordance with the denar system was not accepted. The Byzantine type gold coin of the solidus weight issued by King Stephen was also unknown (**Fig. 2.**). But the existence of a coin type cannot be denied just because it occurred exclusively in foreign finds. Apart from the DANNEBERG 1876, 1706/a type denar (published by Hermann Dannenberg, and kept in unknown place) until the publication of

Fig. 2. av.

Fig. 2. rv.

⁸ GEDAI 1986.

⁹ CORPUS 1987.

¹⁰ RÁDÓCZY 1984.

¹¹ JONSSON 1988, 2003.

¹² HUNKA 2003.

¹³ GEDAI 1986.

the Nagyharsány find only its restrike was known (Fig. 3.), which was published by Peter Berghaus from the Stockholm collection¹⁴. At the same time the coins of the Nagyharsány

Fig. 3. av.

Fig. 3. rv.

find (Fig. 4.) proved that the coin kept in Stockholm was a restrike, as the perfectness of the original Hungarian pieces made the comparison possible. The RÉTHY 1899, I. 7., was described by László Réthy in *Corpus Nummorum*

Fig. 4. av.

Fig. 4. rv.

Hungariae as an imitation found in abroad, but Réthy was inclined to consider the piece as original¹⁵ when the second piece came to light, and the further pieces made the originality unambiguous¹⁶.

In the case of the coin bearing the legend $\Sigma\text{P}\text{H}\text{A}\text{I}\text{V}\Sigma\text{R}\text{E}\text{X}/(\text{P})\text{R}\text{E}\text{S}\text{L}\text{A}\text{V}\text{V}\text{A}\text{C}\text{I}\text{V}$ it is perplexing that the legends of all the types struck in the mint of King Stephen are generally perfect, full, very rarely defective. The words *LANCEA REGIS* and *STEPHANVS REX* and the reverse *REGIA CIVITAS* or *PANNONIA* are full, or some dies and coins made with them have slight mistakes which do not have effect on the substance.

While analysing the legend *(P)RESLAVVA CIV* reference should be made to the word “civitas”, which possible does not mean a town, but a country despite the pattern *REGINA CIVITAS* refers Regensburg and not Bavaria. It is rendered by the legend on the gold coin¹⁷ of King Stephen, and the word *PANNONIA* on his successor’s silver coins, moreover on one of the denars (RÉTHY 1899, I. 20.) of King Solomon (1063–1074) *PANONIA TERA* (sic). But all these do not effect that the coins with legends both *REGIA CIVITAS* and *PANNONIA* were struck in Esztergom by the king – as written (though from later periods) sources support. Esztergom was the site of the king until the middle of the 13th century and the place of the royal mint. Székesfehérvár became a religious centre after 1018. The legend *PANNONIA* cannot refer to only one town, because in the 11th century, under the reign of Andrew I (1046–1060) two princes, reign over a part of the country: his brother, Béla (*BELA DUX*) and under the reign of King Solomon (1063–1074), his cousin, Géza (*GEUCA DUX*) got the right

to mint coins and let coin strike with the reverse legend *PANNONIA*, though it is very likely that they had their own mint in their own territory. Moreover, Esztergom did not have a standard name at that time. Esztergom got its name from the Bulgarian-Turkish leather armour makers (*estre-gin*), who lived near the castle. The German name “*Gran*” originates from the custom place opposite the mouth of the River Garam, but it was also called sometimes “*Sobotin*” after the Saturday markets near the ferry. The name of the outskirts was “*Kovácsi*” /= Smith’s place/ after the smiths living there, and the minters lived there, too.

If it is supposed that *(P)RESLAVVA CIV* means Pressburg, an analysis should be made on the role of Pressburg in the 10th and 11th centuries. The scholars who think that the denar was struck in Pressburg, emphasise, overemphasise the role of the town in the road network of the age in the Hungarian history. It is a fact that Pressburg had an important fortress with the control over the water way on the River Danube. At times the north-south inland road must have been also important; calling at Hainburg, and maybe from there it continued toward Olomouc. But in the 10th century the border-land was less populated, it was the part of the defence area. In the state- and county system of King Stephen it was a border county, its fortress was a border fortress on the road out of the country. It was actually a part of the chain of fortresses heading for north with the further points of Sasvár, Sárvár and Borona (Uherské Hradiště). The importance of Pressburg undoubtedly grew due mostly to the River Danube. In 1002 it had a customs house, but it has never turned into a royal residence with a mint. It has already been mentioned that Jozef Hlinka in his above mentioned study supposed that after the death of Prince Géza (autumn 997) Koppány, the oldest member of the Árpáadian dynasty, who was entitled to the title of the prince according to the ancestral order of succession, fled to Pressburg at the time of the rebellion against Stephen and according to this theory Koppány let coins strike there by Bavarian minters, who named the town *Preslavva*. Nevertheless, this theory was unambiguously opposed by the historical sources. Stephen did not flee to the Pressburg fortress, but when he got to know about the rising of Koppány, who went against Géza’s widow, Charlotte, who resided in Veszprém at that time. Stephen initiated himself a prince in Esztergom and with his troop, German knights among them he went against Koppány and near Veszprém he defeated Koppány, who died in the battle. (Later Veszprém became the castle of the queens of Hungary, but it is likely that it belonged to the princess earlier, that is why Charlotte resided in Veszprém.) The riot of Koppány was a short one, it could last only for a couple of weeks, there was actually only one battle, as by November 997 the news about Stephen’s victory arrived to the emperor in Aachen¹⁸.

At Christmas 1000 Stephen was crowned king, before that he could not let coins strike, because only from that

¹⁴ BERGHAUS 1953, p. 61–62.

¹⁵ RÉTHY 1903.

¹⁶ GEDAI 1986, p. 97.

¹⁷ GEDAI 1999a, b.

¹⁸ GYÖRFFY 1977, p. 116–121.

time on he could use and really used the title of king, *rex*. But right after his coronation the minting of denars with the legends of LANCEA REGIS/REGIA CIVITAS, lance/Carolingian church type denars (DANNEBERG 1876, 1706/a). Both the obverse and the reverse legend emphasise that the issuer was *rex*, a crowned king. Speaking of this type of coin, the depictions of the Carolingian church as a goldsmith's craft must be stressed. The legend of REGIA CIVITAS and the Carolingian church of Bavarian type (gable of the church and the letters among the parallel lines symbolising the flight of stairs instead of columns¹⁹; here the repetition of the letters RE CI, REGIA CIVITAS) and money rates of the denars of Prince Henry IV (later King and Emperor Henry II) all refer to the pattern got from Regensburg. But the 10th century goldsmith pattern occurring on the depiction of Carolingian church on the coins are characteristically Hungarian, as a proof for the Hungarian masters who made the coins²⁰. The legends and charters in Latin refer to the use of the Latin in the royal court. The type of the letters on the denar agree with the Latin inscription on the so called Gisela cross kept in Munich today but made at the court of Stephen²¹. The average weight of the first Hungarian denars is 1.24 grams.

The silver coinage of King Stephen is a logical chain. The supposed date of getting the Nagyharsány find under the ground – about 1006–1010 – makes it probable that the type of coin was made from 1010 to 1015, shows crosses on both sides, wedges in its corners, with the legend STEPHANVS REX and REGIA CIVITAS (Fig. 5.), its

Fig. 5. av.

Fig. 5. rv.

weight, i.e. money rates agrees with that of the LANCEA REGIS denar (RÉTHY 1899, I. 7.). In Hungary the inland money circulation was introduced in the second decade of the millennium, about 1015–1020; by that time the market places were developed attached to the castles of the land-stewards, where tolls were taken. The state direct tax can be dated also that time, the so-called hearth-tax (*kapnikon*), i.e. tax were paid by houses, after the number of fire-places. Money circulation became widespread as the habit of Kharon's obol in the Carpathian-basin, e.i. in Hungary at the time. The above mentioned orders and habits must have been in connection with the significant fall of the money rates of the denar, which resulted the introduction of the third coin type (Fig. 6.) (RÉTHY 1899, I. 1.), the depiction of which is identical with the second type, but the average weight is not more than 0.8 gram, that means a really significant fall in money rates. The pieces of the first Hungarian denar (DANNEBERG 1876, 1706/a) known so far were minted by two dies. The pieces struck by the one pair of dies are generally

intact, while the pieces by the other are usually cut. The cuttings must have taken place in the mint, because the average

Fig. 6. av.

Fig. 6. rv.

weight of the second type (1.1 grams) corresponds with that, therefore a less significant fall in weight should be supposed. The first two types (DANNEBERG 1876, 1706/a, and RÉTHY 1899, I. 7.) must have been minted in very limited numbers. The forty pieces of the Nagyharsány find should not mislead anybody, as the pieces struck by the same dies came to light at the same place means very likely that the type was not widespread in money circulation. The numerous die variation of the third type means, that they became means of inland payment, whereas the first two did not. They could take part in foreign trade maybe (The Viking swords, lances etc. found in Hungary came from abroad.), or they may served representation. The third type was imitated, its depiction, especially the letters are unclear, in several cases even the letters were imitated. In Kenneth Jonsson's opinion they were struck by the end of minting RÉTHY 1899, I. 1., they are deteriorated, but original pieces struck in the royal mint²². This view cannot be accepted partly because there are pieces with clear depiction and legends in large numbers, there is no "transition" between the perfect and the imperfect ones, partly because the coins of the successor to King Stephen, King Peter cannot be compared with the imitations. The discipline in the mint did not make it possible to issue imperfect denars in large numbers.

It is disputable whether the (P)RESLAVVA coin can be fit into this – logical – series of types Hardly. All the Hungarian coins reverse legend is REGIA CIVITAS, and later PANNONIA, which became common during the 11th century.

The idea of the coin being struck in the mint of Pressburg is opposed that the town was called "Poson" in the court where Latin was used. The town did not have a Latin name, only the above mentioned names were used. The name Poson might originate from a personal name, maybe from a land-steward name. (The charter of King Stephen – the foundation charter of Pannonhalma – which mentions "Poson" is known from a 12th century transcription, but this part was taken without changes into the transcription²³.) Beside the imperfect legends the depictions also make the idea of the Hungarian royal mint possible. The Carolingian church of the Hungarian coins is shown on the LANCEA REGIS/REGIA CIVITAS denar. The Carolingian church on the Preslavva coin is as opposed to the Hungarian type has a simple triangle gable, similar to the Bavarian and the Bohemian and Moravian denars struck under Bavarian influence. It is remarkable that the undoubtedly Bavarian

¹⁹ HAHN 1976, p. 23–25.

²⁰ GEDAI 1999a, p. 40.

²¹ GEDAI 1999a, p. 50; KOVÁCS 1972, p. 6–12.

type Carolingian church has blank spaces between the gable and the line symbolising the stairs, there is no trace of letters. The cross on the obverse is definitely different from the crosses issued by Saint Stephen. Not only the lack of similarity which is striking, but also its structure. The cross is formed the four division of the legend section. The legs of the cross form the legend starter cross of the letters E, N and R, and on the reverse P and T letters. The cross of the word PRES LAVVA cannot be fitted into this system, but it is usual on German and Czech coins. The wedge-wedge-ball-wedge signs between the legs of the cross are systematically different from those on the Hungarian coins. On the denars of Stephen and his successors, Peter, Samuel Aba, first type of Andrew I there are exclusively wedges between the legs of the cross in all the four corners. The unusually high weight can hardly be connected to any money rate.

Summing up, there is a denar (three copies struck by the same pair of dies), which was issued by someone and minted somewhere. The legends are imperfect in some places, in other places even the depictions are not clear, but the imperfections are not so great that the denar should be considered as an imitation.

As it was mentioned above that the issuer is undoubtedly Stephen, King of Hungary, he is referred as $\Sigma\text{P}\text{H}\text{A}\text{N}\text{V}\text{S}\text{R}\text{E}\text{X}$. The legend has three mistakes: imperfection of the letters, the second and third letters are missing (TE). The letter “S” is reversed and the middle leg of the letter “N” is also reversed – as a second mistake. If the surely original coins by King Stephen and his immediate successors are analysed, similar mistakes can be found also there. Reversed or reclining letter “S” or letter “N” with a reverse middle leg can occur, the legend of some copies should be read in the opposite direction. Missing a letter also occurs, just like on the well-known coin, PETVS REX instead of PETRVS REX. It may occur on the gold coin (the known three coins were minted by two or three pairs of dies), though it may have been prepared with more care an imperfect legend; the second and third letter in the name of the king was changed, this way STEPHANVS REX can be read. As for me the imperfectness of the name of the king do not oppose the originality. Though the reverse legend (P)RES LAVVA CIV is imperfect if we compare with the Hungarian REGIA CIVITAS, but as far as the international coinage is concerned, the length of the (P)RES LAVVA can hardly be criticised. Among the depictions the cross is clear, the Carolingian church is a bit malformed and the lack of letters under the gable is disturbing, but on the whole it can be accepted as original. While acknowledging the originality of the denar, the mentioned, important differences from the system and the structure of the Hungarian denars make it unlikely that the (P)RES LAVVA coin was minted in the same mint where the REGIA CIVITAS coins and the ones with the legend of PANNONIA, nevertheless coins in all probability were minted in the only Hungarian mint of King Stephen only with the legend above. The origins of PRES LAVVA CIVITAS should be searched for outside Hungary, but in a place

where King Stephen had the right and possibility to mint coins. I think there was only one territory which fulfils the conditions: a strip of land attached to the Hungarian authority, which was at times under Hungarian authority during the reign of King Stephen.

Prince Géza when in 995 reconciled with the Bavarians (the reconciliation was signed by the marriage of Stephen and Gisela) gave over the territories west from the River Morva to the Bavarians. From 1002 (when the Bavarian Prince Henry was elected German king) to the Peace Treaty of Bautzen in 1018 Bohemia and Moravia were often areas of war, mainly due to the hostilities between Boleslaw the Fearless and Henry II. Hungary was involved into war events from 1014 to 1018, when Boleslaw temporarily occupied Hungarian territories. Hungary, though possessed sometimes Moravian territories before, was not interested in occupying them. The defence line of the fortresses Pressburg – Sasvár – Sárvár – Borona proves the lack of conquering ambitions of King Stephen. But in 1030 after the death of Stephen’s constant and confident ally, his brother-in-law, Emperor Henry II in 1024, Konrad was crowned emperor in 1027 and wanted the Hungarian King tribute to him and attacked Hungary. The emperor suffered crushing defeat and as a consequence of the peace treaty of 1031 a wide strip of Moravian border territory got under Hungarian influence. At that time it can be supposed that King Stephen established a mint on that territory. It is more likely because on the Moravian territory remarkably lot denars by King Stephen (RÉTHY 1899, I. 1.) came to light, as a proof of the intensity of the relations. As it was mentioned above Gyula Rádóczy supposed the town Břeclav being identical with (P)RES LAVVA CIV, where Prokuj let the denar in question mint about 1008. I think the coinage of Prokuj is out of question, and if the town Břeclav could be taken into consideration, it could only be, – because of the historic situation – after 1031. To my mind it can rather be Přešov. According to Jiří Sejbal²⁴ a mint operated in Přešov in the first half of the 11th century, but no coin can be identified as having been struck in Přešov so far. From Moravian point of view it is not easy to think of an operating mint on a territory endangered, moreover occupied by the Hungarians. When the castle hill in Přešov was excavated a money weight came to light with the legend of BRACIZLAVS and a depiction of hand and cross, on the basis of which an operating mint can be supposed. Though the money weight shows hand/cross and not cross/church. And the legend is not (P)RES LAVVA, but BRACIZLAVS, but very likely one mint did not produce only one type and under the name (P)RES LAVVA no town is known. The (P)RES LAVVA denar in its appearance and depiction is much more similar to the Moravian and Bohemian denars of the time, than to the Hungarian ones. On the basis of all these (P)RES LAVVA means Přešov.

It is emphasised here that this supposition is not an absolute statement, but a possibility. It is a question that a written source would ever come to light which unambiguously proves that (P)RES LAVVA is identical with a present town.

²² JONSSON 2003, p. 70.

²³ SZENTPÉTERY 1938, p. 169–170.

²⁴ SEJBAL 1996, p. 31.

Until then we have to take all the possibilities into consideration and dispute without emotions. Přerov is a further possibility together with Pressburg and Břeclav, and maybe – at least I think – the most likely one.

Bibliography

- BERGHAUS 1953:** Peter Berghaus, Beiträge zur deutschen Münzkunde des XI. Jahrhunderts. *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, vol. II, no. 6/7 (Hamburg 1953), p. 61–67.
- CORPUS 1987:** *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI. Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden. 3. Skåne /Maglarp – Ystand.* Stockholm 1987, p. 464–465 (findspot unknown no. 59).
- DANNENBERG 1876:** Hermann Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit.* Berlin 1876.
- GEDAI 1986:** István Gedai, *A magyar pénzverés kezdete.* [Summary: The beginning of the Hungarian coinage.] Budapest 1986.
- GEDAI 1999a:** István Gedai, *Szent István aranypénzverése.* Budapest 1999.
- GEDAI 1999b:** István Gedai, King Saint Stephen's Gold Coinage. *Quaderni ticinesi di numismatica e Antichità Classiche*, vol. XXVIII (Lugano 1999), p. 311–346.
- GYÖRFFY 1977:** György Györffy, *István király és műve.* [Summary: King Stephen and his testimony.] Budapest 1977.
- HAHN 1976:** Wolfgang Hahn, *Moneta Radasponensis.* Braunschweig 1976.
- HATZ 1965:** Vera Hatz, (B)RESLAVVA CIV(ITAS), Zum Beginn der ungarischen Münzprägung. In: *Dona Numismatica. Walter Hävernich zum 23. Januar 1965 dargebracht.* Hamburg 1965, p. 79–85.
- HLINKA 1967:** Jozef Hlinka, Bratislavské mince. *Sborník Slovenského národného múzea – história*, vol. LXI (Bratislava 1967), p. 317–347.
- HLINKA 1968:** Jozef Hlinka, Breslavva Civitas–Bratislava. Príspevok k začiatkom uhorského mincovníctva. *Numismatický sborník*, vol. X (Praha 1968), p. 65–77.
- HLINKA 1976:** Jozef Hlinka, K problematike začiatkov uhorského mincovníctva. *Správy. Členský informačný bulletin pobočky Slovenskej numismatickej spoločnosti v Košiciach*, vol. 3 (Košice 1976), no. 3, p. 3–8.
- HLINKA 1979:** Jozef Hlinka, STEPHANVS REX – BRESLAVVA CIVITAS. *Numismatický sborník*, vol. XV (Praha 1979), p. 129–140.
- HLINKA 1982:** Jozef Hlinka, *Bratislavská mincovňa.* Bratislava 1982.
- HUNKA 2003:** Ján Hunka, The importance of the coin finds of the Árpád dynasty and contemporary foreign coins from the 11th century to the beginning of the 14th century in the history of Slovakia. *Numizmatikai Közlöny*, vol. C–CI (Budapest 2003), p. 71–74.
- HUSZÁR 1966:** Lajos Huszár, Bemerkungen zur Frage der ersten ungarischen Münzen. *Numizmatikai Közlöny*, vol. LXIV–LXV (Budapest 1966), p. 29–31.
- JONSSON 1988:** Kenneth Jonsson, The Earliest Hungarian Coinage. In: *Commentationes Numismaticae 1988. Festgabe für Gert und Vera Hatz zum 4. Januar 1988 dargebracht.* Hamburg 1988, p. 95–102.
- JONSSON 2003:** Kenneth Jonsson, Hungarian coins from the Viking Age found in Sweden. *Numizmatikai Közlöny*, Vol. C–CI (Budapest 2003), p. 59–70.
- KOVÁCS 1972:** Éva Kovács, *Árpád-kori ötvösség.* [Summary: Goldsmith's art in the time of the Árpadian age.] Budapest 1972.
- RÁDÓCZY 1984:** Gyula Rádóczy, A „BRESLAVVA CIVITAS” denárral kapcsolatos gondolatok. [Summary: Some thoughts on the coin “BRESLAVVA CIVITAS”.] *Az Érem*, vol. XL, no. 1 (Budapest 1984), p. 8–12.
- RÉTHY 1899:** László Réthy, *Corpus Nummorum Hungariae.* I. Budapest 1899.
- RÉTHY 1903:** László RÉTHY, Magyar numizmatikai adatok Oroszországból. [Summary: Hungarian numismatic data from Russia]. *Numizmatikai Közlöny*, vol. II (Budapest 1903), p. 85.
- SEJBAL 1996:** Jiří Sejbal, Moravské a slezské mincovny. *Folia numismatica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae*, vol. 10–11 (Brno 1996), p. 27–35.
- SUCHODOLSKI 1971:** Stanisław Suchodolski, *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej.* Wrocław 1971.
- SZENTPÉTERY 1938:** Imre Szentpétery, Szent István király oklevelei. [Summary: The charters of King Stephen's.] In: *Szent István Emlékkönyv.* II, Budapest 1938. p. 169–170.
- TURNWALD 1966:** Christian Turnwald, Denare vom ältesten ungarischen Oboltyp. *Numizmatikai Közlöny*, vol. LXIV–LXV (Budapest 1966), p. 19–27.
- TURNWALD 1968:** Christian Turnwald, Noch zum Münzwesen Stephans I. *Numizmatikai Közlöny*, vol. LXVI–LXVII (Budapest 1968), p. 23–27.
- TURNWALD 1969:** Christian Turnwald, A magyar pénzverés kezdete. [Summary: The beginning of the Hungarian coinage.] *Az Érem*, vol. XXV (Budapest 1969), p. 1–7.

Illustrations

- Fig. 1. (av., rv.) Coin with the legend ՉՓԱՎՄՉ REX/ (P)RESLAVVA CIV found in Sweden.
- Fig. 2. (av., rv.) Goldcoin of King St. Stephen.
- Fig. 3. (av., rv.) Restrike of the DANNENBERG 1706/a denar of King St. Stephen found in Sweden.
- Fig. 4. (av., rv.) The DANNENBERG 1706/a denar of King St. Stephen found in the Nagyharsány (Hungary) find.
- Fig. 5. (av., rv.) The RÉTHY 7. denar of King St. Stephen.
- Fig. 6. (av., rv.) The RÉTHY 1. denar of King St. Stephen.
- All the photos: Csaba Gedai.

Resumé

István Gedai

Kde byla ražena mince (P) „RESLAVVA CIV“(ITAS)?

Jedním z nejistých bodů v numismatice, zvláště pokud jde o periodu raného středověku, je původ denáru s legendami „...ՉՓԱՎՄՉ REX“ na aversu a (P) „RESLAVVA CIV“ na

reversu. Na vyobrazení je běžný karolinský kostel. Mince byla nalezena v Bosarve ve Švédsku a publikovala ji Vera Hatz v roce 1965. Po publikování mince se rozvinula mezinárodní debata o tom, kdo byl jejím vydavatelem a kde byla ražena. Představuje tato mince originál, nebo je to vikingská imitace? Debata do dneška nenalezla řešení, ačkoliv od té doby byly ve Švédsku nalezeny ve vykopávkách dva další exempláře této mince. Máme tedy nyní tři exempláře ražené jedním párem razidel. Opisy na minci nejsou kompletní a nejsou bez chyb, vyobrazení jsou nejasná.

Vydavatelem byl s největší pravděpodobností (Svatý) Štěpán I. (1000–1038) král Uher, protože v té době žil v Evropě pouze jediný vládce jménem Štěpán ([STE]PHANUS).

Autor je toho názoru, že místem ražby nemohlo být město Prešpurk (Pressburg, dnešní Bratislava), a to z několika důvodů. Jedním z nich je ten, že uherské mince měly v opisech místní jména vždy v latině. Autor považuje minci za originál, a nikoliv za imitaci. Materiálové složení této mince se liší od složení ostatních mincí ražených v uherských mincovnách. Místo ražby by mělo ležet mimo Uhry, ale přitom na území, kde měl uherský král Štěpán I. právo razit mince, tj. na Moravě. Místem ražby mohl být Přerov. Všechny domněnky mohou být potvrzeny pouze novými nálezy. Do té doby by měla pokračovat diskuse o všech existujících možnostech.

Přeložil Bořivoj Vančura

NERAŽENÉ STŘÍBRO – PLATIDLO STŘEDOVĚKU

VĚRA NĚMEČKOVÁ, Univerzita Hradec Králové

Problematika oběhu neraženého váženého stříbra a jeho výskyt v peněžních depotech je otázkou evropského významu a zároveň specifickým problémem každé oblasti, jelikož historické podmínky vývoje peněžních vztahů ve středověku byly na každém území jiné. Tyto rozdíly jsou akcentovány i v odborné literatuře, která je poměrně početná.¹ V našich podmínkách se problematikou neraženého stříbra začal odborně zabývat již Josef Smolík² a někteří další badatelé meziválečného období jako Franz Dworschak a Gustav Skalský.³ V druhé polovině 20. století se k této otázce vyslovili hlavně tři autoři, a to Josef Petřtyl, František Cach a Ivo Pánek,⁴ kteří se zabývali jeho funkcí a metrologií a k danému tématu zaujali rozdílné názory. Ostatní čeští autoři⁵ se víceméně přikláněli k tomu názoru, pro který shledávali další důvody. Ze zahraniční literatury známe problematiku velkých nálezů neraženého, tedy slitkového stříbra v Pobaltí, kudy procházely hlavní mezinárodní cesty a uskutečňovaly se obchody díky přímořské poloze. Jiná situace byla na Rusi,⁶ kde se zacházelo se stříbrem výhradně jako s ostatními naturálními platidly, protože ekonomické podmínky země nedovolovaly rozvinout peněžní směnu. Přesto tento stav dlouhou dobu tamnímu způsobu směny vyhovoval. Pro Rakousko jsou dodnes cenné a citované práce Augusta Loehra,⁷ které ukazují na poměry velmi příbuzné našemu prostředí.

Určitým problémem bylo i terminologické označení neraženého stříbra, odlišované podle vnějších i vnitřních znaků. Existovali a dosud existují badatelé,⁸ zastávající názor, že stříbro ulité do určitých tvarů mělo funkci váhové jednotky, jejich dílů a násobků. Proto takové stříbro nazývají hřivnami nebo markami. Oporu mají i v cizojazyčné terminologii, kde se např. v ruštině neraženému kovu v ku-

sech říká „slitok“, ale také „grivna“. Druhá skupina badatelů⁹ se domnívá, že smysl takového stříbra spočíval pouze v jeho hodnotě a v tom, že mělo určitou požadovanou a přepočítatelnou rysozost. Hmotnost každého kusu mohla být také podle potřeby měněna, takže použití slitku bylo všestranné. Nepředpokládají jakoukoli bližší úmyslnou spojitost mezi hmotnostmi jednotlivých kusů a metrologickými jednotkami. Tato otázka zůstává stále nedořešena, přestože její podstata sahá hluboko do hospodářských a měnových poměrů v Evropě.¹⁰ Kvantitativní i kvalitativní rozdíl mezi situací v Pobaltí a středoevropskými zeměmi ještě její řešení komplikuje.

V zemích střední Evropy existuje nepoměrně méně srovnávacího materiálu, z něhož by se daly vyvodit patřičné závěry. Tato situace platí i pro české země. Do roku 1979 bylo na našem území známo pouze osm nálezů mincí, v nichž se vyskytovalo v určitém množství i slitkové stříbro.¹¹ Polovina nálezů pocházela z území Moravy a polovina převážně z východních Čech. Tyto nálezy měly i jinak zajímavé složení. První skupina se skládala z brakteátů, brakteátových svitků a slitků a druhá skupina obsahovala slitky a pražské groše. Toto logické rozdělení vyplynulo z dosavadních poznatků předchozích badatelů a zřejmého časového předělu, kterým byl rok 1300. U nálezů první skupiny byla určena doba jejich ukrytí maximálně do posledního desetiletí 13. století. U druhé skupiny se předpokládala doba uložení na samý počátek 14. století. Toto vročení mělo dva pádné a uznávané důvody. V roce 1300 byla, jak je známo, králem Václavem II. zaražena nová grošová mince. S tím souviselo i nové horní právo, které král kodifikoval, a v němž měl, podle všech pozdějších výkladů, s okamžitou platností zakázat oběh neraženého kovu v zemi. Tento rok

¹ Z našeho hlediska je třeba sledovat především literaturu německou, rakouskou a polskou. Výborný přehled v tomto směru poskytuje starší práce PETRÝL 1976. Novější přehled o literatuře poskytuje SZCZUREK 2003, zřejmě neaktuálnější studie k této problematice.

² SMOLÍK 1889.

³ DWORSCHAK 1933; SKALSKÝ 1924, s. 37 ad.; SKALSKÝ 1927.

⁴ PETRÝL 1963; PETRÝL 1976, s. 85–91; CACH 1973, s. 37–45; CACH 1974, s. 16–22 (zde autorovy zásadní názory na danou problematiku); PÁNEK 1973 (a další Pánkovy práce týkající se metrologie).

⁵ V první řadě SEJBAL 1973, NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953, ad.

⁶ JANIN 1955; POŠVÁŘ 1951.

⁷ LOEHR 1931, 1946 aj.

⁸ Jedná se o celou řadu německých badatelů od poloviny 19. století, jako byli např. C. L. Grotefend, A. Suhle, H. Grote a další.

⁹ Z českých a polských badatelů např. J. Petřtyl, F. Cach, R. Kiersnowski, R. Grodecki a jiní.

¹⁰ Placení neraženým kovem mělo i v našich zemích velmi dlouhou tradici. Snad nejnámější zmínka o této praxi pochází od kronikáře Kosmy, který ve svém díle udává, že český kníže byl povinen platit snad již od dob Karlovců tribut ve výši 500 hřiven stříbra a 120 volů. Tento způsob placení určitého výkupného za záruku nerušeného míru v zemi ze strany říšských vládců byl uplatněn ještě za Břetislava I. roku 1040. V další době se již neobjevuje, jelikož forma určité podřízenosti či závislosti knížete na říši byla již vyjádřena jiným způsobem omezení svrchovanosti.

¹¹ Přehledně tyto nálezy zpracoval PETRÝL 1976.

byl tedy předpokládáným mezníkem, kdy se ještě mohlo běžně vyskytnout neražené stříbro v oběhu, a zároveň dobou, kdy byla do oběhu již rychle zaváděna grošová mince.¹²

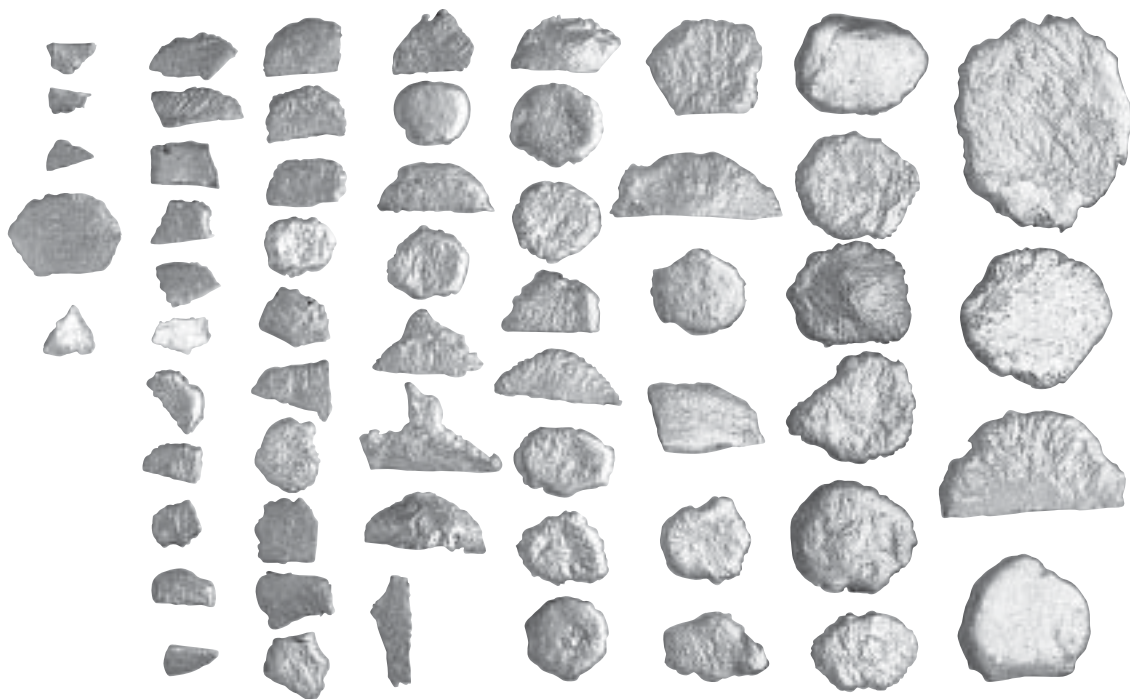
V roce 1979 se ve východních Čechách našel v obci Černožice nad Labem hromadný nález mincí a slitkového stříbra, který obsahoval ve větším množství všechny složky najednou.¹³ Jednalo se o 193 kusy brakteátů, 29 jejich zlomků, 24 kusy brakteátových svitků, 59 kusů slitkového stříbra a 1052 pražských grošů krále Václava II. (1283–1305). Celkový dochovaný počet 59 kusů slitků v jednom souboru klade černožický nález na první místo mezi nálezy mincí a slitků na našem území. Také součet všech ostatních v minulosti zkoumaných slitků činí jen 29 kusů. Svým složením je tedy černožický nález skutečně výjimečný. Vyvolával také velké množství otázek, a má velkou vypovídací hodnotu jako celek, i v jednotlivých složkách. Nález byl předmětem dlouhodobého výzkumu, jehož výsledky byly prezentovány formou přednášek a monografického zpracování.¹⁴

Výzkum brakteátové části černožického nálezu vyvolal určité pochybnosti o správnosti dosavadních výkladů, které považovaly nástup grošové měny za záležitost velmi krátkého časového úseku a kladly ho pouze do průběhu roku 1300. Nové poznatky o složení nálezu ze čtyř platebních prvků, kde vedle starších platebních prostředků brakteátové doby tvořily podstatnou část neražené stříbro a nově zaváděná těžká mince, tento striktní pohled na počátek grošové měny zmírnily. Jedním ze závěrů výzkumu byla také teze,

že zejména brakteátové ražby s vysokou ryzostí hrály i po zavedení grošové mince nějakou dobu v oběhu svoji roli.

Společný výskyt brakteátových svitků a slitků neraženého stříbra opět potvrdil funkčnost dvou různých forem platidla, které v praxi sloužilo stejnému účelu. Přitom zásadní složkou byly těžší slitky, jejichž hmotnost byla dovažována brakteátovými mincemi a svitky. Obě formy byly náhradou za neexistující vyšší peněžní nominál, který v českém měnovém systému minimálně od poloviny 13. století chyběl. S potřebou vyššího nominálu se potýkaly i jiné země Evropy. Většinou dříve či později dospěly k zásadní změně měnových systémů, jejímž výsledkem bylo zavedení tzv. těžkých mincí – grošů. Posléze byly tyto měnové systémy doplněny i o zlatý ekvivalent vícenásobku základní grošové mince. Užití těžkých mincí mělo nespornou výhodu mimo jiné i v tom, že tyto mince mohly být pouze počítány. Tím brzy vytlačily staré formy platidel z oběhu. Nové mince totiž deklarovaly stálou hmotnost a ryzost, a proto odpadlo méně praktické vážení, které do jisté míry zpomalovalo platební styk. Potíže navíc způsobovaly i časté zákazy užívání vah a omezení privilegia užívání vah jen na určitý okruh osob. Opakování zákazů však svědčí o tom, že se mýjely účinkem.

Vedle brakteátů a pražských grošů byly podrobně zkoumány a popsány i slitky z černožického nálezu. Získaná data nám dávají určitou možnost jejich interpretace a závěrů. Z celkového počtu 59 kusů slitkového stříbra bylo 19 kusů zachováno jako celek v původním neděleném tvaru. Jednalo se o kusy, které by mohly být hmotnostním průřezem celého

Obr. 1. Slitky z nálezu mincí z Černožic nad Labem. Muzeum východních Čech, Hradec Králové, numismatická sbírka, přír. čís. 29/79, čís. 1–59.

¹² ŠUSTA 1926. Po něm rok 1300 jako mezní dobu výskytu starých oběhových prostředků chápali i další čeští historici a numismatici.

¹³ ŠŮLA 1979.

¹⁴ NĚMEČKOVÁ – SEJBAL 2006.

Slitky – popis hmotnosti

Poř. čís.	Hmot. sur.	Hmot. očišt.	Rozdíl hm.[g]	Rozdíl hm. %	Úbytek %	Část z hřivny [253,14 g]	Poř. čís.	Hmot. sur.	Hmot. očišt.	Rozdíl hm.[g]	Rozdíl hm. %	Úbytek %	Část z hřivny [253,14 g]	Hmotnost surová [g]	Hmotnost očištěná [g]		
1	198,22	196,34	1,88	99,05%	0,96%	0,774	0,767	31	31,21	30,76	0,45	98,56%	1,46%	0,122	0,120		
2	115,79	114,75	1,04	99,10%	0,91%	0,452	0,448	32	25,18	25,14	0,04	99,84%	0,16%	0,098	0,098	1635,68	1613,64
3	111,49	110,42	1,07	99,04%	0,97%	0,435	0,431	33	16,26	16,13	0,13	99,20%	0,81%	0,063	0,063		
4	67,23	66,76	0,47	99,30%	0,70%	0,262	0,261	34	20,34	20,29	0,05	99,75%	0,25%	0,079	0,079	rozdíl=	22,05
5	53,81	53,42	0,39	99,28%	0,73%	0,210	0,209	35	18,79	18,58	0,21	98,88%	1,13%	0,073	0,073		
6	57,64	56,64	1,00	98,27%	1,77%	0,225	0,221	36	14,21	13,49	0,72	94,93%	5,34%	0,055	0,053	čistá=	98,65%
7	53,10	52,25	0,85	98,40%	1,63%	0,207	0,204	37	13,15	12,93	0,22	98,33%	1,70%	0,051	0,050	úbytek=	1,35%
8	43,88	43,14	0,74	98,31%	1,72%	0,171	0,168	38	13,05	12,80	0,25	98,08%	1,95%	0,051	0,050		
9	57,39	56,41	0,98	98,29%	1,74%	0,224	0,220	39	15,31	15,21	0,10	99,35%	0,66%	0,060	0,059	kusů=	59
10	27,91	27,45	0,46	98,35%	1,68%	0,109	0,107	40	13,73	13,54	0,19	98,62%	1,40%	0,054	0,053	pr.hmot.=	27,35
11	51,02	50,50	0,52	98,98%	1,03%	0,199	0,197	41	16,14	16,03	0,11	99,32%	0,69%	0,063	0,063		
12	39,58	39,13	0,45	98,86%	1,15%	0,155	0,153	42	20,01	19,94	0,07	99,65%	0,35%	0,078	0,078		
13	28,61	28,18	0,43	98,50%	1,53%	0,112	0,110	43	14,66	14,61	0,05	99,66%	0,34%	0,057	0,057		
14	40,31	39,85	0,46	98,86%	1,15%	0,157	0,156	44	14,54	14,40	0,14	99,04%	0,97%	0,057	0,056		
15	22,53	21,59	0,95	95,81%	4,38%	0,088	0,084	45	10,00	9,84	0,16	98,40%	1,63%	0,039	0,038		
16	22,07	21,88	0,19	99,14%	0,87%	0,086	0,085	46	17,34	17,27	0,07	99,60%	0,41%	0,068	0,067		
17	24,90	24,50	0,40	98,39%	1,63%	0,097	0,096	47	7,30	7,10	0,20	97,26%	2,82%	0,029	0,028		
18	22,72	21,75	0,97	95,73%	4,46%	0,089	0,085	48	8,60	8,54	0,06	99,30%	0,70%	0,034	0,033		
19	15,92	15,31	0,61	96,17%	3,98%	0,062	0,060	49	11,40	11,36	0,04	99,65%	0,35%	0,045	0,044		
20	20,49	20,20	0,29	98,58%	1,44%	0,080	0,079	50	7,51	7,45	0,06	99,20%	0,81%	0,029	0,029		
21	20,13	20,03	0,10	99,50%	0,50%	0,079	0,078	51	5,76	5,60	0,16	97,22%	2,86%	0,022	0,022		
22	15,79	15,28	0,51	96,77%	3,34%	0,062	0,060	52	4,20	3,91	0,29	93,10%	7,42%	0,016	0,015		
23	18,68	18,13	0,55	97,06%	3,03%	0,073	0,071	53	7,60	6,51	1,09	85,66%	16,74%	0,030	0,025		
24	23,38	23,05	0,33	98,59%	1,43%	0,091	0,090	54	5,29	5,24	0,05	99,05%	0,95%	0,021	0,020		
25	15,89	15,83	0,06	99,62%	0,38%	0,062	0,062	55	3,00	2,94	0,06	98,00%	2,04%	0,012	0,011		
26	15,59	15,53	0,06	99,62%	0,39%	0,061	0,061	56	3,69	3,62	0,07	98,10%	1,93%	0,014	0,014		
27	16,41	16,10	0,31	98,11%	1,93%	0,064	0,063	57	3,03	2,99	0,04	98,68%	1,34%	0,012	0,012		
28	18,35	18,12	0,23	98,75%	1,27%	0,072	0,071	58	32,28	31,88	0,40	98,76%	1,25%	0,126	0,124		
29	16,36	16,25	0,11	99,33%	0,68%	0,064	0,063	59	7,98	7,91	0,07	99,12%	0,88%	0,031	0,031		
30	18,93	18,84	0,09	99,52%	0,48%	0,074	0,074										
Sum	1254,12	1237,63							381,56	376,01							

souboru, jelikož zde byly zastoupeny hmotnosti velkých, středních i malých slitků, a to od 196,34 g až po 12,93 g. Přesto převaha celých kusů střední velikosti mezi 60 až 20 g je v tomto souboru zřejmá, neboť se jedná o 11 kusů. Hmotnostně velké kusy mezi 196 až 60 g jsou pouze 3. Ostatních 5 kusů je malých, do 12 g. Slitky upravované na váhu odsekutím se naopak pohybují spíše v rovině středních a malých hmotností, jelikož velké kusy do 60 g jsou dochovány jenom 2. Ve střední velikosti do 20 g se pohybuje 11 kusů a počet slitků o hmotnostech menších než 20 g je 27, přičemž nejmenší váží 2,94 g. Zdá se tedy, že tato hotovost vznikala postupně dovažováním velkých kusů (**obr. 1 a tabulka**).

Tvar všech celých slitků je kruhový až oválný. I ostatní osekané kusy ve své většině s určitostí vyšly z tohoto původního tvaru. Dá se tak usuzovat i u slitků, které jsou upraveny i trojím odsekutím, ale mají zachovány alespoň jednu část původního okraje, podle něhož jsme schopni

posoudit směřování hrany. Na některých dílech slitků je dobře patrný způsob a druh úpravy. Vždy se jedná o sekání. V některých případech se tento úkon podařilo udělat beze zbytku napoprvé, jindy byl úkon opakován. Svědčí o tom stopy po druhém, výjimečně i třetím úderu sekáčkem na povrchu slitku. Také se stávalo, že síla úderu byla menší, takže bylo třeba zbytek tloušťky zčásti dolomit. Ovšem vzhledem k poměrně častému dolamování je možné, že to byl přímo daný technologický postup, nebo případně zvyk určitého jedinice. Kruhový až oválný tvar s mírně rozřepaným okrajem je znám z nálezů v Evropě i na našem území¹⁵ od druhé poloviny 13. století. Jejich terminologické označení jako *gusskönig*, *silberkönig*, *silberkuchen*, *gusskuchen* nebo *placek srebrny* dost přesně vystihuje podstatu tvaru i obsahu. Vedle nich v německých zemích této doby zároveň existují i slitky ve formě prutů, které byly objeveny v nálezech spadajících od poloviny 13. až do poslední čtvrtiny 14. století.¹⁶ Ve výše popisovaném souboru se žádný

¹⁵ Jedná se například o nálezy z okolí Olomouce (1902) a Uhřic u Moravské Třebové (1932) – vyobrazení viz SKUTIL 1939, s. 31.

¹⁶ SZCZUREK 2003, s. 108–110.

takový kus nevyskytl. Slitky z černožického nálezu mají kromě rozličné hmotnosti také různě veliké další rozměry, jako výšku a šířku. Ty oscilují mezi 76 až 10 mm, přičemž tloušťka jednotlivých slitků se postupně zvětšuje od hrany ke středu v rozmezí 1,5 až 12 mm. Slitky z černožického nálezu tak časově, tvarově, velikostí i hmotností ve své většině zapadají do obvyklých standardů středověkého peněžního systému ve střední Evropě. Jen rozměry a hmotnost kusů sahající pod 7 g jsou neobvyklé. Jedná se o šest nejmenších slitků, které byly vícekrát upravovány na váhu a v součtu váží 30,81 g. Celková hmotnost všech slitků před konzervací byla 1.635,68 g a po konzervaci 1.613,64 g, což představuje celkem nepatrný úbytek hmotnosti o 22,5 g, tj. o pouhé 1,35 % z původní váhy neočištěných slitků.

Porovnáme-li ryzost¹⁷ jednotlivých kusů, je zřejmé, že jsou v tomto souboru poměrně velké rozdíly, které ale nepřekračují směrem k nižším hodnotám poměr 919/1000. Naopak je značným překvapením horní hranice, která dosahuje téměř až k čistému stříbru hodnoty 991/1000. V průměru se ale jedná o ryzost 958/1000, která je sice vysoká, ale naprosto v relaci s hodnotami ryzosti mincí přítomných v nálezu. Tyto údaje nás mohou vést především k zamyšlení nad možnostmi středověké výroby stříbra a nad dosažitelnou hranicí kvality kovu.

V tomto směru jsou naprosto kompetentní informace Jiřího Agricoly¹⁸ z poloviny 16. století. Ten ve svém díle velmi přesně popsal tehdejší způsob výroby stříbra a výši ryzosti, které mohlo být dosaženo. Z jeho popisu vyplývá užívaná rozdílnost technologie výroby jednak při získání surového čistého kovu v dolech, jednak při obvyklejším vytěžení stříbronosných rud a při jejich následném pražení. Rudy musely být rozříděny podle množství kovu, který obsahovaly. Další zpracování rud bylo přizpůsobeno jejich kvalitě. V hutí musely rudy projít třemi výrobními procesy, a to tavením, oddělením stříbra od olova a třibením stříbra. Po vychlazení a očištění „bochníku“ stříbra, byla zkoušena jeho čistota tzv. ohněm. Z vrchní i spodní strany byly odseknuty dvě třísky stříbra, které sloužily ke zjištění ryzosti. Pokud vyhovovala, byl výrobek uznán za hotový, opatřen znamením pečetě krále nebo majitele a označen číslicí vyjadřující hmotnost. Čistota takto vyrobeného stříbra se dala vyjádřit poměrem 63:64 nebo 15,75 lotů, v desetinné soustavě pak hodnotou 984/1000. Jelikož Agricola označil postup výroby za tradiční, a také všechny dosavadní poznatky nasvědčují tomu, že byl celý proces výroby stříbra ustálený již několik století, není důvod jeho údajům nedůvěřovat. Také zahraniční zkušenosti i výsledky výzkumů českých badatelů¹⁹ jeho zprávy potvrzují. Proto i naše zjištění vysokých ryzostí jednotlivých slitků nejsou v rozporu ani s možnostmi středověké technologie, ani se skutečností. Můžeme je tedy brát za základ našich dalších úvah.

Výchozí rudy a technologie zpracování tak mají, jak bylo popsáno výše, zásadní vliv nejen na ryzost získaného

stříbra, ale i na zbytky prvků v kovu nadále obsažené, čili na chemickém složení slitiny. Ve slitcích z černožického nálezu se ve stopovém množství vyskytovaly prvky jako Cu, Zn, Pb, As, Mg, Al, Si, výjimečně a v minimálním množství Ca a Fe v hodnotách do 0,12 %. Toto složení slitků odpovídá známým údajům o složení kutnohorských rud i stříbra.²⁰ Existence variabilního množství jednotlivých prvků v kusech byla způsobena kvalitou vstupní rudy, která mohla pocházet z různých částí žíly v dole. Také postup dalšího zpracování a nutnost rozdílných jednotlivých dílčích procesů ovlivnil výsledné chemické složení slitku. Právě tato skutečnost poskytla další příležitost k porovnání slitků podle množství stopových prvků a zjištění shody nebo rozdílnosti souboru.

Přítomnost a naměřené hodnoty stopových prvků v jednotlivých slitcích rozdělily celý soubor do čtyř různě velkých skupin. První tři skupiny slitků vykazovaly uvnitř vždy stejné parametry. Ve čtvrté skupině zůstaly slitky takto nezařaditelné. První skupina A čítá 14 kusů slitků o celkové hmotnosti 282,22 g a průměrné ryzosti 966/1000. Druhá skupina B je početně nejsilnější. Obsahuje 25 kusů o hmotnosti 813,03 g a průměrné ryzosti 967/1000. Nejmenší třetí skupina C má jen 7 kusů o celkové hmotnosti 162,18 g a průměrné ryzosti 956/1000. Ve skupině nezařazených je celkem 13 slitků o hmotnosti 356,22 g a průměrné ryzosti 945/1000. Z tohoto poznání je možné udělat závěr, že slitky z černožického nálezu nebyly získány jednorázově, ale postupně, minimálně ze tří větších zdrojů a řady menších příležitostí. Stabilní složení stopových prvků ve všech skupinách, tj. i u nezařazených slitků, zřetelně signalizuje, že se v žádném případě nejedná o pagament, který by byl získáván roztavením cizích mincí, což se dalo od poloviny 13. století hojně, a to i pokoutním způsobem. Naopak by ovšem mohlo být možné, že slitky byly získány roztavením stejných mincí, např. mincovních zmetků, a jako kusy se stejnou ryzostí mohly být připraveny k novému zmincování, nebo mohly sloužit jako nemincovní platidla k přesně danému účelu. Vše nasvědčuje tomu, že slitky pocházejí z oficiálních zdrojů.

Velmi zajímavé bylo zjištění, že se právě ve skupině s největším zastoupením slitků (B) vyskytl bezesporu nejzajímavější kus celého souboru, a to slítek č. 10, který nese na lící straně označení stylizovaného květu (**obr. 2**). Tento fakt dodává všem slitkům ve skupině ještě vyšší průkaznost a legalitu. Přestože žádný takto značený kus není z hromadných nálezů mincí přechodu 13. a 14. století na našem území dosud znám, neznamená to, že se takové slitky v nálezech nevyskytovaly. Je známo, že slitkovému stříbru v nálezech byla dlouhou dobu věnována jen minimální pozornost, takže snadno i takový kus mohl zůstat nepovšimnut. Tento předpoklad potvrzují i četné zahraniční nálezy, zejména rakouské, polské a německé, které nám poskytují dostatek analogických příkladů od konce 13. do začátku 15. sto-

¹⁷ Ryzost slitků i mincí byla nezávisle posouzena třemi různými experty. Některé drobné odchylky byly způsobeny zvolenou metodou. Ve své podstatě se ale jednalo o shodná zjištění poměrně vysokých naměřených a přepočtených hodnot.

¹⁸ JEŽEK – HUMMEL 1976.

¹⁹ KOŘAN 1950, s. 43–44; PÁNEK 1988.

²⁰ Viz např. KOŘAN 1950, s. 30–32; ORASKÝ 1985, tabulka na s. 15.

²¹ SZCZUREK 2003, tabulky na s. 119–124.

²² LOEHR 1931.

letí.²¹ Nejstarší fyzicky známý označený slitek pochází z braniborského nálezu v Lässigiu z konce 13. století.²² Také písemné prameny německé provenience vypovídají

Obr. 2. Sliček s puncem ve tvaru stylizovaného květu. Muzeum východních Čech, Hradec Králové, numismatická sbírka, přír. čís. 29/79, čís. 10. Autor fotografií Miroslav Beneš.

o praktikách označování neraženého stříbra. První zpráva tohoto druhu pochází z Osnabrücku z roku 1277, kdy dal tamní biskup pokyn k označování slitků znamením šestilisté růže – to je z našeho pohledu přinejmenším zajímavé. Další časově blízké zprávy jsou z Hamburku (1304), Lübecku (1305), Rostocku (1311) a mnoha dalších míst. Všechny tyto záznamy jasně svědčí o užívání značeného stříbra. V případě Rostocku je dokonce přímo uvedeno, že se jedná o znamení města: „...marcarum puri argenti signo civitatis Rostoc signatarum“.²³ S přibývajícím časem nabývají tyto zprávy na průkaznosti. Svědectví písemných pramenů dostatečným způsobem a četností výskytu potvrzují i nálezy v německých zemích, jak bylo již výše řečeno. V našich písemných pramenech z let 1278–1310 takto jasně vyhraněné zprávy nemáme. Jistým signálem jsou termíny použité ve dvou listinách z tohoto období, kde se mluví o zkoušeném stříbru.²⁴ Absence zpráv o signování neraženého kovu ovšem neznamená, že v českých zemích byla jiná praxe než v blízkém okolí. Sliček z černožického nálezu potvrzuje, že se i na našem území takto neražené stříbro skutečně označovalo.

Je ovšem otázkou, proč bylo takovéto označení používáno a co opravdu znamenalo, čeho bylo zárukou. Na základě všech dosavadních výzkumů se většina badatelů domnívá, že se označení vztahuje výlučně na kvalitu stříbra, tedy že je obdobou puncování kovu, požívaného i v naší době, kdy určitý punc vyjadřuje ryznost kovu. Vezmeme-li však v úvahu skutečnost, že se některé známé exempláře svou hmotností nápadně přibližují zavedeným druhům

hřiven, dá se o této otázce dále diskutovat. Určitým důkazem, i když časově vzdálenějším, vyznívajícím ve prospěch hmotnosti, je již citované dílo Jiřího Agricoly z poloviny 16. století, v němž se o značení stříbra číslicí zmiňuje autor právě v souvislosti s vyjádřením hmotnosti. Znamení pečeti, kterým bylo stříbro v jeho době také značeno, vyjadřovalo vztah majitele k výrobě. Představovalo tedy legitimitu kovu.

Podíváme-li se blíže na černožický slitek se stylizovaným květem, zjistíme, že jeho hmotnost 27,45 o ryznosti 969/1000 je velmi blízká hmotnosti jedné unce, vážící 27,28 g. Ryznost slitku, v přepočtu 15,5 lotu, téměř přesně koresponduje s průměrnou ryzností mincí v souboru (965/1000). Tyto zjištěné skutečnosti jsou natolik výmluvné, že již těžko mohou být interpretovány jako náhodné. I ostatní slitky v souboru vykazují větší či menší blízkost k váhovým jednotkám, ale tyto relace nejsou tak zřetelné, jako v případě slitku s puncem. Z tohoto porovnání bychom mohli udělat dílčí závěr v tom smyslu, že značený slitek z černožického nálezu měl funkci měrné jednotky, podle níž byla s velkou pravděpodobností přepočítávána hodnota veškerého kovu zkoumaného nálezu.²⁵ O ostatních sliticích souboru se takto jednoznačné stanovisko nedá prohlásit z výše uvedeného důvodu. S jistým zobecněním je možné říci, že označené slitky se s největší pravděpodobností vztahovaly jak k určité hmotnosti, tak i ryznosti.²⁶ Měly funkci míry hodnot, a tedy i určité nemincovní formy peněz. Podle tohoto poznatku by ostatní nezačtené slitky měly mít svou jasnou hodnotu právě v relaci s puncovaným kusem a současně obíhajícími, nebo jinak preferovanými mincemi.

Literatura

- CACH 1973:** František Cach, Jeden z pohledů na české mincovnictví ve 13. století. In: Karel Castelin. *Sborník příspěvků k oslavě jeho životního numismatického díla sestavený u příležitosti jeho 70. narozenin*. Hradec Králové 1973, s. 3–45.
- CACH 1974:** František Cach, *Nejstarší české mince. Díl III. České a moravské mince doby brakteátové*. Praha 1974.
- DWORSCHAK 1933:** Franz Dworschak, Ein Silberbarren im Wiener Markgewichte. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft*, čís. 73-77 (Wien 1933), s. 1–2.
- JANIN 1955:** V. L. Janin, Numizmatika i problémy tovarno-děnného obraščení v dřevnoj Rusi. *Voprosy istorii*, čís. 8 (Moskva 1955), s. 135–143.
- JEŽEK – HUMMEL 1976:** Bohuslav Ježek - Josef Hummel (eds.), *Jiřího Agricoly Dvanáct knih o hornictví a hutnictví. Georgii Agricolae De re metallica libri XII. Basileae MDLVI*. Praha 1976.

²³ Více viz SZCZUREK 2003, s. 111–112.

²⁴ RBM 1882, s. 603, č. 1404 (12. 4.1287: „...pro centum marcis examinati argenti...“) a s. 646, č. 1502 (19. 6. 1290: „...sunt camere pro argenti examinatione...“).

²⁵ Tato souvislost se ukázala jak ve složce brakteátových mincí, tak i ve složce grošové.

²⁶ Variabilní poměry středověkých států ve střední Evropě toto poznání relativizují. Vždy je nutné respektovat dobové a místní měnové poměry.

KOŘAN 1950: Jan Kořan, *Dějiny dolování v rudném okrsku kutnohorském*. Praha 1950.

LOEHR 1931: August Loehr, Probleme der Silberbarren. *Numismatische Zeitschrift*, roč. 64 (Wien 1931), s. 101–109.

LOEHR 1946: August Loehr, *Oesterreichische Geldgeschichte*. Wien 1946.

NĚMEČKOVÁ – SEJBAL 2006: Věra Němečková – Jiří Sejbal, *Nález mincí a slitkového stříbra z Černožic n/L. Peníze posledních Přemyslovců a počátky české grošové měny*. Hradec Králové 2006.

NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953: Emanuela Nohejlová-Prátová, První písemné svědectví o užívání početních peněz v českých zemích. *Numismatické listy*, roč. 8, čís. 4 (Praha 1953), s. 120–121.

ORASKÝ 1985: František Oraský a kol., *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*. Praha 1985.

PÁNEK 1973: Ivo Pánek, Das Münzvermächtnis des 13. Jahrhundert in Böhmen. In: *Numismatický sborník*, čís. 12 (Praha 1973), s. 65–74.

PÁNEK 1988: Ivo Pánek, Mincovní stříbro nejstarších pražských grošů. *Numismatické listy*, roč. 43, čís. 1 (Praha 1988), s. 33–34.

PETRTYL 1963: Josef Petřtyl, Dělené směnné prostředky peněžního rázu. *Numismatické listy*, roč. 18, čís. 1 (Praha 1963), s. 33–39.

PETRTYL 1976: Josef Petřtyl, Funkce slitkového stříbra v našich zemích ve 13. století. In: *Sborník II. numismatického symposia 1969. K problematice moravského mincovnictví 13. století*. *Numismatica Moravica*, roč. 5 (Brno 1976), s. 85–101.

POŠVÁŘ 1951: Jaroslav Pošvář, Měna dávné Rusi. *Numismatické listy*, roč. 7, čís. 5 (Praha 1951), s. 129–130.

RBM 1882: Josef Emler (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, II, Praha 1882.

SEJBAL 1973: Jiří Sejbal, Das Erbgut des Münzwesens des 13. Jahrhunderts in Mähren und Schlesien. In: *Numismatický sborník*, čís. 12 (Praha 1973), s. 75–84.

SKALSKÝ 1924: Gustav Skalský, K dějinám mincovnictví českého a moravského do počátku 13. století. *Časopis Matice moravské*, roč. 48 (Brno 1924), s. 1–48.

SKALSKÝ 1927: Gustav Skalský, O marce pražské a moravské na rozhraní století 13. a 14. *Numismatický časopis československý*, roč. 3 (Praha 1927), s. 39–60.

SKUTIL 1939: Josef Skutil, Drobné příspěvky k poznání staroslovanské kultury. In: *Sborník velehradský – nová řada*, čís. 10 (Uherské Hradiště 1939), s. 29–31.

SMOLÍK 1889: Josef Smolík, *Nález mincí v Staré Říši na Moravě. Památky archaeologické a místopisné*, roč. 14 (1887–1889; Praha 1889), s. 465–469.

SZCZUREK 2003: Tadeusz Szczurek, Silbernes Barren-geld in der Mark Brandenburg im Mittelalter und einige

Bemerkungen über ungemünztes Silber in Deutschland. *Wiadomości Numizmatyczne*, roč. 47, čís. 1 (Warszawa 2003), s. 105–125.

ŠŮLA 1979: Jaroslav Šůla, Grošový nález v Černožicích. *Sběratelské zprávy*, čís. 28 (Hradec Králové 1979), s. 1–3.

ŠUSTA 1926: Josef Šusta, *Dvě knihy českých dějin. Poslední Přemyslovců a jejich dědictví 1300–1308*. Praha 1926.

Resümee

Věra Němečková

Ungeprägtes Silber – Zahlungsmittel des Mittelalters

Die Problematik des Auftretens von ungeprägtem Silber in den Depotfunden der Münzen und die Funktion jenes Silbers in den mittelalterlichen Währungssystemen repräsentieren schon seit langem eine schwierige Aufgabe der europäischen Forschungstätigkeit. Zugleich handelt es sich um ein spezifisches Problem jeder Region. Die langjährige Untersuchung dieses einzigartigen Münzfundes und der gegossenen Silberstücke brachte gewisse neue Anschauungen von dieser Problematik in Böhmen und Mähren. Dieser Fund wurde im Jahre 1979 in Černožice nad Labem (Region Königgrätz/Hradec Králové) entdeckt. Neben 193 Brakteatmünzen, 29 Fragmenten dieser Münzen, 24 Brakteatrollen, 1052 Prager Groschen enthielt der Fund auch 59 Stücke ungeprägten Silbers. Die Untersuchung der Silberstücke zeigte, dass es sich um Silber von hohem Feingehalt handelte. Das Silber hatte dieselbe Zusammensetzung an Spurenelementen, was die Gewinnung der Silberstücke aus offiziellen Quellen signalisierte. In dem Fund war auch ein einzigartiges Stück, das mit der Punze in der Form einer stilisierten Blume gezeichnet war. Das Gewicht dieses Stücks von 27,45 g ist beinahe identisch mit dem Gewicht einer Unze 27,28 g. Der Feingehalt des Stücks von 969/1000, d.h. 15,5 Lot, entspricht dem durchschnittlichen Feingehalt 965/1000 der Münzen in dem Fund. Diese und weitere Informationen aus der Untersuchung führten zu dem Ergebnis, dass diese Tatsachen nicht mehr als zufällig interpretiert werden können, besonders wenn auch andere Stücke in dem Fund mehr oder weniger den damaligen Gewichteinheiten oder Teilen dieser Einheiten nahe stehen. Das beschriebene Silberstück erfüllte die Funktion einer Masseinheit, nach der mit grosser Wahrscheinlichkeit auch der Wert des gesamten Metalls in dem Depotfund umgerechnet wurde. Nach dieser Erkenntnis sollten auch weitere unbezeichnete Stücke von eigenem klarem Wert sein, gerade in Verhältnis zu dem gepunzten Stück und zu den damals umlaufenden und deponierten Münzen.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

DVA MINCOVNÍ NÁLEZY ZE SEVEROVÝCHODNÍHO OBJEKTU HRADU VIZMBURKU

ZDENKA NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ, Praha

Hrad Vizmburk patří k lokalitám, kde vedle pozůstatků vlastních stavebních objektů byly nalezeny četné předměty vyrobené z keramiky, různých kovů i z jiných materiálů, potřebné k dennímu životu, které dokládají výstavbu a následné osídlení od druhé poloviny 13. století do r. 1447, kdy byl hrad vypálen.¹ Mezi těmito památkami jsou ve značném počtu zastoupeny též mince, objevené především při archeologických výzkumech v letech 1972–1984. Zprávy o jednotlivých etapách tohoto 13 let trvajících archeologického výzkumu hradu byly publikovány ve „Výzkumech v Čechách 1973 (Praha 1975) – 1984/85 (Praha 1987)“, ve „Zpravodaji Krajského muzea východních Čech IV (1977)–XII (1985)“ i jiných příležitostných tiscích. Tyto publikace mají charakter stručných souhrnných informací, a proto ani mince zde nejsou detailně popsány. Jejich zpracování rovněž nebylo pojato ani do širšího pojednání o výzkumu² ani do monografie o historii hradu od autora celého výzkumu dr. Antonína Hejny³. Bližší údaje o náleзовých souvislostech mincí je proto možno získat kombinací zmíněných krátkých zpráv o jednotlivých etapách výzkumu, úředních dokladů o výzkumu, uložených v Archivu Archeologického ústavu v Praze, a heslovitých záznamů na původních sáčcích, v nichž jsou mince uloženy v numizmatickém oddělení Národního muzea.⁴ Podle publikovaných zpráv a původního označení na sáčcích, do nichž byly mince ihned po odkrytí uloženy, je třeba považovat jedenáctou etapu archeologického výzkumu v roce 1982 za náleзовě nejbohatší. V průběhu této etapy byl zachycen uvnitř hradu v severní místnosti severovýchodního objektu pod 6–7 m mocnou vrstvou destrukční sutí povrch kulturní vrstvy – zánikový horizont s doklady požáru.⁵ V této místnosti byly nalezeny četné úlomky nádob, železné i měděné předměty, mezi nimiž byla i neporušená velká měděná mísa a dva depoty mincí, z nichž první obsahoval 14 mincí, 2 bronzové terčíky a zbytky textilního obalu, patrně lněného váčku na mince.

Popis prvního nálezů

1. Čechy, husitské údobí (1420–1436), peníz se čtyřřezem; část mince je ulomena a z kresby se dochovaly pouze zadní nohy lva; 0,2174 g. Lit.: RADOMĚRSKÝ 1967, s. 119, č. 7–7a. Foto (a všechny další): Ljuba Svobodová.
2. Dolní Rakousy, Albrecht III. (1365–1395), mincovna Vídeň, fenik ražený od r. 1388, velmi olámaný; 0,1368 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 2.
3. Dolní Rakousy, Albrecht III. (1365–1395), mincovna Vídeň, fenik ražený od r. 1388; 0,3008 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 2.
4. Dolní Rakousy, Albrecht III. (1365–1395), mincovna Vídeň, fenik ražený od r. 1388; 0,3189 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 2.
5. Dolní Rakousy, Albrecht III. (1365–1395), mincovna Vídeň, půlfenik ražený od r. 1388; 0,1256 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 2.
6. Dolní Rakousy, Wilhelm a Albrecht IV./V. (1395–1406), mincovna Vídeň, fenik, olámaný; 0,1500 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 3a.
7. Dolní Rakousy, Wilhelm a Albrecht IV./V. (1395–1406), mincovna Vídeň, fenik; 0,5937 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 3b.
8. Dolní Rakousy, Wilhelm a Albrecht IV./V. (1395–1406), mincovna Vídeň, fenik; 0,2818 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 3a.
9. Dolní Rakousy, Leopold IV. a Albrecht V. (1406–1411), mincovna Vídeň, fenik; 0,3081 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 4.
10. Dolní Rakousy, Albrecht V. (1411–1439), mincovna Vídeň, fenik; 0,3569 g. Lit.: CNA 1994, s. 312, tab. 83, č. Fa 5.
11. Bavorsko – Landshut, Jindřich IV. (1393–1450), mincovna Landshut, fenik z let 1435–1440; 0,2812 g. Lit.:

¹ HEJNA 1975, s. 20.

² HEJNA 1980, s. 306–311.

³ HEJNA 1975, s. 5–43.

⁴ Za laskavé umožnění zpracování tohoto materiálu jsem zavázána díkem panu mgr. Tomáši Kleisnerovi, vedoucímu numizmatického oddělení Národního muzea v Praze.

⁵ HEJNA 1983, s. 50.

KELLNER 1968, s. 26, č. 16.

12. Bavorsky – Landshut, Jindřich IV. (1393–1450), mincovna Oetting, fenik; 0,2486 g. Lit.: Beierlein 1897, s. 509, č. 3433.
13. Fenik, blíže neurčitelný, neboť kresba je téměř zcela setřelá; 0,3110 g.
14. Fenik, značně olámaný, nepatrné zbytky kresby neumožňují bližší určení; 0,1005 g.
15. Bronzový terčík kruhovitěho tvaru s kroužkem okolo střední části; uprostřed terčíku je větší kruhový otvor a při krajích proti sobě dva malé, určené patrně k připevnění plíšku; 0,7782 g.
16. Bronzový terčík kruhovitěho tvaru s otvorem uprostřed a zvýšeným prolamovaným okrajem; 0,0822 g.
17. Zbytky textilního obalu.

Z popsaného nálezu bylo možno určit 12 mincí, z nichž je pouze jedna české ražební provenience, 2 kusy pocházejí z Bavorska a největším počtem – 9 kusy – jsou zastoupeny mince rakouské, ražené v mincovně ve Vídni. Většina dolnorakouských mincí tvoří nejstarší součást nálezu, neboť jde o 4 ražby z let 1388–1395 a 3 feniky z let 1395–1406. Nejmladší 2 feniky z vídeňské mincovny pocházejí z širokého rozmezí let 1406–1411 a 1411–1439. V souladu s chronologií rakouských ražeb jsou i 2 feniky bavorské, z nichž jeden není přesněji datovatelný a druhý pochází z let 1435–1440, a český peníz, pocházející rovněž z širšího údobí let 1420–1436.

Druhý soubor mincí obsahuje – podobně jako předchozí – cizí drobné mince, avšak výhradně ze sousedního Slezska. V numizmatickém oddělení Národního muzea je s tímto označením uloženo 41 kusů mincí, z nichž 4 se dochovaly pouze v malých zlomcích. Všechny ostatní ražby patřily k téměř typu: Slezsko, Svídnice, brakteátový haléř z 2. poloviny 14. až začátku 15. století, mající na lici ve vydutém kruhu hlavu kance zprava; na mincích zhotovených na dostatečně širokém střížku je zachycen i vnější obvodový kruh uzavírající celou kresbu; mince odpovídají typu FRIEDENSBURG 1888, s. 245, č. 704. Hlava kance na všech ražbách zachovává tytéž charakteristické kresebné detaily; určité rozdíly mezi jednotlivými mincemi lze pozorovat pouze ve velikosti střížku, průměru vlastního mincovního pole, výšce hlavy a šířce vydutého kruhu obklopujícího kresbu. Vzhledem k typologické jednotě celého souboru omezují dokumentaci jednotlivých kusů pouze na údaj o váze, mechanickém poškození, eventuálně o některém charakteristickém znaku kresby.

1. 0,138 g; kresba hlavy kance i vydutého kruhu je místy porušena. Foto (a všechny další): Ljuba Svobodová.
2. 0,096 g; část mincovního okraje je odlomena a kresba hlavy kance je velmi nezřetelná.
3. 0,110 g; vzhledem k dostatečné velikosti střížku se na minci dochovala část vnějšího obvodového kruhu; část mincovního okraje je odlomena.
4. 0,2670 g; olámaný mincovní okraj; na pravé straně se dochoval vnější obvodový kruh.
5. 0,170 g; na minci je zachycen téměř celý vnější obvodový kruh; v mincovním poli nahoře je vylomený otvor.

6. 0,100 g; široký vydutý kruh, úzký okraj mince; kresba nízké hlavy kance není dostatečně ostrá.
7. 0,2061 g; úzký vydutý kruh, vysoká hlava kance.
8. 0,120 g; na širokém střížku je v horní části zachycen vnější obvodový kruh, olámaná dolní část mincovního okraje.
9. 0,165 g; na širokém střížku je částečně zachycen vnější obvodový kruh; nízká hlava kance.
10. 0,209 g; široký vydutý kruh; částečně je patrný vnější obvodový kruh; vpravo olámaný mincovní okraj.
11. původní váha 0,0822 g, po zpevnění KP lakem 0,127 g; kresba hlavy kance není dostatečně ostrá.
12. 0,163 g; na levé straně olámaný mincovní okraj; nejasná kresba hlavy.
13. původní váha 0,1085 g, po zpevnění KP lakem 0,115 g; vlevo a nahoře vylámaný mincovní okraj; nejasná a porušená kresba hlavy.
14. 0,100 g; široký vydutý kruh; částečně je patrný vnější obvodový kruh; v horní části mincovního pole je malý vylomený otvor; nezřetelná kresba hlavy kance.
15. 0,105 g; úzký vydutý kruh; vysoká hlava kance; částečně olámaný mincovní okraj.
16. 0,133 g; široký střížek umožnil zachycení téměř celého vnějšího obvodového kruhu; vpravo ve vydutém kruhu je malý otvor.
17. 0,141 g; na širokém střížku je zachycen téměř celý obvodový kruh; široký vydutý kruh, hlava kance nízká, čelisti dlouhé a úzké.
18. 0,174 g; na širokém střížku je zachycena velká část vnějšího obvodového kruhu; úzký vydutý kruh, vysoká hlava kance, detaily kresby téměř nezřetelné.
19. 0,125 g; vnější obvodový kruh je částečně viditelný; na levé straně olámaní zasahuje až do mincovního pole; vysoká hlava kance.
20. 0,206 g; vnější obvodový kruh je částečně viditelný; úzký vydutý kruh; vysoká hlava kance, detaily kresby téměř nezřetelné.
21. 0,150 g; úzký vydutý kruh; vysoká hlava kance; olámaný mincovní okraj.
22. 0,118 g; nejasná kresba hlavy kance; vlevo dole vylomený mincovní okraj.
23. 0,125 g; nízká hlava kance, úzké a dlouhé čelisti.
24. 0,113 g; široký střížek se zřetelnou kresbou.
25. 0,109 g; vysoká hlava kance s výrazně vykresleným okem; na levé straně olámaný mincovní okraj.
26. 0,099 g; široký střížek s částečně viditelným vnějším obvodovým kruhem; nízká hlava kance, úzké dlouhé čelisti; malá část okraje i vydutého kruhu je vylomena.
27. 0,132 g; částečně viditelný vnější obvodový kruh; úzký vydutý kruh a vysoká hlava kance.
28. 0,076 g; široký střížek s vnějším obvodovým kruhem; nahoře i v poli je mince značně vylámaná.
29. 0,085 g; částečně viditelný vnější obvodový kruh; na pravé straně je mince značně olámaná.
30. 0,056 g; velká část mince na pravé straně i dole je vylomená.
31. 0,079 g; široký střížek a široký vydutý kruh; část mince na levé straně je vylomená.
32. 0,0654 g; zlomky a malé úlomky mince.
33. 0,0686 g; zlomky a malé úlomky mince.

34. 0,0988 g; zlomky a malé úlomky mince.
35. 0,195 g; částečně viditelný vnější obvodový kruh; široký vydutý kruh; vysoká hlava kance; ostrá a jasná kresba.
36. 0,143 g; široký vydutý kruh; nízká hlava kance; olámaný okraj.
37. 0,085 g; na širokém střížku částečně dochovaný vnější obvodový kruh; úzký vydutý kruh; vysoká a jasně vykreslená hlava kance; velká část pravé poloviny mince chybí.
38. 0,112 g; mince na užším střížku, dole částečně vyložená; vysoká hlava kance.
39. 0,195 g; úzký vydutý kruh; vysoká hlava kance.
40. 0,084 g; úzký vydutý kruh; poškozená kresba hlavy kance; na levé straně je část mince odlomená.
41. 0,0584 g; zlomky a drobné úlomky mince.

Kresebné rozdíly mezi jednotlivými mincemi svědčí o tom, že pocházejí z různých razidel a patrně ani nebyly raženy současně, což naznačují rozdíly v jejich váze. S výjimkou 4 kusů, dochovaných pouze v malých zlomcích, hmotnost svídnických brakteátových haléřů popsaného nálezu se pohybuje v rozmezí 0,2670–0,05 g. Nejtěžší je haléř čís. 4 a tři váhově následující dosahují pouze 0,20 g; všechny ostatní mince tohoto nálezu tvoří řadu s pravidelně klesající hmotností až k hodnotě 0,05 g; nejvíce mincí vykazuje váhu 0,13–0,10 g. U typu, k němuž patří haléře popsaného nálezu, je zpravidla uváděna váha 0,27–0,16 g.⁶ Je proto pravděpodobné, že nalezené mince nepocházejí z počátku 3. čtvrtiny 14. stol., kdy svídnická mincovna produkovala své nejlepší mince, nýbrž až z doby pozdější, kdy docházelo k zhoršování městských mincí, pro něž bylo jejich vydávání r. 1514 zastaveno. Nízkou váhu svídnických brakteátových haléřů lze též částečně odůvodnit olámaním mincí, a to zejména v případech, kdy chybí alespoň větší část mincovního okraje. I když přesné chronologické zařazení jednotlivých kusů popsaného nálezu v této práci není možné, rámcově lze jejich vznik předpokládat na konci 14. a začátku 15. století.

Svídnické brakteátové haléře podobně jako rakouské feniky z téže doby zůstávaly ještě dlouho po skončení jejich ražby v oběhu a obchodními i jinými styky se dostávaly za hranice země svého původu. V severovýchodních Čechách byly rakouské i slezské mince odpovídající ražbám, které obsahovaly oba popsané nálezy, hojně používaným platidlem a vyskytují se jako nálezy jednotlivých mincí též na Vizmburku. V souboru těchto nálezu jsou tu po mincích českých ražby slezských mincoven nejčetnější a mezi slezskými mincemi mají velkou převahu právě brakteátové haléře z mincovny ve Svídnicí.⁷ Soubor těchto mincí v areálu hradu není proto překvapující. Oba popsané nálezy se sobě podobají především tím, že obsahují výhradně mince drobné – nízké a nejnižší nominálové hodnoty. Tato skutečnost a rovněž poměrně nízký celkový počet mincí v obou nálezech nesvědčí o tom, že by jejich majitelé patřili k nejbohatší skupině obyvatel hradu; spíše se lze domnívat, že

tu jde o peněžní schránky nepřilíš zámožných obchodníků nebo řemeslníků. Rozličný původ mincí v obou nálezech však naznačuje, že oba majitelé nezískali svoji peněžní hotovost na tomtéž místě. První soubor, obsahující rakouské a jiné mince současně v té době na našem území obíhající, mohl být shromážděn při běžné místní směně, avšak druhý, obsahující výhradně svídnické haléře, byl patrně jako celek na Vizmburk dovezen ze Slezska, snad přímo ze Svídnice. Majitelé obou mincovních souborů patrně nepřežili zkázu hradu r. 1447. V obsahu obou nálezu však postrádáme mince z posledních let existence hradu a největším počtem tu jsou zastoupeny ražby starší, z konce 14. a začátku 15. století. Podobnou strukturu vykazuje též úhrn všech jednotlivě v areálu hradu nalezených mincí, mezi nimiž se vyskytly tytéž mincovní typy jako v obou popsaných hromadných nálezech.

Obsah peněžních váčků nalezených v severní místnosti severovýchodního křídla hradu Vizmburku jako součást celkové mincovní zásoby na hradě ke konci 1. poloviny 15. století především závažným způsobem přispívá k poznání struktury obíhajících mincí v této oblasti. Oba nálezy jsou současně též dokladem majetkových poměrů osob žijících v té době na hradě.

Literatura

- BEIERLEIN 1897:** Johann Peter Beierlein, *Die Medaillen und Münzen des Gesamthausen Wittelsbach I/II*. München 1897.
- CNA 1994:** Bernhard Koch, *Corpus Nummorum Austriacorum I*. Wien 1994.
- FRIEDENSBURG 1888:** Ferdinand Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter II., Münzgeschichte und Münzbeschreibung*. Breslau 1888.
- HEJNA 1975:** Antonín Hejna, *Vizmburk – hrad na českoslezském pomezí, jeho zánik a objevení*. Trutnov (Muzeum Podkrkonoší) 1975.
- HEJNA 1980:** Antonín Hejna, Pokračující výzkum hradu Vizmburku v letech 1976–79. *Archeologické rozhledy*, roč. 32 (Praha 1980), s. 306–311.
- HEJNA 1983:** Antonín Hejna, Jedenáctá etapa archeologického výzkumu hradu Vizmburku, k. ú. Havlovice, o. Trutnov. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech*, roč. 10, č. 1 (Hradec Králové 1983), s. 50–53.
- KELLNER 1968:** Hans-Jörg Kellner, *Die Münzen der niederbayerischen Münzstätten*. Grünwald bei München 1968.
- NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ v tisku:** Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Nálezy jednotlivých mincí z archeologického výzkumu hradu Vizmburku. *Numismatické listy*, (Praha), v tisku.
- RADOMĚRSKÝ 1967:** Pavel Radoměrský, Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 21, čís. 3, (Praha 1967), s. 109–191.

⁶ FRIEDENSBURG 1888, s. 245.

⁷ NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ v tisku.

Tabulky

Tab. I. Mince z prvního nálezu na hradě Vizmburku

Tab. II. Mince z druhého nálezu na hradě Vizmburku

Tab. III. Mince z druhého nálezu na hradě Vizmburku

Resümee

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková

Zwei Münzfunde aus dem nordöstlichen Objekt der Burg Vizmburk

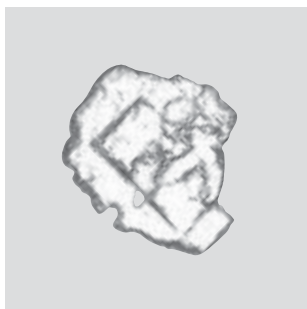
Auf der Burg Vizmburk (Katastergemeinde Havlovice, Bezirk Trutnov), die in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts gebaut wurde, wurde in den Jahren 1972–1984 unter der Leitung von PhDr. Antonín Hejna archäologische Forschung durchgeführt, bei der nicht nur die ursprüngliche Bebauung der Burg festgestellt wurde, sondern auch Gegenstände aus Keramik, Metall sowie andere Gegenstände und auch zahlreiche Münzen gefunden wurden. In dem nördlichen Raum des nordöstlichen Objektes der Burg wurden zwei Sätze der Münzen gefunden. Der erste enthielt 1 böhmische Münze, 2 bayerische Münzen, 9 Münzen aus Niederösterreich, 2 nicht bestimmte Münzen und 2 Bronzescheibchen in Überresten

der Leinenverpackung. Die ältesten Münzen aus diesem Fund stammen aus den Jahren 1388–1395 und die jüngsten sind aus den Jahren 1435–1440. Der zweite Sammelfund enthielt 41 Münzen, von denen 4 nicht bestimmt werden konnten und nur in kleinen Fragmenten erhalten blieben, und alle anderen Münzen waren Brakteatheller der Stadt Schweidnitz in Schlesien aus der 2. Hälfte des 14. bis vom Anfang des 15. Jahrhunderts.

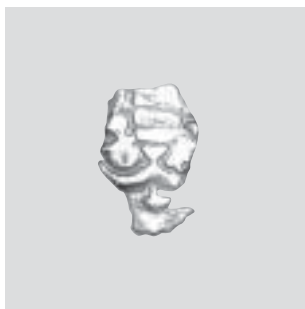
Beide beschriebene Funde enthalten nur kleine Münzen – niedrige und niedrigere Nominalwerte, und es handelt sich in diesem Fall wahrscheinlich um Bargeld der nicht sehr reichen Geschäftsleute oder Handwerker. Der erste Satz mit Münzen von verschiedener Herkunft könnte bei gewöhnlichem lokalem Geldwechsel gesammelt werden, aber der zweite Satz ausschließlich mit Hellern aus der Stadt Schweidnitz wurde wahrscheinlich als ein Ganzes nach Vizmburk aus Schlesien importiert. Die Eigentümer der beiden Münzsätze haben den Untergang der Burg im Jahr 1447 nicht überlebt. Der Inhalt der Geldbeutel dieser Leute ist in erster Linie ein Beitrag zur Kenntnis über die Struktur der Umlaufmünzen in der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts in Nordostböhmen und zugleich sind diese Münzen ein Beleg über die Eigentumsverhältnisse der in dieser Zeit auf der Burg lebenden Personen.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

Tab. I. Mince z prvního nálezů na hradě Vizmburku

1.

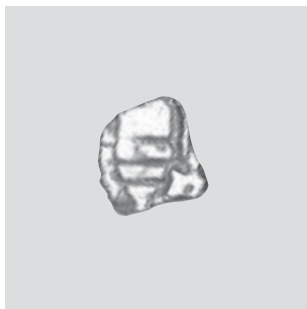
2.

3.

4.

5.

6.

7.

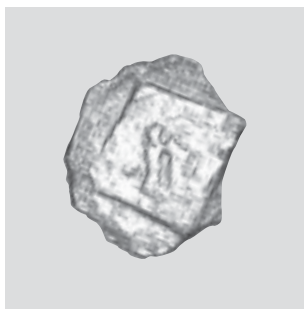
8.

9.

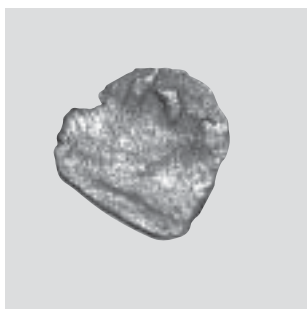
10.

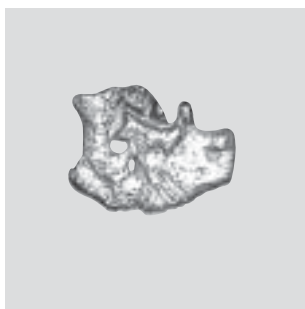
11.

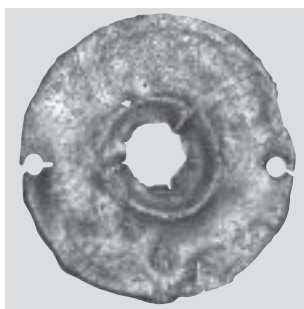
12.

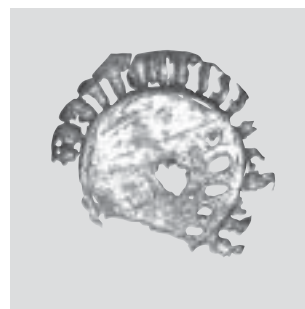
13.

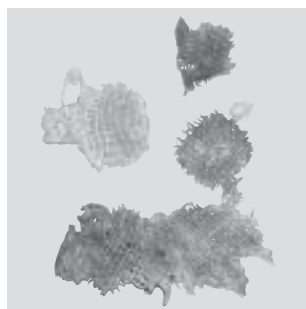
14.

15.

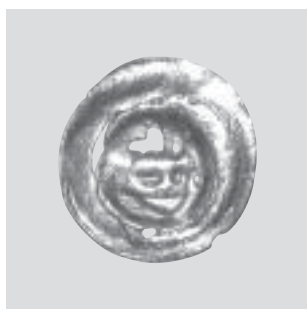

16.

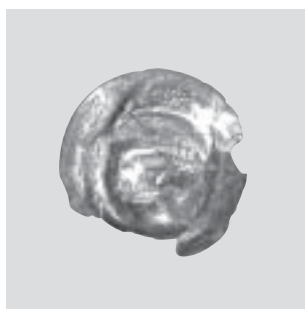

17.

Tab. II. Mince z **druhého** nálezu na hradě Vizmburku

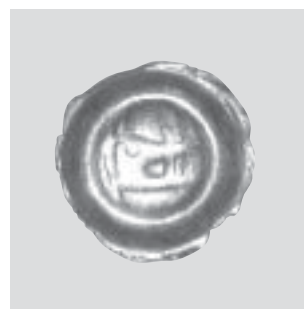
1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

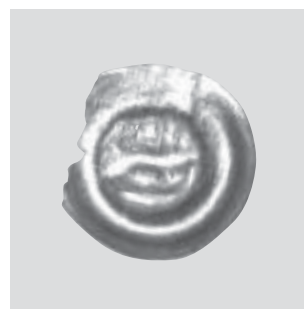
9.

10.

11.

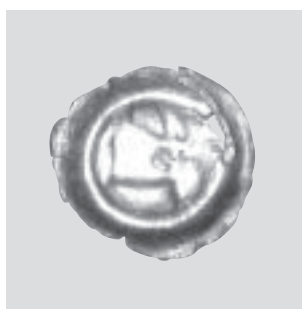
12.

13.

14.

15.

16.

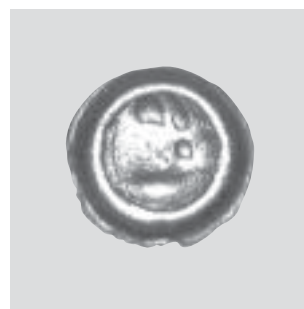
17.

18.

19.

20.

Tab. III. Mince z **druhého** nálezu na hradě Vizmburku

21.

22.

23.

24.

25.

26.

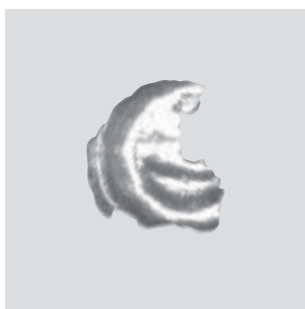
27.

28.

29.

30.

31.

35.

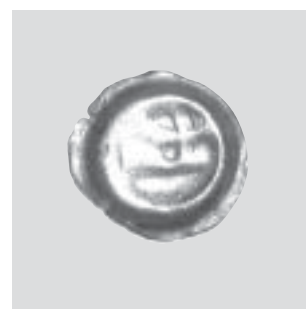
36.

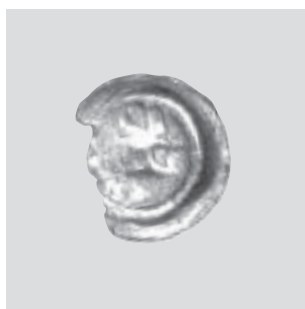
37.

38.

39.

40.

PŮJČKY A VĚŘITELÉ JIŘÍHO Z PODĚBRAD

JAN BOUBLÍK, Národní archiv, Praha

Předpokladem úspěšné panovníkovy politiky zahraniční i vnitřní bylo vždy vlastnictví dostatečného množství peněžních prostředků a péče o jejich kvalitu, která byla dána zrnem mincí v oběhu. Panovník, který si včas dokázal opatřit potřebné finance, mohl snáze uskutečňovat svůj vládní program a s pomocí peněžní hotovosti získávat vlivné spojence. Příkladem osobnosti, které se toto dařilo realizovat, byl Jiří z Poděbrad. Uskutečnil mincovní reformu, při níž nechal znovuzarazit pražský groš, i v době česko-uherské války se mu dařilo různými prostředky zabezpečovat příjem královské pokladně a značnými subsidiemi si zajišťoval podporu stavů, jako při své volbě českým králem 2. března 1458. Kromě berní, výnosů z královských regálů, mýt a „finančních odškodnění“ od zahraničních vyjednavatelů za očekávané protislužby představovaly jeden ze zdrojů Jiříkových peněžních prostředků půjčky.

Finanční politice Jiřího z Poděbrad zatím badatelé mnoho pozornosti nevěnovali a soustřeďovali se na jiné kapitoly ze života českého panovníka, např. na okolnosti doprovázející jeho zvolení za českého krále,¹ na oblast Jiříkovy zahraniční politiky,² vytvoření evropské mírové organizace³ či na práci jeho kanceláře⁴. Poslední důležitou prací je monografie Jaroslava Boubína, která popisuje charakter vlády Jiřího z Poděbrad a hodnotí jej v širších evropských souvislostech.⁵ V díle největšího znalce poděbradské epochy Rudolfa Urbánka najdeme jen ojedinělé zmínky o půjčkách realizovaných Jiřím z Poděbrad. Velkou důležitost má pro tuto problematiku článek Františka Beneše, který provedl podrobný rozbor a hodnocení včetně edice jedné papírové složky ze Státního okresního archivu Kutná Hora.⁶ Pramen obsahuje soupis půjček od kutnohorských měšťanů, buď přímo Jiřímu z Poděbrad, nebo své obci na účet krále v době česko-uherského konfliktu.

Jeden z prvních dokladů o půjčkách Jiřího z Poděbrad představuje listina z roku 1447.⁷ Pochází z doby, kdy Jiří z Poděbrad nebyl ještě ani zemským správcem, a je mimo jiné zajímavá tím, že obsahuje podrobný popis podmínek, za jakých se má vykonat právní ujednání. Stojí proto za připomenutí. Jiří z Poděbrad (dlužník) tu připisuje roční plat v hodnotě 38 kop pražských grošů ze čtyř vsí za půjčku 600 uherských dukátů Janovi Domašinskému z Domašina (věřiteli) a Bohušovi z Postupic (jeho společníku). Pokud by dlužník do tří let splatil oněch 600 uherských dukátů, má přejít plat z těchto vsí opět na Jiříka.⁸ V případě, že by se Jiřímu z Poděbrad nepodařilo ve stanovené době uvedenou půjčku splatit, nechá roční příjem ze svých vsí zapsat Janovi Domašinskému a Bohušovi z Postupic do zemských desek a osvobodí plat od veškerých finančních břemen. Jestliže by byl úřad zemských desek uzavřen, bude Jiří z Poděbrad povinen zajistit převod nějakým jiným způsobem, který by neodporoval platnému právnímu řádu.⁹ Smlouva obsahuje podmínku, aby k zapravení dluhu nedošlo ihned, ale se čtvrtletní výpovědí ze strany dlužníka, který má během této doby uhradit oněch 600 uherských dukátů. Pokud by věřitel a jeho společník potřebovali nazpátek zapůjčenou sumu, mají informovat Jiříka o svém požadavku, a ten do čtvrt roku dluh uhradí.¹⁰ Dokument obsahuje jména rukojmích, kteří se v případě nedodržení úmluv Jiříkem nebo jimi samotnými zavazují buď osobně, nebo v zastoupení, ještě s jedním pacholkem a dvěma koni, k tzv. ležení¹¹ hned druhý den po řádném upomenutí od věřitele a jeho společníka. Mezi rukojmími jsou jmenováni Jan mladší z Rychnova, Jan Burian z Hoděčína, Vilém ze Zdržela, Smil ze Slepotic, Mikeš z České Libchavy a Jan Pecha z Lazec. V případě, že by Jan Domašinský nebo Bohuš z Postupic kvůli nesplnění podmínek smlouvy ze strany dlužníka nebo

¹ URBÁNEK 1932; URBÁNEK 1958.

² MACEK 1965; MACEK 1967b.

³ VŠEOBECNÁ MÍROVÁ ORGANIZACE 1964.

⁴ URBÁNEK 1911; VOPATOVÁ 1978; VONDRÁČEK 1979.

⁵ BOUBÍN 1992.

⁶ BENEŠ 1964.

⁷ AČ 1896, s. 200–202, č. 96.

⁸ AČ 1896, s. 200.

⁹ AČ 1896, s. 200 ad. V regestu listiny je uvedeno, že se jedná o sumu 40 pražských grošů, ale v textu listiny je jasně napsáno „...prodávám čtyřiceti kop gr. platu bez dvou kopů gr. dobr. stříb. rázu praž. ...“. Viz AČ 1896, s. 200.

¹⁰ AČ 1896, s. 201.

¹¹ Ležením byl nazýván donucovací prostředek, jehož funkcí bylo přimět dlužníka, pokud by včas nesplnil svůj závazek vůči věřiteli, dostavit se buď osobně, nebo v zastoupení jiným člověkem na určené místo a zůstat tam tak dlouho, dokud nebudou pohledávky vyrovnány. S tím byla samozřejmě spojena nepřijemná povinnost dlužníka vydržovat na tomto místě ze svých prostředků suplující osobu – ležáka.

rukojmích utrpěli nějakou újmu, zavazují se jim rukojmí nahradit vzniklou škodu. Pokud by některý z rukojmích zemřel, slibují ostatní během jednoho měsíce ustanovit na jeho místo dalšího majetného člověka.¹² Uvedená listina je dobrým příkladem toho, jakým způsobem se v kontextu doby realizovaly půjčky a jaké povinnosti z nich vyplývaly osobám zúčastněným na těchto právních ujednáních.

Významnou událost představuje pro sledování této problematiky sjezd českých a bavorských vyslanců v září 1459 v Domažlicích, kde se vedla předběžná jednání o budoucím spolku Jiřího z Poděbrad, Ludvíka Bavorského a Fridricha Falckého. Zároveň zde bylo rozhodnuto o půjčce Ludvíka Bavorského českému králi ve výši 30 000 zlatých rýnských, kterou si měl Ludvík pojistit držbu českých lén v Horní Falci.¹³ K jejímu uskutečnění ale došlo až v říjnu téhož roku při plzeňském sněmu, kterého se zúčastnili Jiří z Poděbrad, Ludvík Bavorský a Fridrich Falcký se svými rádci, a kde byla smlouva o přátelství mezi Jiřím z Poděbrad a Ludvíkem Bavorským doplněna o Jiříkův zápis na 30 000 zlatých rýnských.¹⁴ Kromě toho tlumočili vyslanci Jiřího z Poděbrad Fridrichu Falckému v jeho domě na náměstí královu prosbu, aby se u Ludvíka Bavorského zasadil o odpuštění starého dluhu v hodnotě 100 000 zlatých, který měly Čechy vůči Bavorsku a který pocházel ještě z doby Karla IV.¹⁵ Zdá se však, že se úsilí Jiřího z Poděbrad o zrušení tak značného peněžního závazku minulo účinkem. Na druhou stranu ale nepředstavoval tento dluh překážku v realizaci zmíněné půjčky na 30 000 rýnských zlatých.

Ludvík Bavorský, jako člen wittelsbašského spolku, jehož hlavním reprezentantem byl Fridrich Falcký, potřeboval Jiříka jako spojence proti Albrechtovi Braniborskému, který stál v čele hohenzollernsko-wettinského spolku. Tyto politické pohnutky, společně s Jiříkovou vstřícností ke společné smlouvě, jistě přispěly i k Ludvíkově ochotě znovu českému králi půjčit, tentokrát 15 000 uherských dukátů, splatných 2. února 1462.¹⁶ Kdy došlo k realizaci půjčky, není známo, bylo to však před 10. lednem 1460. Tehdy totiž Jiřík odevzdal Ludvíkovi jako zástavu na dluh jakýsi náhrdelník. Část pohledávky Jiří z Poděbrad vyrovnal, neboť mu Ludvík Bavorský 16. března 1460 potvrdil splátku 5 000 uherských dukátů.¹⁷

Jiří z Poděbrad nebyl jediným panovníkem, který si půjčoval od Ludvíka Bavorského. Bavorský kurfiřt byl dobře znám svým bohatstvím, a proto i jiní králové a kní-

žata hojně využívali zásob jeho pokladny, která však nebyla bezedná.¹⁸ Např. i Ladislav Pohrobek si svého času vypůjčil od Ludvíka 40 000 zlatých.¹⁹

Hlavní finanční oporu Jiřího z Poděbrad po roce 1458 představovala královská města, a to nejen proto, že z nich český král vybíral speciální berni, ale rovněž z toho důvodu, že mu sloužila i jako zdroj častých půjček. Šlo o výhodnou oboustrannou spolupráci, protože za prokazovanou vstřícnost královských měst ve finanční oblasti jim udílel panovník četná privilegia. Od opozice si za to vysloužil hanlivé označení „městský král“. Kromě toho poskytovala města Jiřímu z Poděbrad za česko-uherské války i vítanou brannou pomoc.²⁰ Nejednou přenechávali radní Jiříkovi odúmrti, na které měli právo vzdálenější příbuzní zemřelého. Existují i doklady o tom, že měšťané českému králi odpouštěli dluhy a odkazovali majetek.²¹ Mezi Jiříkovými věřiteli figurují snad i pražští Židé, jejichž peněžní prostředky Jiří z Poděbrad patrně použil k získání váhajících voličů před svou volbou za českého krále.²²

Přední místo mezi českými městy zaujímal Kutná Hora, s níž udržoval Jiřík dobré kontakty již ve 40. letech, za života svého přítele a učitele státnického umění Hynka Ptáčka z Pirkštejna. Zájem Jiřího z Poděbrad o toto město vycházel jistě i ze skutečnosti, že Kutná Hora byla jakousi pokladnicí, na jejíž prosperitě byli čeští králové osobně zainteresováni. Jiřík se zasadil nejen o hospodářskou konsolidaci Kutné Hory, ale také o posílení jejího politického významu. Ve druhé polovině 60. let se podílel na rozvoji těžby v kutnohorských stříbrných dolech, z nichž velká část stála po husitských válkách mimo provoz, a 10. září 1467 např. zrušil příslušnost horního soudu v Kutné Hoře k odvolacímu soudu v Jihlavě.²³ Ve druhé polovině 60. let dovedl Jiří z Poděbrad Kutnou Horu k novému rozkvětu,²⁴ což vedlo vděčné obyvatele města k finanční i vojenské podpoře krále za války s Matyášem Korvínem. Dokladem je listina vystavená 3. července 1470 v Kutné Hoře, v níž Jiří z Poděbrad zastavil kutnohorské obci platy z vesnic Zibohlav, Újezdce, Křečhoře a Peček za půjčku 600 kop grošů v penězích.²⁵ Pramen uvádí jména poplatných poddaných s rozpisem částky, kterou měli od nynějška odvádět nové vrchnosti. Tyto platy obnášely po sečtení všech položek od poddaných celkem 1185 grošů a 2 peníze. Byly odváděny dvakrát ročně, neboť se v listině píše „...úroka svatojiřského a tolikéž svatohavelského...“.²⁶ Za celý rok obnášela

¹² AČ 1896, s. 201 ad.

¹³ URBÁNEK 1930, s. 562.

¹⁴ Regest dlužního úpisu je v URKUNDLICHE BEITRÄGE 1860, s. 193, č. 198.

¹⁵ Viz URKUNDLICHE BEITRÄGE 1860, s. 193, č. 199. URBÁNEK 1930, s. 562 ad.

¹⁶ URBÁNEK 1962, s. 503, především pozn. 161.

¹⁷ URKUNDLICHE BEITRÄGE 1860, s. 197, č. 206. URBÁNEK 1962, s. 503, pozn. 161.

¹⁸ Na počátku 60. let dokonce donutil Ludvíka tristní stav jeho financí, na kterém měli podíl jeho dlužníci, aby si začal půjčovat i zcela drobné položky na úhradu nejrůznějších denních výloh (URBÁNEK 1962, s. 513, pozn. 208).

¹⁹ URBÁNEK 1962, s. 513, pozn. 208. Jednalo se patrně o uherské dukáty.

²⁰ URBÁNEK 1957, s. 56; URBÁNEK 1962, s. 177.

²¹ URBÁNEK 1962, s. 197 a pozn. 172 tamtéž.

²² URBÁNEK 1958, s. 11.

²³ UMRISSE 1837, s. 122 ad.; KOŘÍNEK 1831, s. 78; NUHLÍČEK 1969, s. 69; URBÁNEK 1962, s. 189; BOUBLÍK 2006, s. 25.

²⁴ Jarmila Hásková datovala konsolidaci Kutné Hory do doby kolem roku 1467 (HÁSKOVÁ 1973, s. 244 ad.).

²⁵ CJM 1948, s. 543 ad., č. 314. Jak napovídá formulace „...šest seth kop grošuoov peněz dobrých...“, byla půjčka vyplacena v penězích a ony groše, stejně jako kopy, byly pouze početní jednotky.

²⁶ CJM 1948, s. 543, č. 314.

tato suma 39,5 kopy pražských grošů pro Kutnou Horu. Listina neobsahuje závazek, do kdy se má dluh splatit, ale ustanovuje, aby si kutnohorská obec ponechala důchody z vesnic tak dlouho, dokud nebude dluh ze strany Jiříkovy nebo jeho nástupců úplně vyrovnán.²⁷

O půjčkách od jednotlivců, určených Jiřímu z Poděbrad, nás zevrubně informuje již vzpomenutá práce Františka Beneše. Na osmistránkové složce papíru, která vznikla snad v září roku 1471 po prvním pobytu Vladislava Jagellonského v Kutné Hoře, kdy Vladislav formálně převzal mincovnu, je zaznamenán soupis dluhů Jiřího z Poděbrad.²⁸ Tehdy oznámili měšťané, kolik jim zesnulý „král dvojího lidu“ dlužil, a požádali městskou radu o úhradu pohledávek. Soupis má tři části: v první jsou rozepsána jména osob, které Jiříkovi přímo půjčily příslušné obnosy, a dále uvedena jejich výše, ve druhé jsou zaznamenána jména těch, od kterých si na účet krále půjčila kutnohorská městská obec i s údajem o peněžní částce, a třetí obsahuje seznam měšťanů a jejich pohledávek, které měly být kompenzovány z výnosu cla placeného z mědi.²⁹ Zvýšená potřeba peněz se projevila v polovině roku 1470, kdy již nebyla královská pokladna schopna sama financovat výdaje spojené s česko-uherskou válkou, z nichž část se týkala posílení obrany Kutné Hory. Právě tehdy mohl Jiří z Poděbrad ocenit loajlnost a ochotu Kutnohorských, kteří byli osobně zainteresováni na podpoře krále zejména v době, kdy hrozilo jejich městu obležení Matyášem Korvínem. Kromě nákladů na obranné účely v Kutné Hoře byla další část půjček věnována na úhradu žoldu královským branným silám a jejich stravování, na platy formanům a na výdaje spojené s pobytem královského dvora v Kutné Hoře.³⁰ Část pohledávek patrně stačil Jiří z Poděbrad splatit sám, ostatní přešly na jeho nástupce Vladislava Jagellonského. Výše půjček byla značně rozmanitá a dohromady obnášely tyto dluhy kolem 1700 kop pražských grošů a přes 1000 zlatých, z čehož většinu tvořily uherské dukáty.³¹

Trpělivost a porozumění věřitelů pro momentální insolventnost českého krále dokládá skutečnost, že teprve po jeho smrti žádali u městských rad úhradu svých pohledávek.³² Jan Kořínek však uvádí, že kutnohorští horníci na Jiříka nevrážili pro jeho časté půjčky na „věčnou oplátku“.³³ Na jiném místě kutnohorský autor opět píše: „Král Jiří, tak často: půjčte, půjčte horníci! říkával, až je potom omrzel.“³⁴ Nelze než souhlasit s míněním Rudolfa Urbánka, že se jednalo spíše o výjimečné případy,³⁵ protože

se Jiří z Poděbrad snažil o povznesení Kutné Hory, což si její obyvatelé jistě dobře uvědomovali. I přes převládající počet věřitelů, kteří k Jiříkovi nepocítovali výraznou averzi kvůli nesplaceným pohledávkám (přinejmenším můžeme mluvit o Kutnohorských), je znám i opačný případ. Jakýsi Burian Labuť, pravděpodobně pražský měšťan, se snažil očernit již mrtvého Jiřího z Poděbrad pomluvami o zradě, chlapství a nemanželském původu, prý pro nějaký nevyrovnaný dluh. Rozhodnutím komorního soudu byl nad ním roku 1480 vyneseno rozsudek smrti stětím, k čemuž jistě přispělo to, že hanění mrtvých bylo v tehdejší náboženské atmosféře považováno za těžké provinění.³⁶

K tématu půjček Jiřího z Poděbrad je možné uvést, ale pouze ad marginem, Radu králi Jiřímu od královského rádce Antonia Mariniho.³⁷ Tento vynálezce, pocházející z francouzského Grenoblu, zaujal nejspíše na konci roku 1459 místo na dvoře Jiřího z Poděbrad. Marini se stal jakýmsi technickým odborníkem v hornictví a mincovnictví, na což poukazuje jeho titul „*magister minerarium regni huius et monetarum*“.³⁸ V době, kdy působil v Českém království, vystupují do popředí zejména dva jeho činy: 1) zpracoval návrh na vytvoření evropské mírové organizace, která bývá někdy považována za předobraz budoucí Organizace spojených národů, a 2) podílel se na Jiříkově mincovní úpravě roku 1460, která měla zamezit pronikání cizí šinderlinkové mince do země.³⁹ Mariniho Rada, která vznikla v roce 1463, je reakcí na témata projednáváná s králem, týkající se problémů jeho vnitřní i zahraniční politiky, a obsahuje odpovědi na sedm otázek, které Marinimu Jiří z Poděbrad položil.⁴⁰ V odpovědi na poslední otázku, v níž se Marini zabýval reformou českého obchodu, navrhl králi ponechat svým poddaným 10 000 zlatých na bezúročný úvěr a dalších nejméně 20 000 zlatých jim dát na dluh proto, aby nabyli zběhlosti v kupectví.⁴¹ Tyto velké finanční prostředky měl Jiří z Poděbrad získat půjčkou od Benátčanů.⁴² Plán na zvelebení českého obchodu tak, jak jej navrhoval Marini, se však kvůli zahraničním i vnitřním konfliktům panovníka v příštích letech neuskutečnil⁴³ a k realizaci zmíněné půjčky od Benátčanů s největší pravděpodobností také nedošlo. Zda si však Jiří z Poděbrad při nějaké jiné příležitosti skutečně bral úvěr od bohatých benátských obchodníků, nedokážeme při skouposti pramenů říci.

Prameny, o kterých byla v tomto příspěvku řeč, naznačují, že věřitelé Jiřího z Poděbrad pocházeli z různých sociálních skupin – patřila mezi ně říšská knížata, obyvatelé

²⁷ CJM 1948, s. 544, č. 314.

²⁸ BENEŠ 1964, s. 572.

²⁹ BENEŠ 1964, s. 570 ad.

³⁰ BENEŠ 1964, s. 572.

³¹ BENEŠ 1964, s. 572.

³² URBÁNEK 1962, s. 197 ad.

³³ KOŘÍNEK 1831, s. 62. URBÁNEK 1962, s. 198. O tom, že si Jiřík půjčoval od Kutnohorských mnoho peněz informuje KOŘÍNEK 1831, s. 100 ad.

³⁴ KOŘÍNEK 1831, s. 135.

³⁵ URBÁNEK 1962, s. 198.

³⁶ WINTER 1892, s. 821.

³⁷ Radu králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách vydal František Palacký; viz RADA 1828.

³⁸ URBÁNEK 1962, s. 215–217.

³⁹ O Marinim v souvislosti s mincovní úpravou v roce 1460 nejnověji BOUBLÍK 2006, s. 18–19.

⁴⁰ Mariniho spis detailně rozebral URBÁNEK 1962, s. 227–233.

⁴¹ RADA 1828, s. 16; URBÁNEK 1962, s. 229 ad.

⁴² RADA 1828, s. 18; URBÁNEK 1962, s. 230 ad.

⁴³ URBÁNEK 1962, s. 233.

královských měst nebo nižší šlechta. Důležitou roli zde jistě hrála i okolnost, že český král dokázal získávat významné půjčky díky svým diplomatickým schopnostem, kterých využil např. při jednáních s Ludvíkem Bavorským. Nejvýraznějším poskytovatelem půjček se stala královská města, na něž se panovník obracel patrně tehdy, když potřeboval v krátké době získat potřebné finance, což se projevilo zejména za česko-uherské války. Úvěry, které si bral Jiří z Poděbrad od měst, byly dvojího druhu – jednak se jednalo o půjčky od bohatých měšťanů (patricijů), jednak o půjčky od městské obce jako celku. Přesto, že Jiří z Poděbrad nestačil v důsledku tísnivé válečné situace vyrovnat před svou smrtí v roce 1471 všechny své dluhy, setkával se, až na výjimky, u svých věřitelů spíše s trpělivostí. Na základě dosud zjištěných souvislostí ohledně půjček Jiřího z Poděbrad nelze zatím činit nějaké zásadní závěry. Toto téma by si jistě v budoucnu zasloužilo hlubší sondu do městských knih uložených v archivech, z nichž se zdají být pro danou problematiku nejpodstatnější Archiv hlavního města Prahy a především Státní okresní archiv Kutná Hora.

Prameny a literatura

Edice pramenů

- AČ 1896:** Josef Kalousek (red.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích..* XV. díl. Praha 1896.
- CJB 1873:** Hermenegildus Jireček (ed.), *Codex juris Bohemici.* III. díl, 2. část. *Jus terrae saeculi XV^{MI} (1420–1500).* Praga 1873.
- CJM 1948:** Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich (edd.), *Codex juris municipalis regni Bohemiae.* 3. díl. *Privilegia královských měst venkovských v Království českém z let 1420–1526.* Praha 1948.
- DAČICKÝ 1996:** Jiří Mikulec (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti.* Praha 1996.
- DODATKY 1966:** František Beneš (ed.), *Dodatky k publikovaným listům krále Jiřího Poděbradského. Sborník archivních prací,* roč. 16 (Praha 1966), s. 198–203.
- KOŘÍNEK 1831:** Josef František Devotí (ed.), *Jana Kořjnka, welebného kněze z Towaryšstwa Jeżjssowa, Staré paměti.* Praha 1831.
- RADA 1828:** František Palacký (ed.), *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách. Časopis společnosti Wlastenského Museum w Čechách,* roč. 2, čís. 3 (Praha 1828), s. 3–20.
- SPRÁVOVNA 1908:** Zdeněk Tobolka (ed.), *Mistra Pavla Židka Správozna.* Praha 1908.
- STARÉ LETOPISY 1937:** František Šimek (ed.), *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu.* Praha 1937.
- STARÉ LETOPISY 1959:** František Šimek – Miloslav Kaňák (edd.), *Staré letopisy české. Z rukopisu křížovnického.* Praha 1959.
- UMRISSE 1837:** Kaspar Sternberg (ed.), *Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. I/2. Urkundenbuch zur Geschichte der böhmischen Bergwerke.* Prag 1837 [reprint z r. 1980].

URKUNDLICHE BEITRÄGE 1860: František Palacký (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad 1450–1471.* [edice Fontes rerum Austriacarum II/20.] Wien 1860.

Literatura

- BENEŠ 1964:** František Beneš, *Příspěvek k poznání finanční situace Jiřího Poděbradského v období česko-uherské války. Československý časopis historický,* roč. 12, čís. 4 (Praha 1964), s. 568–573.
- BOUBÍN 1992:** Jaroslav Boubín, *Česká „národní“ monarchie: k domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad.* [edice Práce Historického ústavu České akademie věd, řada A, Monographia, sv. 5.] Praha 1992.
- BOUBLÍK 2006:** Jan Boublík, *Měnové poměry doby poděbradské. Sborník Národního muzea v Praze,* řada A – historie, sv. 60, čís. 1–2 (Praha 2006).
- HÁSKOVÁ 1973:** Jarmila Hásková, *Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad. Československý časopis historický,* roč. 21, čís. 2 (Praha 1973), s. 241–253.
- MACEK 1965:** Josef Macek, *K zahraniční politice krále Jiřího. Československý časopis historický,* roč. 13, čís. 1 (Praha 1965), s. 19–48.
- MACEK 1967a:** Josef Macek, *Jiří z Poděbrad,* Praha 1967.
- MACEK 1967b:** Josef Macek, *Král Jiří a Francie v l. 1466–1468. Československý časopis historický,* roč. 15, čís. 4 (Praha 1967), s. 497–534.
- NUHLÍČEK 1969:** Josef Nuhlíček, *Kutná Hora v době Jiříkově. Středočeský sborník historický,* sv. 4 (Praha 1969), s. 51–75.
- URBÁNEK 1911:** Rudolf Urbánek, *Kancelář krále Jiřího. Český časopis historický,* roč. 17 (Praha 1911), s. 13–27.
- URBÁNEK 1915:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský.* 1. díl. *České dějiny III/1.* Praha 1915.
- URBÁNEK 1918:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský.* 2. díl. *České dějiny III/2.* Praha 1918.
- URBÁNEK 1930:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský.* 3. díl. *České dějiny III/3.* Praha 1930.
- URBÁNEK 1932:** Rudolf Urbánek, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy,* sv. 5. Praha 1926.
- URBÁNEK 1957:** Rudolf Urbánek, *Z husitského věku. Výbor historických úvah a studií.* Praha 1957.
- URBÁNEK 1958:** Rudolf Urbánek, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého.* Praha 1958.
- URBÁNEK 1962:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský.* 4. díl. *České dějiny III/4.* Praha 1962.
- VONDRÁČEK 1979:** Milan Vondráček, *Písemnosti Jiřího z Poděbrad do roku 1458.* Diplomní práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1979.
- VOPATOVÁ 1978:** Václava Vopatová, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471).* Diplomní práce.

Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1978.

VŠEOBECNÁ MÍROVÁ ORGANIZACE 1964: *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464* [sborník příspěvků]. Praha 1964.

WINTER 1890: Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. I. díl. Praha 1890.

WINTER 1892: Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. díl. Praha 1892.

Resümee

Jan Boublík

Darlehen und Gläubiger von Georg von Podiebrad

Der Beitrag befaßt sich mit der Problematik der Darlehen von Georg von Podiebrad. Aufgrund der historischen Quellen und der Literatur wird in dem Beitrag nachgewiesen, daß die Gläubiger des Königs von Böhmen aus verschiedenen gesellschaftlichen Gruppen stammten – es gehörten zu ihnen Reichsfürsten, Bewohner der königlichen Städte oder auch

Mitglieder des niedrigeren Adels. Eine bedeutsame Rolle spielte sicher auch die Tatsache, daß der König Böhmens wichtige Darlehen dank seinen diplomatischen Fähigkeiten erhalten konnte, die er zum Beispiel bei Verhandlungen mit Ludwig von Bayern ausnutzte. Zum wichtigsten Darlehengeber wurden die königlichen Städte, an die sich der Herrscher wahrscheinlich in solchen Situationen wendete, wenn er in kurzer Zeit notwendige Finanzmittel brauchte; Es war besonders im Verlauf des Krieges zwischen Böhmen und Ungarn. Die Kredite, die Goerg von Podiebrad von den Städten erhalten hat, waren von zwei Typen – es waren Darlehen von reichen Bürgern und auch Darlehen von der Stadtgemeinde. Obwohl Georg von Podiebrad vor seinem Tod im Jahr 1471 als Folge der schwierigen kriegerischen Situation alle seine Schulden nicht begleichen konnte, zeigten seine Gläubiger, mit einigen Ausnahmen, eher Geduld gegenüber dem König. Aufgrund der bisher ermittelten Zusammenhänge in der Angelegenheit der Darlehen von Georg von Podiebrad können wir im Moment noch keine prinzipiellen Schlußfolgerungen machen. Dieses Thema würde sicher in der Zukunft eine tiefere Sonde in die in Archiven gehaltenen Stadtbücher verdienen, von denen das Archiv der Hauptstadt Prag und in erster Linie das Staatliche Kreisarchiv der Stadt Kuttenberg/Kutná Hora die größte Bedeutung für diese Problematik haben.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

STAVEBNÍ DÍLO A MECENÁT LVA († 1485) A ZDEŇKA LVA († 1535) Z ROŽMITÁLU

JIŘÍ KUTHAN, Univerzita Karlova, Praha

Rod pánů z Rožmitálu s erbem sviní hlavy je doložen už ve 13. století, ale jeho velký vzestup spadá až do období po husitských válkách. **Jan z Rožmitálu** († 21. dubna 1430) sice připojil svou pečeť ke stížnému listu pro upálení Jana Husa odeslanému koncilu v Kostnici, ale sám neopustil stranu katolickou. Když zemřel, zůstali po něm dva synové, Lev a Protiva, a dcera Johanka, která se v roce 1450 stala druhou manželkou Jiřího z Poděbrad. Když byl Jiří v roce 1458 korunován, stala se tak Johanka z Rožmitálu českou královnou. Už tato skutečnost zajistila Rožmitálům nanejvýš významné místo v zemi.

Správce rodových statků se stal Johančin bratr **Lev** († 1485),¹ jehož vzestup byl spjat s Jiřím z Poděbrad. V roce 1462 velel vojenskému kontingentu, vyslanému českým králem k Vídní na pomoc císaři Fridrichovi III. V zájmu Jiřího z Poděbrad vedl velké poselstvo, které v letech 1465–1467 projelo velkou částí Evropy. Na cestu byl Lev z Rožmitálu vybaven doporučujícími listy vystavenými samotným císařem Fridrichem III. a jeho manželkou Eleonorou Portugalskou.

V počátečné části cesty navštívilo české poselství markrabčí sídlo v Ansbachu. V hlavním městě Brabantska Bruselu bylo přijato na dvoře burgundských vévodů, navštívilo dvůr anglického krále v Londýně, v Saumur na Loire zastihlo sicilského krále René z Anjou (1409–1480) a navštívilo město a hrad Angers, který byl v jeho držení. Cesta pokračovala přes Tours a Ambois, kde byl hrad francouzských králů, vedla pak do Blois, které bylo tehdy rezidencí vévodkyně Orleánské. V Meungu se Lev z Rožmitálu a jeho doprovod setkali s francouzským králem Ludvíkem XI. (1461–1483). Cesta vedla pak do Španělska, kde česká družina navštívila mimo jiné Santiago da Compostella. Odtud pokračovalo poselstvo do Portugalska, kde v Evoře navštívilo královský dvůr. V Zaragoze ho přijal král aragonský. Přes Katalánsko a jižní Francii vedla cesta do horní Itálie. V Miláně se Lev z Rožmitálu setkal s vládnoucím vévodou. Přes Veronu, Vicenzu a Padovu směřovalo poselstvo do Benátek, kde byl Lev z Rožmitálu přijat dóze-

tem. Odtud pokračovala cesta na Treviso, Villach, Klagenfurt a do Štýrského Hradce, kde poselstvo zastihlo císaře Fridricha III. a ve Vídeňském Novém Městě se setkala s císařovou manželkou Eleonorou Portugalskou. Přes Vídeň pak dospělo do Čech do Blatné a konečně i do Prahy.

Poutavé svědectví o tom přináší záznamy norimberského měšťana Gabriela Tetzla z Grafenberku, deník zemana Václava Šaška z Birkova² a popis cesty sepsaný panošem Jaroslavem z družiny Albrechta Kostky z Postupic. Náročnost celé cesty byla mimořádná. Lev z Rožmitálu a jeho doprovod se během ní setkali s řadou velkých osobností tehdejší Evropy, s jejichž jmény jsou spjaty i velké dvorské kultury, s nimiž tak česká výprava přišla do bezprostředního styku. Písemná svědectví o této cestě vypovídají o tom, čeho všeho si účastníci tohoto putování všímali a co vše mohli vidět – byla to města, velkolepé hrady a jejich síně, kostely, kláštery i městské domy, bohaté vnitřní vybavení, sochy a obrazy, klenotnická díla a pokladnice a nikoliv na posledním místě uctívané ostatky světců.

Zásluhy Lva z Rožmitálu byly vzápětí oceněny jeho vyzdvižením do úřadu nejvyššího hofmistra. Vedle toho Lev zastával i úřad hejtmána prácheňského kraje.

Další generaci Rožmitálů reprezentuje **Zdeněk Lev** († 14. 7. 1535).³ Po smrti otcově se stal jeho poručíkem Jan Zajíc z Házmburka, cestu k velké kariéře mu ale otevřel jeho tchán Půta Švihovský z Rýzemberka, který zastával úřad nejvyššího sudího. Když Půta zemřel, zaujal toto postavení právě Zdeněk Lev z Rožmitálu. Když pak v roce 1507 zahynul nejvyšší purkrabí Jindřich IV. z Hradce, získal tento úřad Zdeněk Lev. Stal se tak nejmocnějším mužem v zemi, a to v dobách, kdy králové Vladislav Jagellonský a poté jeho syn Ludvík sídlili ve vzdáleném Budíně. Spolu s Břetislavem Švihovským a Karlem z Münsterberka byl dokonce po smrti krále Vladislava Jagellonského určen poručíkem panovníkova mladičského syna Ludvíka.⁴

Zdeněk Lev poskytoval Jagelloncům velké úvěry a jako protihodnotu získával zástavní statky. Ale rubem této pozice bylo rostoucí zadlužení. Výjimečná moc, kterou nadlouho

¹ Rok úmrtí srv. SEDLÁČEK 1936, s. 182.

² MATHESIUS – URBÁNEK 1940; ŠAŠEK 1951; k této cestě srv. též LETTS 1957; k významu této cesty pro další vývoj českého umění HOŘEJŠÍ – VÁČKOVÁ 1980, s. 529.

³ VANDROVCOVÁ 2003, s. 81–93.

⁴ KAVKA 1966, s. 55.

soustředil ve svých rukou, vyvolávala ale odpor, a to i u Jagellonského dvora v Budíně. V roce 1523 zemřel Petr IV. z Rožmberka, jenž Zdeňka Lva ve své tajné závěti sepsané v roce 1521 ustanovil jedním z dědiců. Zdálo se, že na dosah Rožmitálovy ruky leží nemalá část ohromných rožmberských statků. Ale při návštěvě Ludvíka Jagellonského a jeho manželky Marie Habsburské v Čechách byl Zdeněk Lev z Rožmitálu ze svých úřadů odvolán. Král tehdy jmenoval nové úředníky, jeho zástupcem v Čechách byl ustanoven kníže Karel Münsterberský.⁵ Ztráta mocenské pozice ohrozila bezprostředně i hospodářskou pozici Zdeňka Lva. Po dvou letech se mu ještě podařilo získat úřad nejvyššího purkrabího, to už ale bylo nedlouho před porážkou u Moháče, již skončila vláda Jagellonců. Když se poté rozhodovalo o novém obsazení českého královského trůnu, Zdeněk Lev z Rožmitálu se nakonec přiklonil k podpoře kandidatury Ferdinanda Habsburského. Ale vysoké Rožmitálovo sebevědomí a jeho setrvávání na stanovisku mocenských pozic stavů, to vše bylo zjevně v rozporu s Ferdinandovým úsilím o posílení panovnické moci. Když v roce 1530 Zdeněk Lev nabídl Ferdinandovi svou rezignaci, Ferdinand Habsburský ji přijal. Rožmitál zemřel 14. července roku 1535 a místo svého posledního odpočinku nalezl v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. O pět let později, v roce 1540, zemřela jeho manželka Kateřina Švihovská z Rýzmburka, která byla pochována v děkanském kostele v Blatné.

Zdeněk Lev z Rožmitálu byl nepochybně mužem moci a intrik. Byl sebevědomým reprezentantem stavovské hierarchie a nadřazeného postavení panstva, které v dobách mocensky slabých jagellonských králů získalo výrazný podíl na moci. Jeho pozice upevňoval na úkor městského stavu i panovnické moci. Úvěrování Vladislava Jagellonského z něho učinilo největšího panovníkova věřitele⁶ a otevíralo mu cestu i k osobnímu profitu. Někdy se Zdeněk Lev může jevit jako bezohledný kořistník. Ale z Rožmitálovy osobní korespondence zřetelně zaznívá i jeho starost o věci obecného zájmu. Stál na pozicích katolické víry a byl hlavou katolického tábora v zemi, ale zároveň byl otevřen k uzavírání kompromisů a k dobrému spojení s konzervativními kališníky. Nebezpečí viděl jen v ohlasu Lutherovy reformy, pronikajícím do Čech.⁷

V době Lva z Rožmitálu († 1485) a jeho bratra Protivky byly v rodovém držení kromě Rožmitálu a Blatné i další statky.⁸ V zástavě drželi Rožmitálští městečko Mirovice,⁹ Střelu na Otavě (odprodána Půtovi Švihovskému z Rýzmburka),¹⁰ Písek, Rokycany, Domažlice,¹¹ Pecku a od roku 1476 kratší čas i Hlubokou.¹² K panství Rožmitálskému byl tehdy připojen Třemšín. Zdeněk Lev si sice vymohl od Vladislava Jagellonského a později od Ferdinanda I. svolení k tomu, aby mohl rozbořený hrad Třemšín znovu postavit, ale nikdy k tomu nedošlo.¹³ Nejpozději v roce 1506 získal Zdeněk Lev od Švihovských Velhartice.¹⁴ Na tomto panství podporoval dolování na Horách Matky Boží a pro toto městečko obstaral v roce 1511 majestát na horní svobody.¹⁵ V roce 1508 získal Lev z Rožmitálu odkazem Drahonice na Písecku,¹⁶ na konci dvacátých let Lysou nad Labem¹⁷ a na sklonku svého života koupil od Viléma Švihovského z Rýzmburka Klenovou.¹⁸ Ale tyto državy byly rozptýlené a ani v nejmenším nemohly konkurovat celistvým dominiím Rožmberků či Pernštejnů. Stinnou stránkou Rožmitálského majetku bylo i vysoké zadlužení – před tlakem věřitelů chránilo Zdeňka Lva jen jeho mocenské postavení. Po ztrátě úřadů a po Rožmitálově smrti se rodová država rychle rozpadla, to se ale stalo až za habsburské vlády.

V době Lva z Rožmitálu byl v Blatné budován nový kostel Nanebevzetí P. Marie, jak prozrazoval nedochovaný letopočet 1444 na vítězném oblouku.¹⁹ Tady také byl pan Lev po boku své manželky Elišky pohřben. Jejich náhrobky se zde dosud dochovaly.²⁰

Na Blatné vznikla za Lva z Rožmitálu výmalba síně ve druhém patře tzv. Starého paláce, ležícího na severní straně hradního okrsku.²¹ Na západě, kudy se do síně vstupuje, a dílem i na související části jižní stěny byly namalovány veliké postavy ozbrojených mužů – hrdinů židovských, antických a křesťanských. Vyobrazení devíti hrdinů přichází v západoevropském umění (tapiserie, pařížská knižní malba, krb zámku v Coucy, sochařská výzdoba hradu Pierrefonds,²² v síni hradu La Manta v jižním Tyrolsku aj.²³), Josef Krása připomněl cyklus devíti reků v síni radnice v Kolíně i kult hrdinů na burgundském dvoře. Básník Jean Molinet tam oslavil Filipa Dobrého, kterého k závěrečnému

⁵ MACEK 1992, s. 314.

⁶ Vyplyvá to ze soupisu pohledávek u královské pokladny sestaveného po smrti Vladislava Jagellonského. Srv. KAVKA 1966, s. 55.

⁷ Tamtéž, s. 53.

⁸ Srv. HOLÝ 1960, s. 45–79.

⁹ SEDLÁČEK 1908, s. 609.

¹⁰ SEDLÁČEK 1936, s. 231.

¹¹ Držela je Kateřina z Pecky, vdova po Protivkovi z Rožmitálu (SEDLÁČEK 1935, s. 78).

¹² SEDLÁČEK 1936, s. 182.

¹³ Tamtéž, s. 202.

¹⁴ Tamtéž, s. 115.

¹⁵ SEDLÁČEK 1908, s. 248.

¹⁶ Tamtéž, s. 163.

¹⁷ Tamtéž, s. 578.

¹⁸ SEDLÁČEK 1935, s. 158.

¹⁹ LEHNER 1885; HILLE 1926, s. 17; MENCL 1948, s. 167.

²⁰ HILLE 1926, s. 17.

²¹ KRÁSA 1978, s. 276 ad.

²² TABURET-DELAHAYE 2004, s. 221–223.

²³ CASTELNUOVO – GRAMATICA 2002, s. 231–233.

triumfu provázal devíti nebeskými okruhy vždy jeden z hrdinů.²⁴ V těchto sestavách bývali zpodobeni Josue, Juda Makabejský, David, Alexandr Makedonský, Hektor, Iulius Caesar, Artuš, Karel Veliký a Gottfried z Bouillonu, někdy mezi devíti hrdiny přichází Du Guesclin.

Figury blatenské síně jsou umístěny v zelené vegetaci, nad níž se zdvihá abstraktní pozadí. Jejich rozměr je nadživotní, jsou velkoryse a s jistotou komponovány, všechny mají skvělé odění a bohatou zbroj. Až na jednu výjimku jsou seskupeny do dvojic. Nad hlavami postav jsou patrné fragmenty nápisových pásek. Jen zčásti lze v blatenské sestavě jednotlivé figury určit. Atributy tu identifikují krále Davida a Iulia Caesara, snad i Artuše (v jeho erbu jsou ovšem namísto tří korun tři býčí hlavy). I přes to, že blatenský cyklus je pouhým torzem, je jeho velkolepá monumentalita dodnes zjevná. Nadmíru bohatá byla ale i jeho barevnost, a tak i dekorativní účín.

Na jižní stěně síně je scéna zachycující klání, transponované ovšem do karikatury. Účastní se ho totiž nejen rytíři, ale i šašci. Jeden z nich kyjem sráží z koně rytíře oděného v turnajové brnění. Kromě toho tu přichází scéna se Samsonelem a Dalilou.

Na východní stěně jsou vyobrazeny tři grácie z Paridova soudu. Tento výjev je snad ze všech součástí výzdoby velké blatenské síně nejlépe zachován, a tak tu lze dobře vnímat vysokou kvalitu malířské práce i její nadmíru luxusní charakter.

Při severovýchodním koutu síně spatřujeme na východní zdi torzo výjevu odehrávajícího se v zahradě. Je tu zobrazen pár oděný do luxusních oděvů. Na přilehlé části severní stěny byl pak namalován klečící rytíř oděný v brnění, na něhož míří lukem figura Amora. Vlevo od okna severní stěny pak přichází opět postava rytíře klečícího před stojící nahou ženskou postavou. V tom se snad může skrývat hold lásky pána hradu k jeho ženě. Na této straně sálu byla namalována i krajina, v níž se odehrávají polní práce a lov. A konečně na horní části severní stěny sálu bylo namalováno opevněné město.

V literatuře byla shledávána obdobnost těchto maleb s nástěnnými koberci, zavěšovanými na stěnách panovnických a aristokratických sídel evropského západu. Nelze tu nezpomenout na mnohem starší malby v Orlí věži hradu v Tridentu, či již vzpomenuuté příklady francouzské. Ve velkolepé výzdobě blatenské síně nepochybně zaznívá odezva skvělé a luxusní výbavy rezidencí, které Jaroslav Lev a spolu s ním celé české poselstvo navštívili, a také samozřejmě životní styl bohatých a mocných, s nímž se Jaroslav Lev z Rožmitálu dobře seznámil.

Ale na Blatné nejde jen o samoúčelný luxus, nádheru a okázalost. Zaznívá tu zřetelně i tón mravoličný. Vyobrazení hrdinů připomíná návštěvníkům síně vzory, které má dobrý šlechtic a rytíř následovat, aby naplnil hodnoty a poslání svého stavu. Rytíř srážený z koně šaškem je nepochybně varováním před hříchem pýchy. Torzo výškově

protáhlé svatozáře v okenním výklenku východní zdi pak naznačuje, že zde původně mohla být figura ženy sluncem oděné. Je zjevné, že v ikonografickém programu síně byl přítomen i akcent sakrální.

Na hradu v Blatné je vymalována i klenutá prostora s hlubokými špaletami oken ve druhém patře vstupní věže.²⁵ Na jednotlivých stěnách byla namalována velká erbovní znamení, čtyři další erby pak v záklencích okenních špalet. Velikostí a bohatým dekorativním rámcem je tu zvýrazněn znak rodu Rožmitálských, umístěný v nápadné poloze na jihovýchodní stěně oproti vstupu, jímž se do síně vchází. Dále je tu po délce dělená orlice z poloviny stříbrná a červená v modrém poli – patrně rodu Bezdužických z Kolovrat, z něhož pocházela matka Zdeňka Lva. Přichází zde znak Zajíců z Házmburka, Šternberků, Švamberků, Rožmberků, pánů z Kunštátu, z Hradce, Gutšteinů a pánů z Koldic, Vartemberků, pánů z Cimburka ad. Ve výklencích okenních špalet byly vymalovány scény ze života P. Marie (Zvěstování, Navštívení, Narození a Klanění tří králů), dále stětí sv. Barbory, sv. Markéta a výjev Umučení deseti tisíc rytířů.

V klenebním čele na jihozápadní straně místnosti byl namalován výjev s lovem na jelena, odehrávajícím se v ohradě vytyčené vyplétaným plotem. V pozadí se rozvíjí krajina s městem na břehu vodní plochy s rybáři v loďkách. Dále tu byl zachycen vrch s kostelem na temeni a další město v pravé části výjevu. Soudilo se sice, že zde byl zachycen Rožmitál a Blatná, ale o zobrazení konkrétních měst a staveb se tu nejedná. V dalších klenebních čelech byly umístěny výjevy se sv. Jiřím, sv. Václavem a s Josefem Egyptským a jeho nejmladším bratrem Benjaminem.

Celek je pak provázán bujnou zelenou rozvilinou, rozpinající se na obvodových zdech síně. V ní jsou zakomponovány květy, ptáci a zvířata, chlap s cepem střežící vchod, naproti němu muž s pohárem, figury Adama a Evy, heroldi a štítonoši.

Svou ikonografií, v níž hraje významnou úlohu heraldická výzdoba reprezentující rod objednavatele a jeho příbuzenské vztahy a zařazení ve společenské hierarchii, řadí se výmalba blatenské síně k pozoruhodným projevům aristokratické kultury. Ale poloha profánní snoubí se tu neoddělitelně se sakrální notou, kterou tu reprezentují již zmíněné výjevy ze života Mariina a martyrium sv. Barbory a deseti tisíc rytířů. Výraznou součástí ikonografického konceptu je zařazení výjevu se sv. Jiřím, patronem rytířů, jehož úcta v českém pozdně středověkém umění výrazně rezonuje (nástěnná malba kaple na hradu Švihově ad.). Český patriotismus tu pak vystupuje v jednom z klenebních čel vyobrazením zemského patrona sv. Václava. Již tradičně se soudí, že tyto malby vznikly v době okolo roku 1490.

Vedle Blatné vznikly Rožmitálským nákladem i nástěnné malby ve velkém sále západního křídla gotického paláce někdejšího královského hradu v Písku,²⁶ kde je Lev z Rožmitálu doložen jako zástavní držitel poprvé v roce

²⁴ KRÁSA 1978, s. 277.

²⁵ MENCLOVÁ 1964, s. 13-16; KRÁSA 1964, s. 287 ad.; KRÁSA 1984, s. 568-569; NEJEDLÝ 1979; MACEK 1994, s. 140.

²⁶ SEDLÁČEK 1934 (1. vyd. 1890), s. 180-188; KRÁSA 1978, s. 280-282.

1459.²⁷ Podle nápisu na malované pásce byla malířská výzdoba provedena v roce 1479,²⁸ její vznik spadá tedy do let mezi vznikem malby v severním paláci na Blatné a výzdobou komory v blatenské vstupní věži. Bohužel byla omítka ve velké síni píseckého hradu v roce 1902 otlučena a originální malířská výzdoba byla nahrazena kopií.²⁹ Stávající stav vypovídá tedy o ikonografickém programu výzdoby, její malířskou kvalitu a slohový charakter lze dnes posuzovat jen v nanejvýš omezené míře. Zajímavé svědectví přinášejí i kresby pořízené před zničením původních maleb, otištěné v sedmém svazku velkého Sedláčkova díla o českých hradech a tvrzích, vydaném v roce 1890.

V jednom z klenebních čel tu bylo namalováno Klanění tří králů provázené menším výjevem zachycujícím sv. Josefa vařícího kaši. V jiném pak Ukřižování s P. Marií a sv. Janem doplněné po stranách o dvě figury světců – sv. Václava a biskupa, patrně sv. Vojtěcha. Ale vedle těchto výjevů a postav tu byla namalována i výpravná scéna rytířského turnaje odehrávajícího se před výpravným vyobrazením města, jehož dvě části jsou spojeny velkým mostem. Na jiném obraze se v předpolí města odehrává bitva. Na západní straně místnosti, kde jsou okna otevírající se směrem k Otavě, byly namalovány rozměrné postavy panovníků – nápisové pásky je identifikují jako Ladislava Pohrobka, polského krále Kazimíra Jagellonského (1447–1492), českého krále Jiřího z Poděbrad a francouzského krále Karla VII. (1422–1461). Neidentifikovatelnou, snad rovněž vladařskou figuru provází znak zlatého okřídleného gryfa. Akcentem této královské ikonografie byl nejspíše obraz na jižní straně sálu, kde byla podle novodobého nápisu postava Vladislava Jagellonského. Součástí této výzdoby byla malovaná galerie erbů šlechtických rodů usedlých v českém království. Bylo tu tedy okázale prezentováno společenství vysoké šlechty a zároveň i idea královská a čeští patroni asistující u Ukřižování Páně.

Až za vlády Zdeňka Lva byla v Blatné, srdci Rožmitálského panství, uskutečněna dostavba kostela Nanebevzetí P. Marie. Spolu s poblíž stojící hřbitovní kaplí sv. Michala ho 8. září 1515 vysvětil nikopolský biskup a olomoucký sufragán Martin Opavský z Pohoře.³⁰ V následujícím roce bylo v blatenském kostele při oltáři sv. Anny zřízeno nadání pro kaplana.³¹

Lze předpokládat, že se tak stalo krátce poté, co bylo zaklenuto dvoulodí blatenského kostela. V jeho ose (posunutě nepatrně oproti triumfálnímu oblouku) byly vyzdviženy tři poměrně štíhlé válcové sloupy, jaké byly oblíbeny na jihočeských stavbách už ve druhé polovině

14. a v raném 15. století. Klenba tu byla zřízena sklípková, přičemž zde byl použit vzorec čtyřcípých hvězdic, mezi nimiž je vždy kosodélník vyplněný „parléřovskou“ sítí. Identické schéma bylo uplatněno i v trojlodí kostela v Nezamyslicích v jihozápadních Čechách a v severním rameni křížové chodby kláštera františkánů–observantů v Horažďovicích, tedy na stavbách vzniklých pod patronací Švihovských z Rýzmburka. Zatímco většinou jsou u těchto kleneb sklípky hluboké a ostře hráněné, v kostele v Blatné jsou mělce a oble tvarované, hrany jsou jen na okrajích, které je vymezují. Těto oblé měkkosti nebylo ovšem dosaženo při samotném klenutí cihlami, ale pomocí silné vrstvy omítky.³² Díky tomu je i výsledný dojem, které klenutí vzbuzuje, jemnější a svým způsobem i elegantnější.

V dvoulodí blatenského děkanského kostela byla na západě současně zřízena i třiramenná kruchta podklenutá rovněž sklípkovými klenbami. Těmi byla zaklenuta i jižní předsíň. Konečně sklípkovou klenbu dostala i již zmíněná hřbitovní kaple sv. Michala. Dílo v Blatné bylo zjevně inspirací i pro přestavbu kostela sv. Petra a Pavla v blízké vsi Bělčicích.³³ Stará románská loď byla tehdy přebudována ve dvoulodí s jediným polygonálním sloupem uprostřed a sklípkovými klenbami se stejným vzorcem, jaký byl použit i v Blatné. Až půvabným dojmem tu působí zhrublé a rustikální provedení. Nově přestavěný bělčický kostel vysvětil nikopolský biskup a olomoucký sufragán Martin Opavský z Pohoře při cestě do Blatné, kde pak světil, jak již vzpomenu, tamní kostel.³⁴ Je tedy zřejmé, že dílo v Bělčicích probíhalo současně s pracemi v Blatné.

Vedle farního kostela a hřbitovní kaple v Blatné a kostela v Bělčicích přicházejí sklípkové klenby i ve Velharticích. Tamní panství získal Zdeněk Lev z Rožmitálu od Půty Švihovského v roce 1506. Není zcela jasné, zda krátce před tím, či brzy poté byly tyto klenby užity ve velhartickém kostele Narození P. Marie ve věži po severní straně závěru a v předsíni hřbitovního kostela Maří Magdaleny.³⁵

V době Zdeňka Lva z Rožmitálu probíhaly i další práce na Blatné, kde bylo přestavováno křídlo na jižní straně hradu navazující na vstupní věž. V něm byla upravena hradní kaple, jejíž prostor dostal křížovou klenbu se žebry hruškovitého profilu.³⁶ Uvádí se, že tato kaple byla poprvé připomínána v roce 1515.³⁷

Někdy v následujících letech zahájil Zdeněk Lev z Rožmitálu na hradě v Blatné výstavbu nového paláce.³⁸ Za jeho tvůrce je pokládán sám Benedikt Ried. Velký stavitel, pod jehož vedením probíhalo náročné dílo na Pražském hradě, se bezpochyby se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu dobře znal.

²⁷ SEDLÁČEK 1934 (1. vyd. 1890), s. 191.

²⁸ Tamtéž, s. 180.

²⁹ HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1973, s. 496.

³⁰ HILLE 1926, s. 22.

³¹ Tamtéž, s. 22; VANDROVCOVÁ 2003, s. 81; AČ 1890, s. 217–218.

³² RADOVI 1998, s. 164–165.

³³ HOŘEJŠÍ 1965, s. 99; RADOVI 1998, s. 163.

³⁴ HILLE 1926, s. 22.

³⁵ HOSTAŠ – VANĚK 1900, s. 149–153, 158–160; MENCLOVÁ 1956, s. 31; RADOVI 1998, s. 209.

³⁶ MENCLOVÁ 1972, s. 414.

³⁷ SEDLÁČEK 1936, s. 179.

³⁸ Dobroslava Menclová předpokládala časovou návaznost výstavby paláce na stavební dílo děkanského kostela v Blatné. Soudila, že týž kameník pracoval na kostele i na výstavbě paláce (MENCLOVÁ 1972, s. 420–421).

Je zmiňován dopis z roku 1514, z něhož plyne, že Ried se na mocného velmože obrátil s prosbou, aby se za něho zasadil u krále Vladislava. To bylo v době, kdy práce na Pražském hradě v podstatě končily a uvázlo i zamýšlené pokračování ve stavbě chrámu sv. Víta.³⁹ Jméno Riedovo se mihne mnohem později v dopise, který Adamovi z Rožmitálu napsal 31. března roku 1530 na Pražském hradě jeho otec Zdeněk Lev. Sděluje tam, že: „*chci dáti s mistrem Benediktem mluvíti, aby některý den na Blatnú jel pro tu potřebu, kterouž jsi mi oznámil*“.⁴⁰

Místo pro stavbu paláce bylo zvoleno na jižní straně hradního okrsku. Svou velkou hmotou nový palác doslova zastínil všechny starší součásti hradu. Nad sklepením a přízemím se zdvihala dvě patra a podstřeší, původně z hrázděného zdiva, později znovu provedené z cihel. Delší průčelí paláce obrácená k jihu a na sever do vnitřního nádvoří pročlenily vysoké dvojboké arkýře. Klínovitě vybíhají navenek z obvodu stavby a probíhají bez přerušení v úrovni prvního a druhého patra a podstřeší. Jejich korpusy výrazně rytmizují celý masív paláce jak svou hmotou, tak i nápadně ostrými čelními hranami. Tak byla dodána vnější i nádvorní frontě paláce originální a působivá dynamika, průčelí se rozvlnilo v ostře lánaném pohybu. Tento motiv nemůže nepřipomenout podobnou myšlenku Petra Parléře přicházející ve vysokém chóru pražské katedrály. Není bez zajímavosti, že v českém prostředí se s uplatněním motivu klínovitě vystupujících „arkýřů“ setkáme na konci 20. století.⁴¹

Okna blatenského paláce jsou jednodušší obměnou oken tzv. Ludvíkova křídla královského paláce na Pražském hradě. Zachovaný portál uvnitř blatenského paláce se rovněž hlásí k portálům této Riedovy stavby. Klenba přízemního sálu v blatenském paláci je jen jednoduchá a bez žeber, nemůže tak soupeřit se skvostnými klenbami Riedovými na Pražském hradě. Jednotlivá podlaží propojovala v blatenském paláci dvě schodiště – jedno na východě, které bylo později přestavěno, druhé vřetenové, v jeho severozápadním nároží. Svou hmotou předstupuje jen nepatrně z líce severního palácového průčelí, v palácovém nitru se pak uplatňuje polygonálně zalomeným výstupkem. Uvnitř paláce ve všech patrech dělila jeho nitro příčná zeď vždy do dvou místností o velikosti ca 8 x 10 metrů, které svými rozměry odpovídaly monumentální podobě celé stavby. Dnes mají jen ploché trámové stropy – zda se původně počítalo s jejich zaklenutím, dnes nevíme. Klenbičky byly provedeny jen v okenních arkýřích.

Mezi všemi představovanými sídly vysoké šlechty v zemích České koruny vyniká palác blatenského hradu jak svým velkorysým založením, tak i pozoruhodnými uměleckými kvalitami. Žádný jiný mistr než Benedikt Ried nemohl zjevně v této době svým dílem dodat osobě stavebníkově takového lesku.

Vedle Blatné probíhaly v době Zdeňka Lva stavební práce i na hradu v Rožmitále pod Třemšínem. Svědčí o tom jeho dopis z roku 1526, v němž oznamuje rožmitálskému purkrabímu, že s ním chce mluvit o stavení, aby bylo dokončeno do zimy.⁴² Někdy na přelomu 15. a 16. století tady vyrostla mohutná vstupní věž s obytnými patry, která je dominantní součástí siluety hradu.⁴³ V době Zdeňka Lva vznikl asi i palác na západní straně hradu, zčásti vysunutý ven ze staršího obvodu hradního okrsku.⁴⁴

Na sklonku 15. a v prvních desetiletích 16. století patrně kvetla na rožmitálských statcích panství i produkce sochařská. Soudí se, že z Blatné mohou pocházet vynikající řezané sochy českých patronů v Kadově u Blatné,⁴⁵ Madona na hlavním oltáři děkanského kostela v Blatné a v témže chrámu chovaná socha Ukřižovaného.⁴⁶

Se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu jako s objednavatelem lze spojit i oltář chovaný v kapli hradu v Českém Krumlově.⁴⁷ Na predele jsou po stranách umístěny dva erbovní štítky, z nichž jeden je prázdný, druhý je zdoben rožmitálským znakem. Původní není ovšem vlastní oltářní skříň oltáře. Stávající je novodobá a do ní byly součástí původního oltáře vloženy. Ve středu je umístěn reliéf sv. Anny Samětřetí. Figury P. Marie a sv. Anny sedící na lavici se obracejí ke středu, k postavě nahého Ježíška, kterému sv. Anna podává vladařské jablko. Nad Ježíškem se vznáší holubice Ducha svatého. V půlkruhovém oblouku završujícím vlastní skříň oltáře je vsazena řezaná kružbová síť s rozvilinou. Zdá se, že tu byl původně umístěn reliéf s Bohem Otcem, chovaný v sakristii kostela Narození P. Marie v Netolicích.⁴⁸ Tak by ústřední část oltáře měla i odpovídající ikonografické završení. Na vnitřních stranách bočních křídel jsou umístěny nízké reliéfy sv. Voršily, sv. Kateřiny, sv. Barbory a blíže neidentifikované světice s knihou.⁴⁹ Ve střední části predely byl pak osazen reliéf Klanění tří králů. Celek patrně provázely další asistenční figury – malé sochy sv. Petra a Pavla, sv. Barbory a P. Marie s Ježíškem.

Už volba sv. Anny jako ústřední světice oltáře je pro rožmitálský okruh příznačná. Jméno Anna nesla jediná dcera Zdeňka Lva, jeho sestra i manželka jeho syna Adama Lva.

³⁹ FEHR 1961, s. 49.

⁴⁰ Tamtéž, s. 77, č. 13.

⁴¹ Na mysli tu mám budovy areálu Hvězda na Petřínách v Praze 6, které projektoval Vlado Milunič.

⁴² SEDLÁČEK 1936, s. 195.

⁴³ MENCLOVÁ 1972, s. 278–279.

⁴⁴ DURDÍK 1999, s. 486–487.

⁴⁵ HOMOLKA – KROPÁČEK 1965, s. 209.

⁴⁶ HOMOLKA 1978, s. 207.

⁴⁷ Původní umístění oltáře není žádným pramenem doloženo. V době, kdy byl pořizován soupis památek krumlovského okresu, byl ve schwarzenberských sbírkách na zámku Červený Dvůr u Českého Krumlova, v 19. století byl údajně na zámku Kratochvíle (MAREŠ - SEDLÁČEK 1918, s. 48). Srv. dále KROPÁČEK 1965, s. 325–326; KROPÁČEK 1966, s. 156–158; HOMOLKA 1978, s. 207; MÜLLER 1982, s. 276–280.

⁴⁸ MÜLLER 1982, s. 277.

⁴⁹ O nich se někdy soudí, že vznikly napodobením původních reliéfů (KROPÁČEK 1965, s. 325).

Svatá Anna se tak fakticky stala rodovou patronkou. Po ní byl dokonce pojmenován výnosný důl Zdeňka Lva v Horách Matky Boží u Velhartic⁵⁰ a jak již bylo vzpomenu, svatě Anně byl zasvěcen i oltář v kostele v Blatné.

Ústřední reliéf oltáře je výrazně plasticky vyvinut a nepostrádá monumentality. Řezbářská práce je tu suverénní – zřejmě je to v charakteristice obličejů, celých figur i draperie. Reliéf Klanění má pak spíše povahu drobnopisnou. Je situován před architekturou, která má již gotický, klasicizující ráz. Skrze ní se otevírá pohled do krajiny v pozadí. Bylo rozpoznáno, že reliéf Klanění má blízko ke grafickým listům Albrechta Dürera a Wolfa Hubera.⁵¹ V ikonografii zřetelně zaznívá akcent pravé víry v motivu tiary nad postavou Boha Otce na netolickém reliéfu i v několikanásobném uplatnění atributu knihy. Tím oltář dobře souzní s postojem Zdeňka Lva z Rožmitálu, který jako hlava katolického tábora v zemi usiloval o sepětí s konzervativními kališníky, aby tak zabránil pronikání Lutherova učení.⁵²

Tvůrcem reliéfů krumlovského oltáře byl nepochybně ateliér mistra, jenž svá díla často označoval monogramem I. P. Jeho práce jsou dochovány v Salcburku a v Praze (Zlíchovský oltář, oltář v kostele P. Marie Před Týnem), slohově se jeho dílo přibližuje k tvorbě podunajské školy. Svatoanenský oltář v Krumlově naznačuje, že možná hlavním mistrovým objednavatelem byl za jeho pobytu v Čechách v té době nejmocnější muž království, Zdeněk Lev z Rožmitálu.⁵³ Do okruhu tvorby mistra I. P. se ostatně hlásí i další dílo, na němž spatřujeme rožmitálský erb. Je to dvoudílná skříň s bohatě řezaným nástavcem a znaky Rožmitálů a pánů z Hradce, chovaná na zámku v Jindřichově Hradci. Byla patrně pořízena u příležitosti svatby dcery Zdeňka z Rožmitálu Anny s Adamem z Hradce.⁵⁴

Do souvislosti se svatoanenským oltářem bývají dávány dva dopisy Zdeňka Lva z Rožmitálu z 1. a 7. dubna roku 1523.⁵⁵ V prvním z nich Lev z Rožmitálu žádá purkrabského písaře na Pražském hradě Václava Trčku z Vitence, aby připomněl jistému Hanzlisovi, že má být dělán obraz sv. Anny. V dopise Zdeněk Lev dále sděluje, že o intervenci v této věci se obrátil i na purkrabího Pražského hradu.⁵⁶ Z druhého dopisu, který Lev z Rožmitálu poslal tentokrát purkrabímu na Velharticích Janovi z Vitence, plyne, že Václav Trčka zapůjčil „k obrazu sv. Anny do Blatné k oltáři

bratrskému“ čtyři hřivny stříbra. Rožmitál si stěžuje, že mu sdělil, že „*tabule*“, která měla být dávno hotova, ještě není dokončena a „*řezák v Pasově*“ ani nesdělil, kdy bude dílo provedeno. Žádá, aby jeho jménem bylo vyjádřeno podivení nad tím, že nebyla naplněna smlouva a že chce vědět, kdy bude ona „*tabule*“ dokončena. Chce, aby se tak stalo brzy a aby dílo bylo „*dobře uděláno*“. Pokud by se tak nestalo, chce se obrátit na knížete-biskupa Pasovského a na Pasovské – tj. na tamní městskou radu.⁵⁷ Je tedy zjevné, že když Zdeněk Lev hledal dobrého umělce, neváhal hledat za českými hranicemi. Nabízí se samozřejmě domněnka, že onoho pasovského „*řezáka*“ by bylo možné ztotožnit s mistrem I. P. Jistoty tu ale žádné není.

Když Zdeněk Lev z Rožmitálu zemřel, nebyl pohřben na svém panství. Významným úřadům, které za svého života dlouho zastával, odpovídalo, že za místo jeho posledního spočinutí byla zvolena katedrála sv. Víta na Pražském hradě, kde byl jeho hrob zakryt dosud dochovanou mramorovou deskou.⁵⁸

Majetkové postavení Lva z Rožmitálu, švagra krále Jiřího z Poděbrad, a Zdeňka Lva se nemohlo srovnávat s ohromnými dominií Rožmberků a Pernštejnů. V porovnání s těmito rody byly finanční zdroje a možnosti Rožmitálů nepochybně mnohem menší a skromnější, přestože Zdeněk Lev v letech 1507–1523 a 1525–1530 zastával nejvýznamnější úřad v Čechách. Toto postavení mu nicméně umožnilo, aby pro své záměry mohl získat ty nejlepší umělecké síly – ať už to byl anonymní sochař, který svá díla označoval iniciálami I. P., či sám Benedikt Ried. Je zjevné, že požadavky na vysokou kvalitu uměleckého díla byly na Blatné už v době Lva z Rožmitálu a že se vystupňovaly za Zdeňka Lva. Díky tomu patřil rožmitálský mecenáš v zemích České koruny k nejpozoruhodnějším a v tomto ohledu se s ním stavební a mecenášské dílo jiných panských rodů jen stěží mohlo měřit.⁵⁹

Literatura

AČ 1888: Josef Kalousek (red.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. VIII. díl. Praha 1888.

⁵⁰ VANDROVCOVÁ 2003, s. 81

⁵¹ KROPÁČEK 1966, s. 157.

⁵² K osvětlení teologického a dobového pozadí ikonografie krumlovského oltáře výrazně přispěl MÜLLER 1982, s. 276–280.

⁵³ Tak už KROPÁČEK 1966, s. 158; HOMOLKA 1978, s. 207.

⁵⁴ NOVÁK 1901, s. 78–79; HOMOLKA 1978, s. 213.

⁵⁵ AČ 1888, s. 213–214, čís. 278 a s. 224–225, čís. 289; MÜLLER 1982, s. 276–280; FAJT 2005, s. 142–143.

⁵⁶ AČ 1888, s. 213–214, čís. 278: „... *Měj paměť připomínati Hanzlisovi, aby ten obraz sv. Anny předsedělán byl, jakož i pana hejtmana sem žádal hradu Pražského, aby jeho k tomu měl, než proto bych rád, aby dobře udělal... Napsal si mi také o čtyři hřivny stříbra kteréžť mám navrátiti se: i nevím, bych brzo na Velhartice mohl jeti pro tu jízdu, kteríž mám do Prahy před sebou, než chci o tom psáti hejtmanu na Velhartice...*“.

⁵⁷ AČ 1888, s. 225–..., č. 289 „... *Psal mi Václav Trčka připomínaje o čtyři hřivny stříbra, kterých puojčil k obrazu sv. Anny do Blatné k oltáři bratrskému, ježto řekl sem jemu zase jiné dáti. U příčin se k tomu, abys mi je přinesl, když budeš míti ke mně jeti... Jakož ten řezák v Pasově dalť jest prvé jakús odpověď, což se té tabule dotýče, ježto jest negruntovní a mně nepřijemna, poněvadž tabule měla býti dávno hotova, že není, a k tomu ani času oznámil kdy bude: i napiš ještě jemu o to potřebné a dostav, že to činíš z mého poručení a že se tomu dívím, proč mi smlívě nečiníš, a že žádám věděti, kdy konečně ta tabule hotova bude, a to aby bylo brzo a dobře aby udělal, neb proto sem s ním smluvil dílo, aby bylo dobře uděláno; pak jestliže konečně odpovědi nedá a jisté, že mi se má tomu od něho brzo dosti státi, tehdy i to jemu dostav, že bych to chtěl vznést na kníže JMt pana biskupa i na Pasovské a v tom se také opatřiti, poněvadž smlívě dosti činím, aby mi se také od něho tomu dosti stalo, pokud a kterak jest on se mnú smluvil. A vyprav to psaní k němu, aby měl naschvál poslati brzo některý den nežli ke mně pojedě; a když se posel vrátí, když tebe na Velharticích nebude, co odpiše on řezák, ať jest to purkrabí Velhartického dáno; a poruč poslu, ať žádá psané odpovědi...*“.

⁵⁸ PODLAHA – HILBERT 1906, s. 185–186.

⁵⁹ Za pomoc a cenné rady při zpracování této studie jsem zavázán Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi.

- AČ 1890:** Josef Kalousek (red.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. X. díl. Praha 1890.
- CASTELNUOVO – GRAMATICA 2002:** Enrico Castelnovo – Francesca de Gramatica (ed.), *Il gotico nelle Alpi 1350-1450*. Trento 2002.
- DURDÍK 1999:** Tomáš Durdík, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha 1999.
- FAJT 2005:** Jiří Fajt, „Na paměť statečného a zbožného Štěpána Schlicka (+ 1526), zakladatele Jáchymova.“ Monogramista IP a dvorská reprezentace za Ludvíka Jagellonského, krále uherského a českého. In: Viktor Kubík (ed.), *Doba jagellonská v zemích české koruny (1471–1526). Konference k založení Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze (2.–4. 10. 2003). Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Dějiny umění – historie I*. Praha 2005, s. 133–165.
- FEHR 1961:** Götz Fehr, *Benedikt Ried. Ein deutscher Baumeister zwischen Gotik und Renaissance in Böhmen*. München 1961.
- HILLE 1926:** Jan P. Hille, Paměti města Blatné. In: Miroslav Vrána (ed.), *Město Blatná. Obraz prehistorický, historický, kulturní, sociální a národohospodářský*. Blatná 1926, s. 13–97.
- HOLÝ 1960:** V. Holý, Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu. In: *Minulost Plzně a Plzeňská III*. Plzeň 1960, s. 45–79.
- HOMOLKA 1978:** Jaromír Homolka, Sochařství. In: Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pešina – Josef Petráň, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471 – 1526)*. Praha 1978, s. 167–254.
- HOMOLKA – KROPÁČEK 1965:** Jaromír Homolka – Jiří Kropáček, Katalog plastiky. In: *Jihočeská pozdní gotika 1450–1530*. Hluboká 1965, s. 169–268.
- HOŘEJŠÍ 1965:** Jiřina Hořejší, Katalog architektury. In: *Jihočeská pozdní gotika 1450-1530*. Hluboká nad Vltavou 1965, s. 97–123.
- HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1973:** Jiřina Hořejší – Jarmila Vacková, Některé aspekty jagellonského dvorského umění. *Umění*, roč. 21 (Praha 1973), s. 496–512.
- HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1980:** Jiřina Hořejší – Jarmila Vacková, Kniha o pozdně gotickém umění v Čechách. Dialog s autorským kolektivem. *Umění*, roč. 28 (Praha 1980), s. 519–536.
- HOSTAŠ – VANĚK 1900:** Karel Hostaš – Ferdinand Vaněk, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XII. Politický okres sušický*. Praha 1900.
- KAVKA 1966:** František Kavka, *Zlatý věk růží. Kus české historie 16. století*. České Budějovice 1966.
- KRÁSA 1964:** Josef Krása, Nástěnné malby žirovnické Zelené světnice. Příspěvek ke studiu pozdně gotické profánní malby. *Umění*, roč. 12 (Praha 1964), s. 282–300.
- KRÁSA 1978:** Josef Krása, Nástěnná malba. In: Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pešina, *Pozdně gotické umění v Čechách 1471–1526*. Praha 1978, s. 255–314.
- KRÁSA 1984:** Josef Krása, Nástěnné malířství. In: Josef Krása (red.), *Dějiny českého výtvarného umění, I/2*. Praha 1984, s. 567–578.
- KROPÁČEK 1965:** Jiří Kropáček, Katalog plastiky podunajské školy. In: *Jihočeská pozdní gotika*. Hluboká 1965, s. 315–326.
- KROPÁČEK 1966:** Jiří Kropáček, Mistr IP a Čechy. In: Jaroslav Pešina (red.), *Sborník k sedmdesátinám Jana Květa*. [edice Acta Universitatis Carolinae 1965, Philologica et historica 1] Praha 1966, s. 152–164.
- LEHNER 1885:** Ferdinand Josef Lehner, Děkanský chrám Nanebevzetí P. Marie v Blatné. *Method*, roč. 11 (Praha 1885), s. 101–103, 117–119.
- LETTS 1957:** Malcolm Letts (ed.), *The Travels of Leo of Rozmítal through Germany, Flanders, England, France, Spain, Portugal and Italy 1465–1467*. Cambridge 1957.
- MACEK 1992:** Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) 1. Hospodářská základna a královská moc*. Praha 1992.
- MACEK 1994:** Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) 2. Šlechta*. Praha 1994.
- MAREŠ – SEDLÁČEK 1918:** F[rantišek] Mareš – J[osef] Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XLI. Politický okres krumlovský*. Praha 1918.
- MATHESIUS – URBÁNEK 1940:** Bohumil Mathesius (překl.) – Rudolf Urbánek (úvod), *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šáška z Bír-kova*. Praha 1940.
- MENCL 1948:** Václav Mencl, *Česká architektura doby lucemburské*. Praha 1948.
- MENCLOVÁ 1956:** Dobroslava Menclová, *Rábí. Státní hrad a památky v okolí*. Praha 1956.
- MENCLOVÁ 1964:** Dobroslava Menclová, *Blatná. Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha 1964.
- MENCLOVÁ 1972:** Dobroslava Menclová, *České hrady*. 2. díl. Praha 1972.
- MÜLLER 1982:** Jan Müller, Oltář sv. Anny v hradní kapli na Českém Krumlově. *Umění*, roč. 30 (Praha 1982), s. 276–280.
- NEJEDLÝ 1979:** Vratislav Nejedlý, K významu scény ze zvířecích bajek v Zelené světnici blatenského hradu. *Umění*, roč. 27 (Praha 1979), s. 81–82.
- NOVÁK 1901:** Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XIV. Politický okres jindřichohradecký*. Praha 1901.
- PODLAHA – HILBERT 1906:** Ant[onín] Podlaha – Kamil Hilbert, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. Král. hlavní město Praha: Hradčany. I. Metropolitní chrám sv. Víta*. Praha 1906.
- RADOVI 1998:** Milada a Oldřich Radovi, *Kniha o sklípkových klenbách*. Praha 1998.
- SEDLÁČEK 1908:** August Sedláček, *Místopisný slovník historický*. Praha 1908.
- SEDLÁČEK 1934:** August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 7. díl. Praha 1934.
- SEDLÁČEK 1935:** August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 9. díl. Praha 1935.

SEDLÁČEK 1936: August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 11. díl. Praha 1936.

ŠAŠEK 1951: Václav Šašek z Bífkova, *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*. Praha 1951.

TABURET-DELAHAYE 2004: Élisabeth Taburet-Delahaye (ed.), *Paris 1400. Les arts sous Charles VI. Catalogue de l'exposition du musée du Louvre, 22 mars – 12 juillet 2004*. Paris 2004.

VANDROVCOVÁ 2003: Miroslava Vandrovcová, Zdeněk Lev z Rožmitálu – děd (†1535) a vnuk (†1580). *Časopis Národního muzea*, řada historická, roč. 172 (Praha 2003), s. 81–93.

Vyobrazení

1. Blatná, hrad, pohled od jihu
2. Blatná, hrad, palác Benedikta Rieda
3. Blatná, hrad, nádvorní křídlo jižního paláce
4. Blatná, hrad, jižní palác, dvojice arkýřů v průčelí
5. Blatná, hrad, klenutá síň vstupní věže s nástěnnými malbami
6. Blatná, hrad, nástěnné malby síně ve 2. patře severního paláce
7. Blatná, hrad, nástěnné malby ve 2. patře severního paláce
8. Písek, hrad, nástěnné malby ve velké síni západního křídla paláce, kresba pořízená před zničením originálních maleb
9. Písek, hrad, nástěnné malby ve velké síni západního křídla paláce, kresba pořízená před zničením originálních maleb
10. Blatná, kostel Nanebevzetí P. Marie, půdorys
11. Blatná, hrad, palác Benedikta Rieda, půdorys
12. Český Krumlov, hrad, oltář sv. Anny

Resümee

Jiří Kuthan

Das bauliche Schaffen und das Mäzenatentum von Leo († 1485) und Zdenko Leo († 1535) von Rosenthal/Rožmitál

Das Geschlecht der Herren von Rosenthal/Rožmitál ist schon im 13. Jahrhundert belegt, aber sein großer Aufstieg fällt erst in die Epoche nach den Hussitenkriegen. Die Tochter des Johann von Rosenthal († 1430) Johanna wurde im Jahr 1450 die zweite Ehefrau Georgs von Podiebrad. Als Georg im Jahr 1458 gekrönt wurde, wurde sie auch zur

böhmischen Königin. Der Verweser der Familiengüter war damals Johannes Bruder Leo/Lev († 1485), dessen Aufstieg mit Georg von Podiebrad verknüpft ist. In seinem Interesse führte er eine große Gesandtschaft, die in den Jahren 1465–1467 große Teile Europas durchreiste und mit einer Reihe von Herrschern zusammentraf, mit deren Namen auch bedeutende Hofkulturen verbunden waren. Eine weitere Generation der Rosenthaler repräsentiert Zdenko Leo († 1535). Er wurde zum mächtigsten Mann im Land und das in Zeiten, wo der König Wladislaw Jagiello und nach ihm sein Sohn Ludwig im ungarischen Buda siedelten.

Unter Leo von Rosenthal entstand im alten Palast der Burg von Blatná eine bemerkenswerte Verzierung mit Wandmalereien. Neben Blatná entstanden auf Kosten der Rosenthaler auch die Wandmalereien im großen Saal des Westflügels des gotischen Palastes der Königsburg in Písek, die Leo von Rosenthal in Pfandschaft innehatte.

Erst unter der Regierung von Zdenko Leo wurde in Blatná, im Herzen der Rosenthaler Herrschaft die Fertigstellung der Kirche zu Mariä Himmelfahrt verwirklicht. Gemeinsam mit der in der Nähe stehenden St. Michaelskapelle weihte sie der Nikopoler Bischof und Olmützer Suffragan Martin der Troppauer/Opavský von Pohorz/Pohoř. Unter Leo von Rosenthal verliefen auch die Arbeiten an der Burg in Blatná. Der größte Eingriff war hier der Bau des neuen Palasts, als dessen Schöpfer Benedikt Ried selbst erachtet wird. Unter allen umgebauten oder neu erbauten Bauwerken des Hochadels in Böhmen ragt der Palast der Burg von Blatná sowohl durch seine Gründung, als auch durch seine bemerkenswerten architektonischen Qualitäten hervor.

Mit Zdenko Leo von Rosenthal als Auftraggeber ist auch der in der Burgkapelle des Schlosses von Böhmischem Krumau aufbewahrte Altar verknüpft. Einer der Wappenschilder auf der Predella trägt nämlich das Zeichen der Rosenthaler. Der Schöpfer der Reliefs des Krumauer Altars war zweifellos der Meister, der seine Arbeiten mit den Initialen I. P. bezeichnete.

Als Zdenko Leo von Rosenthal verstarb, wurde er in der St. Veitskathedrale auf der Prager Burg beigesetzt, wo sich seine Grabplatte erhalten hat. Die herausragende Stellung, die er zu seinen Lebenszeiten innehatte, ermöglichte es ihm, für seine Vorhaben die besten künstlerischen Kräfte zu erwerben – sei es den anonymen Bildhauer, der seine Werke mit dem Monogramm I. P. signierte, oder der Baumeister der Prager Burg selbst, Benedikt Ried. Dank dessen gehörte das Mäzenatentum der Rosenthaler in den Ländern der Böhmenkrone zu den bemerkenswertesten und in dieser Hinsicht konnte sich mit ihm das Bau- und Mäzenatenwerk anderer Herrengeschlechter nur schwer messen.

Übersetzt von Stefan Scholz

1. Blatná, hrad, pohled od jihu

2. Blatná, hrad, palác Benedikta Riedla

3. Blatná, hrad, nádvoří křídlo jižního paláce

4. Blatná, hrad, jižní palác, dvojice arkýřů v průčelí

5. Blatná, hrad, klenutá síň vstupní věže s nástěnnými malbami

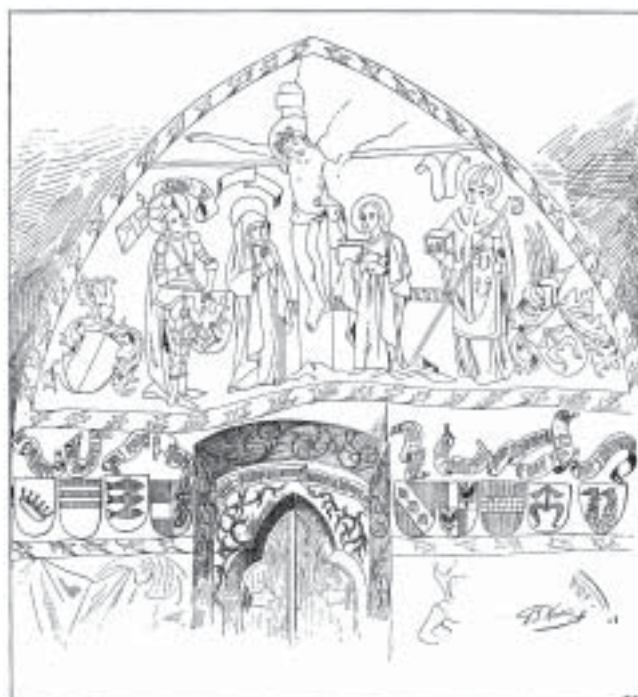
6. Blatná, hrad, nástěnné malby síně ve 2. patře severního paláce

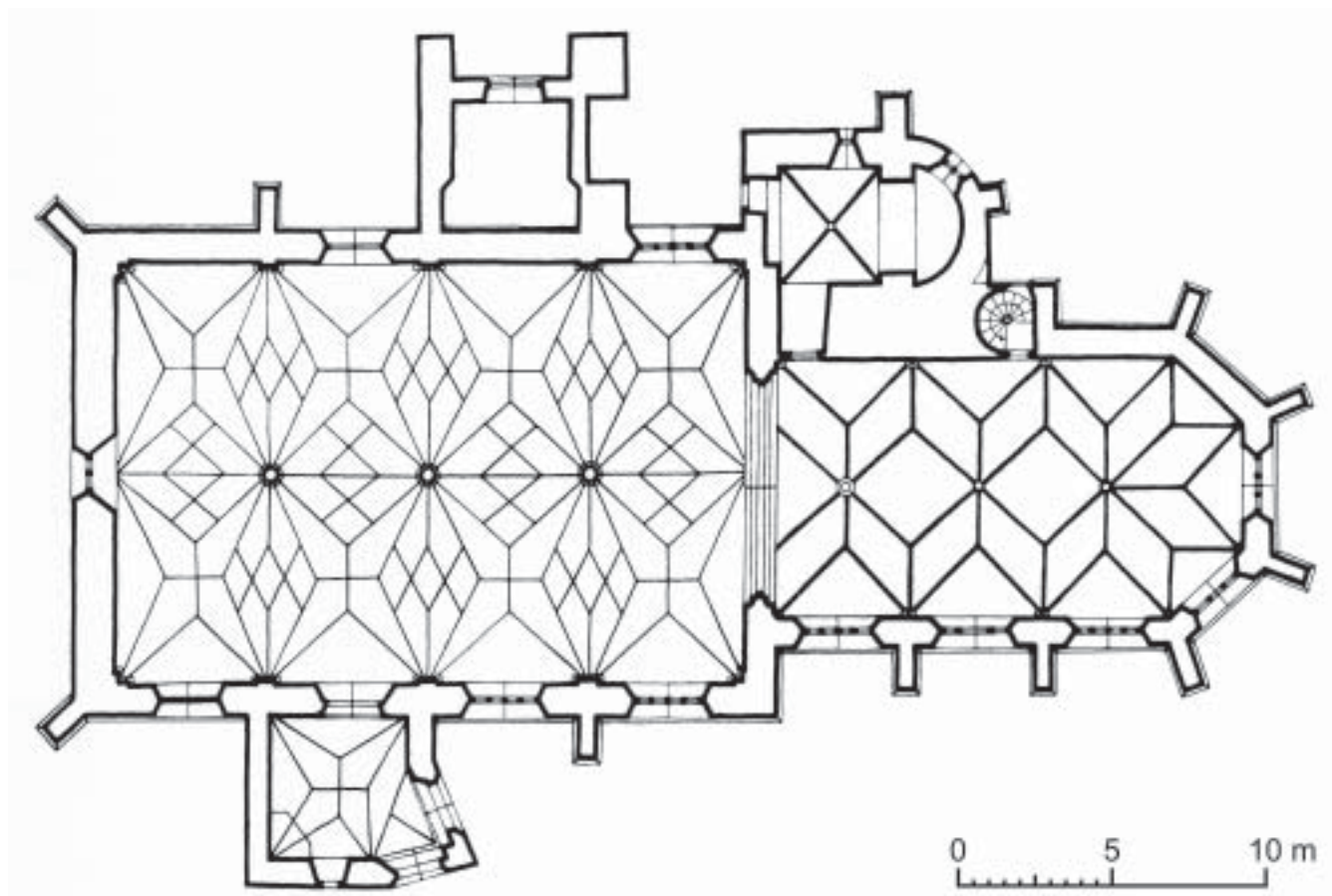
7. Blatná, hrad, nástěnné malby ve 2. patře severního paláce

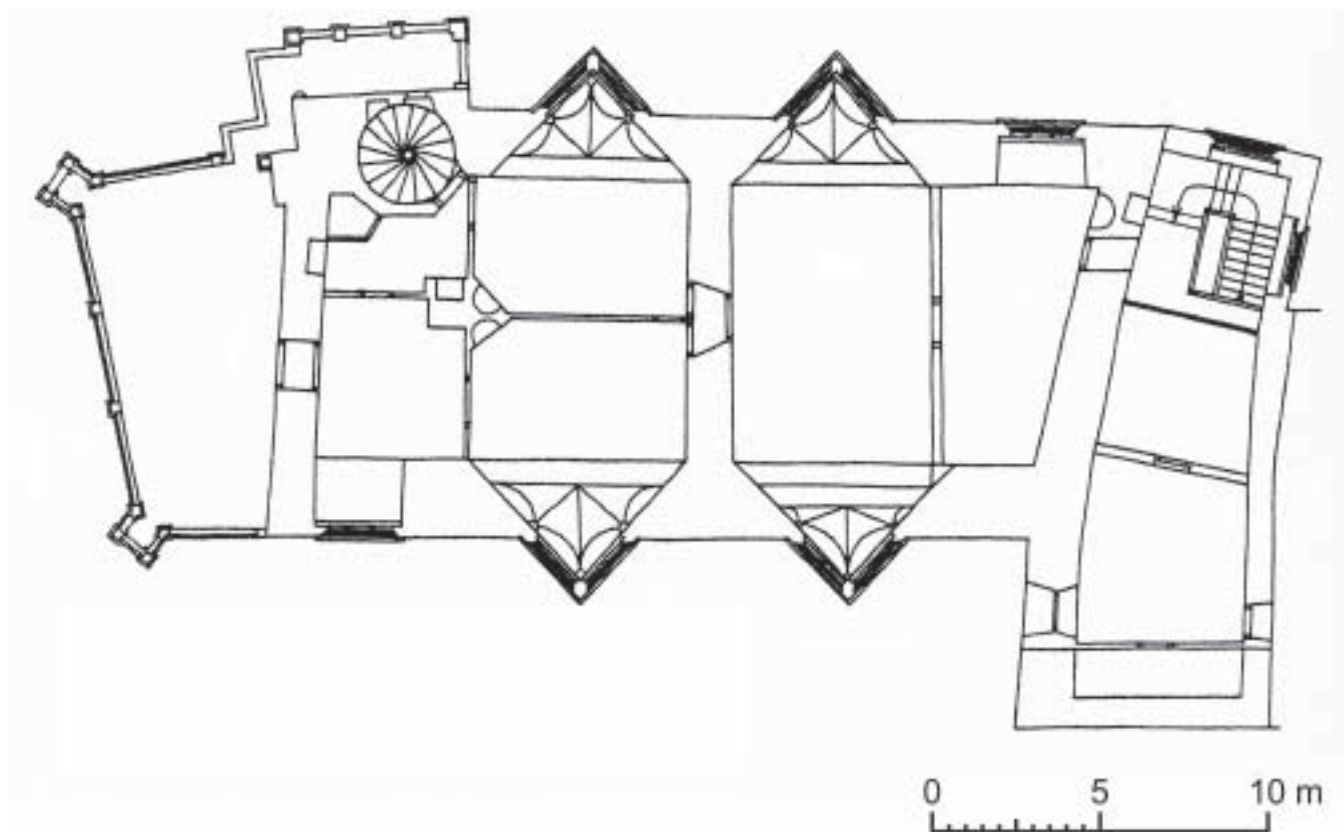
8. Písek, hrad, nástěnné malby ve velké síni západního křídla paláce, kresba pořizená před zničením originálních maleb

9. Písek, hrad, nástěnné malby ve velké síni západního křídla paláce, kresba pořizená před zničením originálních maleb

10. Blatná, kostel Nanebevzetí P. Marie, půdorys

11. Blatná, hrad, palác Benedikta Rieda, půdorys

12. Český Krumlov, hrad, oltář sv. Anny

JÁCHYMOVSKÁ MEDAILE FERDINANDA I. Z ROKU 1529

JULIANA BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ, Praha

Rok 1529 byl pro českého a uherského krále Ferdinanda I. Habsburského těžkou zkouškou, neboť pokračovala válka mladého panovníka s jeho protivníkem, sedmihradským vévodou Janem Zápolským, o uherskou královskou korunu.

Ferdinandova válečná tažení připomíná medaile uchovávaná mj. ve sbírkách numizmatického oddělení Národního muzea v Praze a známá v numizmatické literatuře pod německým názvem *Medaille auf die Annäherung der Türken* (**obr. 1 a, b**).¹

Jan Zápolský, označovaný v soudobých českých písemnostech nelichotivě Vejda, se dal 10. listopadu 1526 korunovat uherskými stavy králem, ačkoli Ferdinand I. jako manžel Anny, sestry a dědičky krále Ludvíka Jagellonského, který zahynul v bitvě u Moháče, si na uherský trůn činil nároky z důvodů dědičného práva své manželky. V prosinci 1526 se tedy nechal v Bratislavě korunovat uherským protikrálem. Podpořila ho také stavovská obec v království chorvatském, a to za slib, že zbytek historického Chorvatska, který ještě neovládli Turci, Ferdinand ochrání před Osmanskou říší. Soliman, který uzavřel s Janem Zápolským spojeneckou smlouvu, vyvolával jako zosobnění tureckého nebezpečí v křesťanské části říše, zvláště té, jež byla geograficky nejbližší k Uhrám, obrovské obavy. Ferdinand se ocitl v nezáviděníhodné pozici, způsobené nedostatkem financí i vojska. Přesto v letech 1527 a 1528 byla habsburská vojska na uherském bojišti úspěšná. V roce 1529 však pro Ferdinanda nastala změna k horšímu. Turci pod záminkou ochrany Zápolského před neoprávněnou habsburskou agresí začali připravovat vojenské tažení, jehož cílem bylo dobýt Vídeň a ovládnout středoevropské Podunají. Marně žádal Ferdinand svého bratra císaře Karla V. o pomoc. Ten se zabýval svými válečnými starostmi a radil Ferdinandovi, aby se Zápolským raději dohodl. Jen sestra Marie poslala z Nizozemí Ferdinandovi španělské žoldnéře. Ještě 28. srpna žádal Ferdinand o pomoc křesťanský svět. Bez úspěchu. V září začali Turci obléhat Vídeň. V zemích Koruny české zavládl strach z proniknutí Turků na Moravu. Proto se stavové roz-

hodli pro společnou obranu habsburského soustátí. K Vídni tedy nakonec přibyla vojenská pomoc také z českých zemí. Ničivé obléhání trvalo mnoho týdnů. Až koncem roku Turci odtáhli. Ale sultán Soliman napsal, že dobyl uherské království a korunu předal Zápolskému. Vídeň si na krátkou dobu oddechla. Další turecké tažení, jehož cílem bylo zmocnit se Vídne, následovalo v roce 1532, ale i to bylo neúspěšné a Turci se předčasně stáhli.

Medaile, ražená – podle mého názoru – již v roce 1529, kdy probíhaly dramatické události, a nikoli později – jak soudili Viktor Katz i Emanuela Nohejlová-Prátová –, je dílem řezače razidel a zlatníka Hieronyma Magdeburgera.² Ve svém oboru byl uznávaný a na německé i české straně Krušnohoří známý – dodával razidla rovněž jáchymovské mincovně. Viktor Katz vyslovil domněnku, že tam mohl působit jako řezač želez v letech 1533–1538.³ Katz upozornil rovněž na souvislost Ferdinandovy medaile nesoucí leto-počet 1529 s litou medailí od Hanse Dauchera z roku 1523, která měla být předlohou pro medaili Magdeburgerovu (**obr. 2**).⁴ Ferdinand je na obou zachycen s hlavou z profilu vlevo, s tělem třičtvrtěčně natočeným, s kloboukem, v plášti s velkým límcem a s Řádem Zlatého rouna zavěšeným na stuze na prsou. Wolfgang Hilger, který věnoval ikonografii Ferdinanda I. monografickou práci z roku 1969⁵ a tuto problematiku nejnověji přiblížil také v rozsáhlém katalogu výstavy k 500. výročí narození krále a císaře římské říše,⁶ uvádí, že Daucherova medaile s Ferdinandem I. pocházející z roku 1523 vznikla podle neznámé předlohy a představuje nejstarší známý typ, z něhož vzešly další podobizny v různých technikách, zachovávající – někdy s drobnými obměnami – stejnou ikonografii a vytvářející celou genetickou řadu.⁷ Do ní náleží i naše krušnohorská, resp. jáchymovská medaile „na přiblížení Turků“.

Časově nejbližší k Daucherově lité medaili (která se vyskytuje ve dvou variantách – na jedné je Ferdinand s velkým límcem ze sukna, na druhé s límcem kožešinovým) mají dvě malované podobizny Ferdinanda I. od Hanse Malera (**obr. 3**).⁸ Hilger vysvětluje, podle jakých indicií

¹ Národní muzeum, numizmatické oddělení, inv. č. H5-57 693; medaili uvádí KATZ 1932, s. 59, č. 36, kde další literatura, NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 49, č. 41, HILGER 1969, č. 171, tab. 12.

² O Hieronymu Magdeburgerovi viz BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ 2003, zejména s. 8–10 (zde uvedena i veškerá starší literatura).

³ KATZ 1934, s. 77.

⁴ KATZ 1932, s. 60.

⁵ HILGER 1969.

⁶ HILGER 2003.

⁷ HILGER 1969, s. 34–36 a HILGER 2003, s. 232–233, 235, č. III/15 na s. 343.

⁸ Nalézají se ve Florencii a v Rovigu (HILGER 1969, s. 35–36, a HILGER 2003, s. 233–234).

dospěl k názoru, že obrazy jsou mladší než medaile: text v opisu medaile „ (rozeta) EFFIG : FERDIN : PRINCIP: ET INFANT : HISPAN : ARCH : AVSTR . (etc.) RO : IMP : VICAR :“ a v poli „AN° - ETAT : / SVE – XXI“ je totiž zcela identický s nápisem na obrazech, přičemž na nich je umístění zkratky slova VICAR[iii] zcela nelogické a zdá se bez rozmyslu takto přeжатé z medaile. Zároveň charakteristická dělicí znaménka opisů medailí i rozetka jsou zjevně přeжатé z medaile do obrazů.

Po medaili, resp. medailích (viz varianta) Hanse Dauchera z roku 1523 a po Malerových obrazech (jeden z nich, nacházející se v italském Rovigu, je datován 1525) vznikly další články ikonografického řetězu, tentokrát dva dřevořezy od Erharda Schöna. První je vytisknut ze dvou kusů a zachycuje proti sobě z profilu poprsí Ferdinanda I. a Anny (**obr. 4**). Musel být vydán nejdříve po roce 1526, protože Ferdinand je zde označen jako král český a uherský (zvolen v listopadu 1526, korunován v únoru 1527). Druhý dřevořez vyšel u Hanse Guldenmundta v Norimberku v roce 1528 (**obr. 5**). Ferdinand je tu zobrazen na větším jednolistu, jehož protějškem je jednolist s Annou. Schönovy dřevořezy byly velmi často využívány pro nejrůznější uměleckořemeslná odvětví (např. při výzdobě fasád, pro kachle i předměty denní potřeby). Žádný jiný ikonografický typ nenašel takové rozšíření.⁹

A tak je velmi pravděpodobné, že řezač razidla – Hieronymus Magdeburger – využil jako předlohu pro medaili z roku 1529 nejen medaili Hanse Dauchera, která se, jak uvádí Hilger, nachází ještě dnes v mnoha sbírkách,¹⁰ ale také dřevořezy Erharda Schöna, z doby po r. 1526 a z r. 1528. Tyto grafické listy představovaly tehdy moderní výtvarné médium, jež umožňovalo sériové rozmnožování různých vyobrazení, včetně podobizen významných osob. Způsobily tak, že Ferdinandova podoba vstoupila do všeobecné paměti, zvláště v zemích, kde Ferdinand I. vládl jako král a arcivévoda, a také jako zástupce svého bratra, císaře Karla V., ještě před svým zvolením králem římským (1531). Zajímavé je porovnání podoby Ferdinanda na Daucherových medailích a Schönových dřevořezech s medailí Magdeburgerovou. Za uvedení stojí poznámky Ferdinandových současníků a očitých svědků o jeho vzhledu. Např. benátský velvyslanec Francesco Corner se roku 1521 vyjádřil, že Ferdinand je malé postavy, bystrý a má pootevřená ústa, která mu ale nevystupují tak výrazně (má na mysli nápadný spodní ret) jako Karlovi V. Stejně tak vyslanec Carlo Contarini v roce 1527 zaznamenal, že Ferdinand je malého vzrůstu a spíš ošklivý.¹¹ Daucher sice zachytil výrazné Ferdinandovy rysy, ale zmínil je ve prospěch celkové idealizace, tak jak si to žádala úloha panovnické medaile především jako díla reprezentativního. Naopak na dřevořezech má Ferdinand více pootevřená ústa a na Malerových obra-

zech podle medaile z roku 1523 má i ostře zalomený nos a vystouplé oči. Odchytky jsou to sice malé, ale celkovou podobu značně mění. Magdeburger, jak je vidět, byl více ovlivněn medailí, což je koneckonců logické, protože i ta, jejímž byl autorem, musela plnit úkol reprezentace a propagandy, a to zvláště v souvislosti s účelem svého vydání. Navíc na ražené medaili, zřejmě v důsledku menšího měřítka a velmi citlivého zpracování, působí Ferdinand I. téměř dětsky křehce. Možná, že i to lze přičíst zaměření medaile, která měla takto ještě více působit na své diváky. V opise je Ferdinand uveden jako král uherský a český, jako jeho věk je udáno 25 let a dále je tu rok 1529. Letopočet neodpovídá zaznamenanému věku panovníka (narozen 10. 3. 1503, větší část roku 1529 mu tedy bylo již 26 let). Důvod mohl být v omylu při užití punců s římskými číslicemi, či ve špatně vyměřené ploše pro opis, která pak při ražení punců do opisu nestačila pro rozsah římských číslic. Avšak písmo a rovněž zpracování podobizny dokládají, že medaile byla vytvořena velmi kvalitně, že šlo patrně o prvořadou zakázku, a tedy dopuštění se nějaké chyby by nemělo přicházet v úvahu. Autor medaile mohl ale mít i chybné podklady pro stanovení správného stáří krále, které on sám třeba ani neznal.

Opis na reversu reprodukuje verš z biblických žalmů a v českém překladu zní: Dej mně statečnost proti tvým nepřítelům, Pane, protože ty jsi můj pomocník. Je to zcela evidentní prosba panovníka k Bohu, aby s jeho pomocí zvítězil nad úhlavními nepřáteli, Janem Zápolským a pohanskými Turky deroucími se do střední Evropy. V obou opisech se objevují celkem tři šestilisté rozety jako ozdobná dělicí znaménka. Jejich problematice se na krušnohorských medailích věnovali Viktor Katz a Emanuela Nohejlová-Prátová. Posledně jmenovaná se domnívala,¹² patrně na základě Katzovy poznámky v jeho díle *Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts*,¹³ že rozety na medaili jsou mincmistrovské značky Hanse Weizelmana, jenž zastával mincmistrovský úřad v Jáchymově v letech 1535–1541 (nebo 1542). Proto také kladla vznik medaile do 30. let 16. století.¹⁴ Katz však v téže práci dospěl, po nabytí nových poznatků o Magdeburgerově tvorbě, k závěru, že tyto rozety byly hojně používány v dílně Hieronyma Magdeburgera na ražbách různého druhu – nejen na portrétních, ale i na morových medailích.¹⁵ Protože se rozety liší od květu na německých Ferdinandových medailích, často se vyskytujících jako ozdobná znaménka, a skutečně se často objevují na Magdeburgerových pracích, přikláním se ke Katzově názoru, že jde o charakteristické dělicí znaménko dílny.

Rozetky byly ale hojně používaným dekorem nejen na renesančních litých a ražených medailích, ale již dříve i na mincích. Je tedy dost pravděpodobné, že právě z tohoto

⁹ HILGER 2003, s. 235.

¹⁰ HILGER 1969, s. 36.

¹¹ Viz HILGER 1969, s. 31 a 39 (odvolává se na vydané prameny: Franz Langewieser, *Ferdinand I. im Lichte der Diarii des Marino Sanuto* [disertace]. Wien 1936; Joseph Fiedler, *Relationen venetianischer Botschafter über Deutschland und Österreich im 16. Jh.* FRA II/30, Wien 1870).

¹² NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 49, č. 41.

¹³ KATZ 1932, s. 46, č. 17.

¹⁴ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 49, č. 41, odvolává se na: KATZ 1932, č. 36, a KATZ 1934, s. 74–83.

¹⁵ KATZ 1932, s. 258.

směnného prostředku, vzhledem k příbuznosti s medaillemi, byly právě na ně převzaty. Vždyť počátky novodobé medaile jsou spojeny s velkým zájmem o numizmatiku a sběratelství starých mincí.

Střed reversu Magdeburgerovy medaile tvoří korunovaný půlený znak, vpravo rakouský a vlevo kastilský. Kolem něj jsou na diagonálních osách znaky uherský, český, chorvatský a dalmatský, rovněž korunované. Představují Ferdinanda I. jako rakouského arcivévodu, španělského infanta, uherského, českého, chorvatského a dalmatského krále. Na pravouhlých osách jsou dekorativně umístěny do kříže květiny na silných stoncích s velkými listy, na způsob jakýchsi palmet. Toto řešení reversu rovněž připomíná některé soudobé Ferdinandovy mince.

Považuji za pravděpodobné, že Magdeburger vytvořil razidlo k medaili s letopočtem 1529 v témže roce, nikoli později. Předpokládám, že pro vznik medaile byl tehdy z celospolečenského hlediska vážný a dobrý důvod. Vrcholnou dějinnou událostí tohoto roku bylo odražení Turků od Vídně na podzim 1529. Kdyby se měly zpětně připomenout boje s Osmany v roce 1529, pak tím nejdůležitějším okamžikem bylo právě jejich neúspěšné obléhání Vídně, které by jistě muselo být na takové pamětní medaili reflektováno. Nic z toho však medaile na přiblížení Turků nezaznamenává. Zdá se proto logičtější, že medaile byla vydána ještě před obléháním města, kdy situace byla nejistá, jak naznačuje i text v opise reversu. Jako by Ferdinand prosil nejen Boha, ale chtěl na tíživou situaci upozornit i své poddané, spolu s důrazným mementem, že jde o bezpečnost křesťanského světa. Dá se tedy soudit, že medaile má hlubší obsah, než je vzpomnutí tažení. Znamená jak propagandu panovníka, který se chystá zachránit křesťany, tak má oslovit každého takového křesťana, který si medaili pořídí, a tím si snad i uvědomí, jak nutné je toto tažení podpořit. Je to uměleckou formou ztvárněná výzva k nutnosti placení válečného tributu, který Ferdinand požadoval v celé říši, výzva k osobnímu konkrétnímu zainteresování na tažení i duchovní spoluúčasti. Lze předpokládat, že iniciátorem medaile byl sám Ferdinand I., velmi odpovědný, vzdělaný, inteligentní panovník, udivující i své vzdělané současníky svými schopnostmi.¹⁶

Odmltíme-li domněnku Nohejlové-Prátové, že rozety jsou značkou H. Weizelmana, působícího ve funkci mincmistra v Jáchymově v letech 1535–1541 (nebo 1542), i názor Katze, že H. Magdeburger působil v Jáchymově po roce 1533, k čemuž ale nebyly nalezeny písemné prameny, otevírá se brána k úvahám o předatování medaile. Zde můžeme navíc vyjít i z výkladu dvou písemných pramenů (dopisů), které otiskl Katz ve svém díle z roku 1932.¹⁷ Magdeburger jako známý řezač a zlatník, působící také ve službách saského vévody Jiřího, uvádí v nedatovaném listě adresovaném vévodovi, že na jeho příkaz zhotovil vzorový jáchymovský tolar s podobiznou krále Ferdinanda I., podle něhož bylo v Jáchymově raženo několik kusů, majících značný ohlas.

Odražek tolaru ve stříbře, zobrazující krále Ferdinanda I. s levicí na jilci meče, posílá Magdeburger Jiřímu jako doklad.¹⁸ V dopise Magdeburger dále prosí vévodu o přímluvu u královské rady, zvláště u pana Kryštofa Gendorfa (horního hejtmana), aby obdržel práci, kterou blíže nespecifikuje. Že byl tento dopis napsán roku 1528, dokládá další list, tentokrát od vévody Jiřího, datovaný 21. prosince 1528 a adresovaný přímo králi Ferdinandovi, v němž doporučuje Magdeburgera pro úřad řezače želez v Jáchymově. To byla patrně ona práce, kvůli níž Magdeburger napsal dopis Jiřímu. Jaká byla králova reakce, se z písemných pramenů nedozvídáme. Ale je docela dobře možné, že se Ferdinand poté, co si přečetl vévodovo doporučení a prohlédl vzorový tolar se svou podobiznou, rozhodl zadat práci na vytvoření razidla k medaili s letopočtem 1529 „na přiblížení Turků“ právě Hieronymu Magdeburgerovi. Je nasnadě, že tyto události následovaly v relativně rychlém sledu, protože medaile musela být hotova v průběhu roku 1529, před příchodem podzimu.

Hieronymus Magdeburger, jak se zdá podle umělecké výpovědi medaile, správně pochopil její účel, kterému ještě pomohl svými výtvarnými schopnostmi a intuicí. Tak vznikla krásná medaile, zaujímající přední místo v produkci jáchymovských ražeb. Lze ji přiřadit mezi nejlepší medailérská díla první poloviny 16. století v římské říši.

Literatura

- BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ 2003:** Juliana Boublíková-Jahnová, Počátky medailérství v Čechách. (Jáchymovské portrétní medaile hrabat Šliků). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 57, čís. 1–2 (Praha 2003).
- HILGER 1969:** Wolfgang Hilger, *Ikonographie Kaiser Ferdinands I. (1503–1564)*. Wien 1969.
- HILGER 2003:** Wolfgang Hilger, Das Bild vom König und Kaiser. Anmerkungen zu Verbreitung und Wirkungsgeschichte von Herrscherdarstellungen am Beispiel Ferdinand I. In: *Kaiser Ferdinand, 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie*. [katalog výstavy v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni], Wien (Kunsthistorisches Museum) 2003, s. 231–241.
- KATZ 1932:** Viktor Katz, *Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts*. Prag 1932.
- KATZ 1934:** Viktor Katz, Poznámky o rudohorských rytcích želez 16. stol. *Numismatický časopis československý*, roč. 10 (Praha 1934), s. 71–83.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963:** Emanuela Nohejlová-Prátová, *Katalog výstavní sbírky medailí*. Praha 1963.

Vyobrazení

Obr. 1. a, b Hieronymus Magdeburger, medaile „na přiblížení Turků“ (Medaille auf die Annäherung der Türken),

¹⁶ Relace zpravodajů, na něž upozorňuje HILGER 1969, s. 31, 32, a znovu též 2003 (v katalogu je zmiňuje na více místech, např. na s. 16–18, 69, 146, 205, 207).

¹⁷ KATZ 1932, s. 258 a 259.

¹⁸ KATZ 1932, obr. X/1, č. 75 na s. 70, více na s. 258.

1529 (avers, revers). Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-57 693. Foto: Jan Boublík.

Obr. 2. Hans Daucher, medaile Ferdinanda I., 1523 (avers). Reprofoto z HILGER 2003, s. 343.

Obr. 3. Hans Maler, Podobizna Ferdinanda Habsburského, po 1523 (varianta ve Florencii). Reprofoto z HILGER 1969, tab. 13, čís. 7.

Obr. 4. Erhard Schön, Ferdinand Habsburský a Anna Jagellonská, dřevořez, po 1526. Reprofoto z HILGER 2003, s. 233.

Obr. 5. Erhard Schön, Ferdinand Habsburský, dřevořez, 1528. Reprofoto z HILGER 2003, s. 337.

Resümee

Juliana Boublíková-Jahnová

Joachimstaler Medaille Ferdinands I. aus dem Jahr 1529

Die sog. Medaille auf die Annäherung der Türken von Hieronymus Magdeburger zeigt das Bildnis des böhmischen und ungarischen Königs Ferdinand I. und ist mit der Jahreszahl 1529 datiert. Nach Viktor Katz wurde die Medaille in den dreissiger Jahren des 16. Jahrhunderts geprägt, am wahrscheinlichsten zwischen den Jahren 1533-1538.

Die Verfasserin des Beitrags bringt die Hypothese, dass die Medaille schon im Jahr 1529 entstand und sie begründet

diese Meinung: Falls die Medaille erst nach dem Jahr 1529 entstanden wäre, d.h. nach der erfolglosen Belagerung Wiens von den Türken, so würde dieser wichtigste Augenblick der Kriegereignisse des Jahres auf der Medaille erinnert. Auf der Medaille ist in der Umschrift jedoch ausdrückliche Bitte um Hilfe des Gottes gegen Ferdinands Feinde geäußert. Dies bedeutet, die Medaille muss während der Zeit der Kriegsvorbereitungen konzipiert worden sein, also noch vor dem Ende der Belagerung.

Die Autorin nimmt an, die Entstehung der Medaille wurde von Ferdinand I. angeregt, der sie für politische Propaganda und eigene Propagation hielt und wollte somit auf die Notwendigkeit der Unterstützung der Kriegskampagne aufmerksam machen, und das nicht nur der finanziellen, aber auch einer geistigen, sowie auf die Gefahr, die der christlichen Welt drohte. Bei der Auswahl des Eisenschneiders konnte dann der Brief des Herzogs Georg von Sachsen an Ferdinand vom Ende des Jahres 1528 eine Rolle gespielt haben, in dem Georg dem Herrscher Hieronymus Magdeburger empfohlen hat. Ferdinand soll sich damals für Magdeburger als Autor des Prägeeisens entschieden haben.

Die Medaille auf die Annäherung der Türken kann man aufgrund dieser Voraussetzungen in das Jahr 1529 umdatieren. Sie gehört zu den schönsten geprägten Medaillen der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts im Römischen Reich.

Übersetzt von der Verfasserin

1. a (avers)

1. b (revers)

2.

3.

Ferdinand von Gottesgnaden König zu Ungern vnd Weihen Zung und Infant in Hispanien; Herzog zu Österreich; Herzog zu Burgund; zu Exer; zu Arrabden; zu Craon; zu Löwenburg und Schlesing; Markgraf zu Mähren und Lausitz; Graf zu Carol; Admirscher des Königs; der Mayestat statthalter.

Isabella von Gottesgnaden Königin zu Ungern vnd Bohem; Erzherzogin zu Österreich.

By Hans Waserstein.

4.

Ferdinand von Soto gnaden Infant vñ Prinz in

Hispania/König zu Hungern vnd Bhem/Erzherzog zu Osterreich/zu
 Burgundi/zu Luttering/zu Brabant/zu Steyr/zur Schlesy/zu Keerten/zu
 Limpurg/zu Brayn/zu Lünzelburg/vnd zu Geldern/Grauen zu Habsburg/Flandern vñ
 Tyrol/Pfalzgrau zu Hennegar/vnd zu Holland/Fürst zu Schwaben/Marggrau zu
 Merhern/zu Burgaw/vñ zu Lausaz/Landtgrau zu Elsas/vnd des lands ob der Enns/
 zu Arthois/zu Flandern/zu Thyroll vnd Namur/Graue zu Ryburg/zu Pfirde vnd Gilly/
 Herz zu Poitenaue/zu Salina/zu Bollonia auff der Windischen mare/vnd zu Mecheln/
 vnd Römischer Kayserlichen Maiestat Statthalter.

ZAJÍMAVÉ A VZÁCNÉ RAŽBY ZE SLEZSKÝCH KNÍŽECÍCH MINCOVEN VE SBÍRKÁCH NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ZUZANA HOLEČKOVÁ, Národní muzeum, Praha

Ve fondech numizmatického oddělení Národního muzea se nalézají poměrně rozsáhlá a velmi hodnotná kolekce novověkých ražeb slezských knížectví. Je to přes 1700 zlatých a stříbrných mincí, a to včetně tzv. Chaurovy sbírky (ta je jako základní korpus, který obsahuje bohemikální ražby od roku 1526, držena samostatně a postupně publikována).¹ Pro širší numizmatickou veřejnost bude, doufám, zajímavé se seznámit se slezskými knížecími mincemi tolarového období, které jsou chovány v Národním muzeu, poněkud podrobněji.

Přes to, že Slezsko odpradáva až do roku 1742 bezprostředně patřilo k zemím Českého království, si během 16., 17. a 1. čtvrtiny 18. století udrželo odlišnou organizaci mincovnictví se složitými vztahy ve výkonu mincovních práv, kdy panovnické ražby z vládních mincoven byly v hojně míře doplňovány mincemi, které razila jednotlivá slezská knížectví. Součástí oběhiva našich zemí se tak staly mince lehnicko-břežské, minsterbersko-olešnické, kladské, krnovské, wirtembersko-olešnické, nisské mince vratislavských biskupů, mince opolsko-ratibořské, těšínské, opavské a mince města Vratislavi. Měly většinou nižší jakost a hmotnost, na což bylo podáno nespočet stížností, avšak zlaté a velké stříbrné ražby, které vzešly ze slezských knížecích mincoven, byly všeobecně uznávány jako spolehlivý směnný prostředek.

Slezské mincovnictví bylo po celé 16. století založeno převážně na ražbě zlaté mince, pro kterou zajišťovaly hornoslezské rudné doly dostatek výrobní suroviny.² Výjimku představují od poloviny 16. století krnovské tolarové ražby. Již v roce 1515 bylo krnovskému knížectví uděleno mincovní privilegium, na jehož základě začal od roku 1557 braniborský vévoda Jiří Bedřich Braniborský (1543–1603) s ražbou vlastní mince.³ Stálá a produkčně bohatá ražba zlatých a stříbrných tolarových mincí krejcarového systému včetně jejich násobků a dílů (60-, 30-, 2-, 1-, 1/2- a 1/4krejcar) podle českých vzorů nastupuje od roku 1560 a je spojena se jménem krnovského mincmistra Hanse

Enderse. Kurfijt Jáchym Bedřich Braniborský (1603–1606) pokračoval pak v ražbě „hrubé“ stříbrné mince v podobě 2-, 1- a 1/2tolarů s letopočtem 1606. Ražbami Jana Jiřího Braniborského (1606–1621), který dal razit 12-, 10-, 5-, 4-, 3-, 2-, 1- a 1/2dukáty, 3-, 2-, 1- a 1/2tolary, 3groše, groše a trojníky polského měnového systému, samostatné krnovské mincovnictví posléze, po připojení Krnovska ke knížectví opavskému, končí.⁴

Velmi krásnou ukázkou krnovské „hrubé“ stříbrné mince je 2tolar Jiřího Bedřicha Braniborského (1543–1603) z krnovské mincovny, datovaný rokem 1592. Z jeho aversu na nás z poloprofilu hledí panovník oděný do honosně zdobeného oděvu s žezlem v pravé ruce a mečem po boku, na reversu pak najdeme v opisu nádherně zpracovanou značku krnovského mincmistra Bernharda Emicha v podobě ručičky s palcátem, která dole dělí letopočet a heslo archanděla Michaela SI DEUS PRONOBIS QVIS CONTRA NOS (Je-li je bůh s námi, kdo proti nám).

**Krnovsko, Jiří Bedřich Braniborský (1543–1603),
Krnov,
Bernhard Emich, 2tolar 1592
Národní muzeum, inv. čís. H5-33 784; AV – 46,3 mm
– 57,55 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM**

Rovněž reprezentativní tolarové mince ražené v Kladsku v letech 1540 až 1546 patří k nejstarším v celé oblasti Slez-

¹ Je to přesně 1748 mincí (z toho 466 mincí z Chaurovy sbírky), které jsou zpracovány ve II. stupni evidence.

² VOREL 2000, s. 163.

³ SEJBAL 1997, s. 234.

⁴ SEJBAL 1997, s. 234.

ška a svým způsobem ovlivňovaly zavádění těchto nových peněžních nominálů ve slezských knížectvích. Razil je Jan z Pernštejna, nejvyšší komorník a později zemský hejtman na Moravě, který v roce 1537⁵ získal Kladské hrabství od Ferdinanda I. jako finanční zástavu. S jeho souhlasem využil i mincovního oprávnění, jež drželi již páni z Častolovic, páni z Kunštátu a Poděbrad a hrabata z Hardeku, kteří zde mincovali před ním.

Kladská mincovna produkovala za Jana z Pernštejna kromě zmíněných tolarů, jejich násobků a dílů též dukáty, ražena byla i drobná stříbrná mince – groše (či 1/8 tolaru)⁶ a haléře. Vzhledem k tomu, že samotné Kladsko bylo vždy považováno za součást Čech jako takových, odpovídaly všechny kladské mince svými metrologickými parametry českým vzorům (jáchymovskému tolaru i pražskému groši) tohoto období. Na tuto skutečnost navázal i Arnošt Bavorský (1549–1554), který razil v Kladsku po Janovi z Pernštejna od roku 1549, tím, že na rubové straně svých dukátů a tolarů ponechal obraz českého lva.⁷

Na všech dukátových, tolarových a grošových mincích, které vycházely z perňštejnské kladské mincovny, vidíme na aversu dva znaky, vlevo z hlediska pozorovatele perňštejnský a vpravo kladský, s rostlinným motivem mezi nimi a s opisem připomínajícím vydavatele: IOHAN BARO A BERNSTEIN IN HELF (Jan svobodný pán z Pernštejna na Helfštejně), na reversu pak, jak již bylo řečeno, je vyobrazen český lev. Ve zjednodušené podobě to platí i pro haléře: na líci nacházíme perňštejnský štítek obklopený písmeny I B A B a na rubu lva. Všechny perňštejnské ražby

Kladsko, Jan z Pernštejna (1537–1548), Kladsko, neznačeno, tolar 1541

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 231; AR – 40,6 mm – 28,82 g

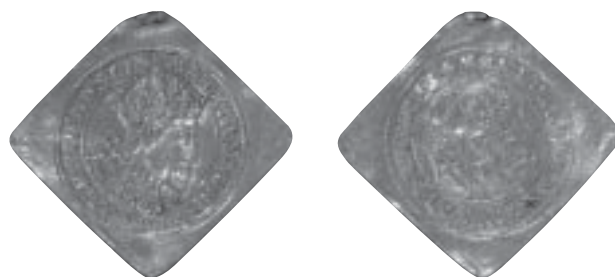
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

jsou dnes velmi vzácné a v některých případech přímo unikátní, uvědomíme-li si, že Jan z Pernštejna mincoval v Kladsku pouhých šest let. Navíc tato ražba nebyla provozována ve velkém množství, neboť Jan z Pernštejna neměl možnost na svých panstvích těžít zlatou a stříbrnou rudu, a všechny jeho mince byly tedy výrazem reprezentace rodu a zdůraznění osobního významu. Sběratelé proto mohou

numizmatické sbírce Národního muzea jen závidět kolekci 21 kusů perňštejnských ražeb všech nominálů, z nichž valná většina je v krásné zachovalosti.

Město Vratislav získalo mincovní právo v druhé polovině 14. století.⁸ Úzké hospodářsko politické vazby na české prostředí se projevovaly i v ikonografii mincí z 1. poloviny 16. století, kdy byl na dukátových ražbách pravidelně zobrazován na aversu český lev (po roce 1530 vystřídáný městským znakem) s opisem v podobě MONETA AVREA WRATISLAVIENSIS a na reversu svatý Václav s opisem S WENCESLAVS D B. Teprve dukáty Maxmiliána II. z roku 1571 přinesly změnu: znak města se dostává na rubovou stranu, na líci se objevuje postava (později jen hlava) panovníka, přičemž opis uvádí jeho jméno a titulaturu. Na rubových stranách dukátů Matyáše a následujících habsburských panovníků se pak setkáváme se vznešenější podobou opisu: MONETA AVREA S P Q WRATISLAVIENSIS (zlatá mince senátu a lidu vratislavského). První tolarové mince města Vratislavi pocházejí z let 1543 až 1546, byly to toлары a 1/2tolary. Stejně tak jako dukáty tohoto období, nesou i toлары na lici straně znak města s opisem hlásajícím v latině, že jde o stříbrnou minci města Vratislavi, na rubové straně však obraz českého lva s opisem v podobě ECCE VICIT LEO DE TRIBU IUDA (Hle vítězí lev z kmene Judova). Po roce 1546 ražba tolarů ustala a až do první čtvrtiny 17. století bylo vratislavské městské mincovnictví založeno výhradně na ražbách zlaté mince, dukátů a jejich násobků, mnohdy také ve formě dobově populárních hranáčů⁹. Ražbu tolarové mince obnovil v roce 1621 a 1622 spolu s ražbou stříbrných 24- a 3krejcarů a haléřů až Ferdinand II.

K nejstarším vratislavským městským ražbám, které ve svých sbírkách chová numizmatické oddělení Národního muzea, patří groše a haléře Vladislava II. a dva z prvních

Město Vratislav, za Matyáše (1611–1619), Vratislav, neznačeno, 2dukátová klipa 1613

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 799; AV – 25,2 x 25,3 mm – 6,67 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Ludvíkových dukátů (z let 1519 a 1524).¹⁰ Nechybějí tu ani vzácné první vratislavské toлары a půltolary, vesměs v překrásné zachovalosti. Z dukátových mincí, s titulaturou

⁵ VOREL 1993, s. 7.

⁶ POLÍVKA 2000, s. 70, uvádí, že šlo o groše, naproti tomu KOPICKI 1983, s. 134, tvrdí, že šlo o 1/8 tolaru.

⁷ SEJBAL 1997, s. 194.

⁸ KOPICKI 1983, s. 41.

⁹ SEJBAL 1997, s. 233.

¹⁰ Národní muzeum, inv. čís. H5-146 688 a H5-146 689.

habsburských panovníků, od Ferdinanda I. až k Ferdinandu III., se můžeme pochlubit také několika unikátními klipy.

Rychleby v minsterbersko-olešnickém knížectví byly v 16. století jedním z významnějších středisek slezského mincovnictví. První goldguldeny z této mincovny nesou letopočet 1510¹¹ a předznamenaly orientaci minsterbersko-olešnického mincování, které bylo po celé 16. století založeno výhradně na ražbě zlatých mincí. K nejstarším minsterbersko-olešnickým ražbám v numizmatické sbírce Národního muzea, kterých je celkem 136 kusů (z tohoto počtu je 43 kusů součástí tzv. Chaurovy sbírky), patří stříbrné nedatované groše a půlgroše Karla I. a Albrechta (1502–1511) a vzácné první dukátové mince Karla I. (1511–1536), z nichž nejstarší se hlásí do roku 1513¹². Ze 40. až 70. let 16. století pak numizmatické oddělení vlastní na 25 minsterbersko-olešnických dukátů, které většinou nesou na aversu rodový znak, na reversu pak obraz svatého Kryštofa s Ježíškem. Výjimku tvoří pouze dukáty Jana Olešnického (1553–1565), které mají na lici portrét knížete a na rubu rodový znak buď v podobě čtvrceného znaku nebo čtyř samostatných znakových štítků. Roku 1581 bylo centrum minsterbersko-olešnického mincování přeneseno z Rychleb, které minsterbersko-olešnická knížata prodala Rožmberkům, do Olešnice. Zde dal Karel II. (1587–1617), kromě tradičních dukátů a jejich násobků a dílů, razit v roce 1611 první minsterbersko-olešnické tolaru. Stříbrné mince byly pak vybíjeny v nominálních hodnotách 3, 1-, 1/2- a 1/4 tolaru a dále pak 3- a 1krejcaru.¹³ Mince však již vypadaly zcela jinak než v počátečních dobách rychlebských ražeb. Numizmatické oddělení Národního muzea se může pochlubit třemi krásnými exempláři tolarů z roku 1611¹⁴ a 1612¹⁵ s portrétem knížete na lici a děleným rodovým znakem se třemi helmy s klenoty a přikryvadly na rubu. Poslední etapu mincovnictví v minsterbersko-olešnickém knížectví pak představují společné ražby Jindřicha Václava a Karla Bedřicha (1617–1639) z let 1619 až 1623. Z oleš-

nické mincovny vycházely mince v nominálních hodnotách 5-, 4-, 3dukátu a dukátu, 2-, 1- a 1/2tolaru, 48-, 24-, 6- a 3krejcaru a 3haléře. Po roce 1623 byla ražba minsterbersko-olešnických knížat zastavena.¹⁶ Nádhernou a vzácnou ukázkou jedné z posledních minsterbersko-olešnických ražeb v našich sbírkách je 5dukát Jindřicha Václava a Karla Bedřicha (1617–1639) z roku 1620 se zdvojeným portrétem vydavatelů na aversu.

Také mincovnictví Rožmberků, kteří ve své době patřili k nejpřednějším velmožům Českého království, tvoří důležitou etapu ve slezských ražbách konce 16. století. V roce 1581 koupil Vilém z Rožmberka (1536–1592) menší panství ve Slezsku od minsterbersko-olešnických knížat. Bylo to jednak horní město Rychleby, kde Vilém otevřel zlatý důl s názvem Zlatý osel, a jednak Silberberg. Nejdůležitější skutečností pro Rožmberky však bylo, že s rychlebskou mincovnou bylo spojeno prestižní mincovní právo, které si Vilém z Rožmberka dal ještě téhož roku od císaře Rudolfa II. potvrdit. V únoru roku 1582 vyšly z rychlebské mincovny první rožmberské dukáty – hlavní nominál, který zde byl až do roku 1595 ražen. Na aversu s obrazem rodového znaku s medvědem či medvědy, na reversu s obrazem krácejícího sv. Kryštofa s Ježíškem na rameni. Vyšší zlaté nominály dal Vilém z Rožmberka razit pouze v roce 1585 na oslavu udělení Řádu Zlatého rouna (4dukáty) a v roce 1587 u příležitosti své svatby s Polyxenou z Pernštejna (6-, 5-, 4-, 3- a 2dukáty).¹⁷ Mince z roku 1585 mají průměr 27 mm a na lici straně nesou vždy portrét vladaře zprava. Na rubové straně se vyskytuje dvojí podoba rodového znaku obtočeného Řádem Zlatého rouna: na první je znakový štít s helmou, klenotem a přikryvadly, na druhé samotný štít s třířádkovým nápisem FORTITVDO ET SALVS MEA DNVS (Pán je mou statečností a spásou) nad sebou. Rovněž pro mince vyšších nominálů z roku 1587, které mají průměr o něco větší, bylo použito jedno razidlo na lici (portrét Viléma zleva) a dvou razidel na rubu. Na obou je místo opisu obtočen kolem mincovního pole Řád Zlatého rouna, jedno

Minsterberk-Olešnice, Jindřich Václav a Karel Bedřich (1617–1639), Olešnice, Burkhardt Hase, 5dukát 1620
Národní muzeum, inv. čís. H5-33 905; AV – 41,0 mm – 17,13 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Rychlebsko, Vilém z Rožmberka (1552–1592), Rychleby, neznačeno, tolar 1587
Národní muzeum, inv. čís. H5-35 695; AR – 42,4 mm – 28,27 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

¹¹ KOPICKI 1982, s. 178–179.

¹² Národní muzeum, inv. čís. H5-33 964.

¹³ SEJBAL 1997, s. 235.

¹⁴ Národní muzeum v Praze, inv. čís. H5-33 937.

¹⁵ Národní muzeum v Praze, inv. čís. H5-33 579 a H5-33 938.

¹⁶ SEJBAL 1997, s. 238.

¹⁷ ZÁPLATA 1994, s. 23.

zobrazuje rožmberského jezdce, druhé dva znaky (rožmberský a pernštejnský) pod jedním helmem s rožmberským klenotem. Stříbrné mince Rožmberkové nerazili. Jedinou velmi vzácnou výjimku představuje rožmberský tolar z roku 1587 ve dvou podobách, který však byl s největší pravděpodobností jen zkušební ražbou připravované a nakonec nerealizované mince.¹⁸ Je potěšitelné konstatovat, že numizmatická sbírka Národního muzea vlastní oba dva tyto unikátní toлары, které jsou součástí téměř uceleného souboru rožmberských ražeb, naposledy vystavovaných v roce 2004.¹⁹ První z nich (H5-35 695) se do Národního muzea dostal patrně z Valdštejnovy sbírky, druhý (H5-35 696) daroval do Národního muzea Cyril Bartoň z Dobenína, který tolar zakoupil na popud ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse²⁰ z Vogelovy sbírky, dražené v roce 1927 u firmy Leo Hamburger.

V ražbě dukátů (vyšší nominály ani stříbrné mince nebyly nadále vybíjeny) pokračoval po Vilémově smrti (31. srpna 1592) jeho mladší bratr Petr Vok (1539–1611). Jak mince Vilémovy, tak mince Petra Voka svými parametry

Rychlebo, Vilém z Rožmberka (1552–1592), Rychleby, neznačeno, tolar 1587

Národní muzeum, inv. čís. H5-35 696; AR – 42,6 mm – 28,60 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

odpovídaly sice vládním ražbám, ale nebyly raženy v masovém měřítku. Šlo víceméně o reprezentativní záležitost bez širšího vlivu na peněžní oběh. V říjnu roku 1595 Petr Vok ražbu pro vysokou ztrátovost zastavil a roku 1599 obě města i s mincovnou prodal pánům z Lehnice a Břehu, kteří v roce 1615 mincovnu pro slabé výnosy definitivně uzavřeli.²¹

Stěžejní centrum slezského mincovnictví v 16. a na začátku 17. století představovalo mincování lehnicko-břežských knížat. Základem bylo povolení k ražbě, které Bedřich II. (1505–1547) obdržel od Ferdinanda I. v roce 1541. První zlaté a stříbrné ražby vyšly z lehnické mincovny, od roku 1601 se však razilo v Rychlebech, s výjimkou haléře Anny Marie (1602–1605), který vznikl ve volavské min-

covně.²² Za společné vlády Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa (1602–1621) zaznamenalo mincování značný nárůst co do množství raženého oběživa i nominálové různorodosti a byla ražena celá škála dukátových a tolarových mincí včetně hranáčů i nižších mincovních nominálů, jako 48-, 24-, 12-, 3krejcary a trojníky.²³ V 17. století bylo pro lehnicko-břežské mincování, které si i nadále podrželo charakter získaný v předchozím období, příznačné střídání společných a samostatných ražeb jednotlivých knížat. Na společné mincování bratrů Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa proto plynule navázaly jejich samostatné ražby, Jana Kristiána v Břehu (1621–1639) a Jiřího Rudolfa v Lehnici (1621–1653). V letech 1639 až 1663 se opětovně prosadilo společné mincování bratří Jiřího, Ludvíka a Kristiána, kteří však od roku 1659 zase razili samostatně. Jiří v Břehu, Ludvík v Lehnici a Kristián v Olavě a po smrti svých bratrů v Lehnici a Břehu. Lehnicko-břežské mincování zakončil svými ražbami z roku 1674 a 1675 Jiří Vilém. Ve fondech numizmatického oddělení Národního muzea je přes 950²⁴ lehnicko-břežských mincí nejrůznějších vydavatelů a nominálů, z nichž je opravdu neskutečně vybrat reprezentativní ukázkou. Pro všechny tyto ražby je totiž charakteristická vysoká úroveň zpracování mincovních obrazů – polopostav či vzájemně k sobě obrácených portrétů na líci a znaku se složitými klenoty nad helmy na rubu.

Lehnice-Břeh, Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1664), Břeh, Kristián Pfahler (správce) a Eliáš Weiss (vardajn), tolar 1658

Národní muzeum, inv. čís. H5-33 504; AR – 44,8 mm – 28,63 g

Foto: archiv numizmatického oddělení N

Mezi slezskými mincemi upoutají svým krásným provedením zlaté a stříbrné ražby těšínského knížectví. Zde se však začalo nejprve s ražbou drobné mince. Byly to 3groše, bílé groše a krejcary, které Václav III. Adam (1540–1579) razil od roku 1559 v Těšíně a o devět let později, od roku 1568, též ve Skočově²⁵ a v letech 1568–1570 pak Bedřich Kazimír (1563–1571) v Bielsku. První toлары Václava III.

¹⁸ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953, s. 123–126; ZÁPLATA 1994, s. 27.

¹⁹ Podrobný soupis a katalog rožmberských ražeb, a to nejen ze sbírek Národního muzea, je uveden v publikaci, která byla k této příležitosti sepsána: KLEISNER – HOLEČKOVÁ 2006.

²⁰ Dopis Jaroslava Preisse Cyrilu Bartoňovi z Dobenína, v němž ho vyzývá ke koupi tolaru, je uložen v Archivu České národní banky, fond Živnostenské banky v Praze, sign. ŽB-S VII/i-1-I.

²¹ SEJBAL 1997, s. 194.

²² KOPICKI 1982, s. 58.

²³ SEJBAL 1997, s. 235.

²⁴ Je to 955 mincí zpracovaných ve II.stupni evidence.

²⁵ SEJBAL 1997, s. 234.

Adama, které jsou datovány rokem 1574 nebo jsou bez letopočtu, patří k nejvzácnějším těšinským mincím, a je potěšitelné, že numizmatické oddělení Národního muzea ve svých fondech mezi téměř stovkou těšinských ražeb také jeden takový nedatovaný tolar Václava III. Adama chová.²⁶ Velmi krásné a sběrateli ceněné jsou rovněž dukátové a tolarové mince Adama Václava (1594–1617), který v Těšíně a Skočově razil 8-, 5- a 3dukáty, 3-, 2-, 1- a 1/2tolary, z nich některé jako klipy, z nižších nominálů pak 3groše, groše, trojníky a haléře.

Těšínsko, Adam Václav (1579–1617), Těšín, Ditrich Rundt, tolarová klipa 1611
 Národní muzeum, inv. čís. H5-146 615; AR – 39,6 x 39,7mm – 28,55 g
 Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Jeho nástupce Bedřich Vilém (1617–1625) se omezil na ražbu převážně drobné mince, toлары dal razit jen v roce 1623. S vyššími nominály zlatými i stříbrnými se opět setkáváme v době Alžběty Lukrécie (1625–1653).²⁷ Po její smrti odmítl Ferdinand III. nároky vznášené jejím manželem Gundakarem z Liechtensteina i jejími dětmi, a Těšínsko připadlo jako odumřelé léno českým králům. Proto v letech 1653 až 1654 (resp. 1655) razil v těšinské mincovně za mincmistra Gabriela Görloffa drobnou minci Ferdinand IV. (prvorozený syn Ferdinanda III. a Marie Anny Španělské, který zemřel ve Vídni 9. 7. 1654, takže na trůn prakticky nenastoupil). Šlo o dnes velmi vzácné 3krejcar, greše a haléře. Po této krátké epizodě byla činnost těšinské mincovny v roce 1655 zcela ukončena.

Vratislavští biskupové razili svou minci v knížecí mincovně v Nise. Mincovní privilegium pro biskupskou minci je z roku 1515²⁸, nejstarší ražby biskupa Jana V. Thurzy (1506–1520), stříbrné groše, však pocházejí již z roku 1506. Po celé 16. století bylo mincovnictví vratislavských biskupů, jak ostatně v té době bylo většinou ve Slezsku obvyklé, založeno výhradně na ražbě zlatých mincí, unikátní výjimku tvoří pouze ojedinělá pokusná²⁹ či reprezentativní³⁰ tolarová mince z roku 1508, která však bohužel v našich sbírkách není. K systematické tolarové ražbě s důrazem na krejcarové nominály přistoupil až biskup Karel, arcivévoda rakouský (1608–1624). Za něho byly

v nisské mincovně vybičeny zlaté a stříbrné mince v celé škále peněžních nominálů, k nimž pak od roku 1631 přidal biskup Karel Ferdinand (1625–1655) i ražby v podobě vzácných čtyř-, šesti- a osmihranných klip ze zlata a stříbra. Dvě tyto osmihranné tolarové klipy chováme i my v našich numizmatických fondech.

Nisa – Vratislav, biskupství, Karel Ferdinand (1625–1655), Nisa, 8-hranná tolarová klipa 1639
 Národní muzeum, inv. čís. H5-111 346; AR – 28,1 mm – 26,08 g
 Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Poslední fázi vratislavského biskupského mincovnictví představují ražby biskupů Filipa Sinzendorfa (1732–1747), Filipa Gottharda Schaffgotsche (1747–1795) a Josefa Hohenlohe Waldenburga (1795–1817), kdy byly mince vydávány v omezeném nominálovém spektru. Známe 5dukáty a dukáty, toлары a 1/2tolary a pouze v roce 1735 ražené 15krejcar. Poté, co mincovna v Nise ukončila svou činnost, našla biskupská ražba své útočiště v mincovně ve Vratislavi, mince z roku 1777 byly raženy v pražské mincovně.³¹

Ražbami Liechtensteinů na začátku 17. století začíná také v Opavsku období tolarového mincovnictví. Karel Liechtenstein (1569–1627), který byl moravským zemským hejtmanem a později místodržitelem v Čechách, obdržel v roce 1608 knížecí titul a v rozmezí let 1613 až 1623 získal opavské i krnovské knížectví. Mincovní právo, které mu bylo uděleno již v roce 1607, začal využívat až jako opavský vévoda. V letech 1614 až 1620, kdy v Opavě působili mincmistři B. Haase a K. Cantor, se liechtensteinské mincovnictví vyznačovalo širokou škálou nominálů a rozsahem ražby. Razil 2- a 1dukáty, odražky tolarových ražeb ve zlatě, 2- 1 a 1/2tolary a záplavu 3krejcarů, jejichž hodnota však nebyla valná. Jediným, avšak zároveň velmi vzácným zástupcem „hrubé“ tolarové ražby Karla z Liechtensteina v numizmatických sbírkách Národního muzea je krásně zachovalý tolar z roku 1616, který nese na aversu portrét prostovlasého vévody s nabíraným límcem zprava, na reversu pak dva k sobě nakloněné znakové štíty (liechtensteinský a opavský) pod jedním helmem s přikryvadly a knížecí korunou. Opis plynule přechází z aversu na revers:

²⁶ Národní muzeum, inv. čís. H5-35 674.

²⁷ SEJBAL 1997, s. 237.

²⁸ SEJBAL 1997, s. 235.

²⁹ VOREL 2000, s. 170.

³⁰ SEJBAL 1997, s. 233.

³¹ SEJBAL 1997, s. 272.

CAROLVS D G DVX OPPAVIÆ PRINCEPS a na rubové straně pokračování ET GVBER D DE LICHTENSTEIN 616 (Karel, z boží milosti vévoda opavský, kníže a vladař, pán z Liechtensteina, 1616).

Opavsko, Karel z Liechtensteina (1614–1627), Opava, Burkhard Haase, tolar 1616

Národní muzeum, inv. čís. H5-35 678; AR – 41,9 mm – 28,50g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

V roce 1620 byla Karlu Liechtensteinovi mincovní činnost zastavena vzhledem k jeho působení v mincovním konsorciu.³² Mincování v opavském knížectví obnovil jeho syn Karel Eusebius z Liechtensteina (1627–1684), který v roce 1629 razil ve velkém množství nekvalitní 3krejcary a krejcary. K ukončení mincování v Opavě došlo proto ještě téhož roku.

Frydlantský vévoda Albrecht z Valdštejna (1583–1634) získal v roce 1627 od Ferdinanda II. náhradou za dlužný žold slezské vévodství Zaháň a o rok později zde zřídil svou druhou mincovnu, kterou však neprovozoval ve vlastní režii (jako mincovnu jičínskou), ale pronajal ji na dva roky Janu Zieslerovi a Janu Jindřichu Jacobovi. Po uplynutí této doby nebyl nájem prodloužen a novým správcem se stal varďajn Jiří Ehrlich.³³ Pouhé tři roky, v letech 1629 až 1631, zde Albrecht z Valdštejna mincoval: byly raženy v naprosté převaze 3krejcary a jen v nepatrné míře toлары a 1/2tolary. Ke zcela unikátním ražbám vzešlým z této mincovny patří 10- a 5dukáty z roku 1630.³⁴ Soubor Valdštejnových zaháňských ražeb, které spravuje numizmatické oddělení Národního muzea, čítá 52 kusů (včetně šesti drobných mincí z Chaurovy sbírky). Ve valně většině jde o 3krejcary, avšak můžeme se opravdu pyšnit i unikátními „kousky“: je to především 5dukát z roku 1630³⁵, dva výjimečné toлары hlásící se do roku 1629³⁶ a jedinečná 1/2tolarová klipa z roku 1630.³⁷

Na všech zaháňských mincích Albrechta z Valdštejna nacházíme na lici jeho portrét z poloprofilu (portréty zachycující Valdštejna z pravého profilu se objevují pouze na mincích z Jičína) s velkým, v zátylku stojatým límcem. Na rubových stranách vyšších nominálů pak buď velký 13-polý

Zaháňsko, Albrecht z Valdštejna (1627–1634), Zaháň, Jan Jindřich Jacob (mincmistr) a Jiří Ehrlich (vardaj), 5dukát 1630

Národní muzeum, inv. čís. H5-30 046; AV – 36,8 mm – 17,15g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Zaháňsko, Albrecht z Valdštejna (1627–1634), Zaháň, Jan Jindřich Jacob (mincmistr) a Jiří Ehrlich (vardaj), 1/2tolarová klipa 1630

Národní muzeum, inv. čís. H5-30 047; AR – 40,0 x 38,0 mm – 14,15g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

rodový znak obtočený Řádem Zlatého rouna pod knížecí korunou, nebo jednodušší, 6-polý rodový znak s Řádem Zlatého rouna na prsou rozkřídlené orlice, rovněž pod knížecí korunou. Na 3krejcarových ražbách buď opět zmíněný 6-polý rodový znak s orlicí a knížecí korunou, nebo tři do středu jako trojlístek orientované znakové štíty (meklenburský, frydlantský a zaháňsko-flinsberský) se značkou mincovny (S).

Jako jedna z posledních začala těsně před rokem 1674³⁸ v Olešnici s mincováním virtembersko-olešnická knížata. Sylvius Bedřich (1668–1697) dal razit dukáty, 2-, 1-, 1/2- a 1/4tolary, 15-, 6-, 3- a 1krejcary a trojníky. Za Kristiána Oldřicha (1697–1704), kdy minsterbersko-olešnická ražba ve svém množství a peněžně hodnotovém spektru vyvrcholila, vycházely z olešnické mincovny nominály obvyklé i ve slezském vládním mincovnictví Leopolda I., tedy 1-, 1/2- a 1/4dukáty, 1-, 1/2- a 1/4tolary a 15-, 6-,

³² SEJBAL 1997, s. 234.

³³ NECHANICKÝ s. d., s. 24.

³⁴ POLÍVKA 2000, s. 120.

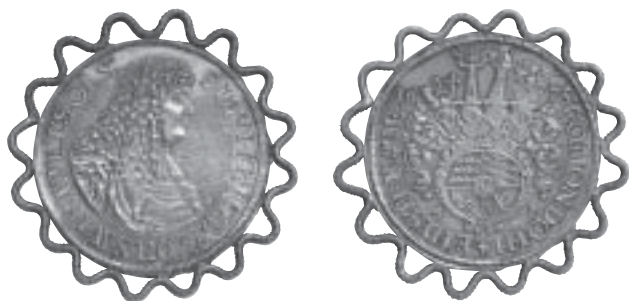
³⁵ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 046.

³⁶ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 044 a H5-30 045.

³⁷ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 047.

³⁸ KOPICKI 1983, s. 8.

3-, 1- a 1/2krejčary a trojníky.³⁹ Stejný charakter jako na konci 17. století si virtembersko-olešnické ražby zachovaly i ve století následujícím. Za Julia Zikmunda (1677–1684), Karla (1684–1745) i za Karla Bedřicha (1704–1744) byla nominálová struktura mincí značně zúžena, takže byly raženy pouze dukáty, toлары, 15-, 6-, 3krejčary a krejčary. Ve vřatavské mincovně dal kníže Karel Kristián Erdmann (1744–1792) v roce 1785 razit již jen toлары, které jsou tak posledními ražbami virtembersko-olešnického knížectví.⁴⁰ Zlaté a stříbrné mince zasazované do nejrůznějších rámečků a lemování a nošené jako ozdoby jsou zajímavým dokladem toho, že lidé dovedli ocenit krásná umělecká díla a dílka, jakými tyto mince bezesporu jsou, a že se s nimi chtěli těšit také při jiných příležitostech než čistě obchodních. Není proto divu, že nádherný tolar Sylvia Bedřicha (1668–1697) z roku 1675 s umělecky ztvárněným portrétem na aversu i do všech detailů propracovaným znakem s helmy a klenoty na reversu, stál někomu za to, aby minci opatřil ozdobným vlnitým závěsem z vinutého (?) stříbrného drátku.

Virtembersko – Olešnicko, Sylvius Bedřich (1668–1697), Olešnice, Samuel Pfahler, tolar 1675 v ozdobném vlnitém závěsu

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 616; AR – mince 48,2 mm, mince včetně závěsu 60,1 mm – 34,35 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Z toho, co bylo výše uvedeno, plyne, že v bohaté kolekci slezských knížecích mincí tolarového období v numizmatickém oddělení Národního muzea najdeme mince sloužící k běžným směnným účelům, a to jak mince vyšších zlatých či stříbrných nominálů, tak minci drobnou, která byla někdy ražena téměř v masovém měřítku. Jsou tu však i krásné a velmi vzácné kusy reprezentativního charakteru, jakými jsou pernštejnské, rožmberské či zaháňské dukátové Valdštejnovy ražby, které se v oběhu vyskytovaly jen velmi sporadicky. Musíme obdivovat naše předchůdce, kterým se podařilo nashromáždit tak reprezentativní sbírku, a jen si přát, aby se i nám podařilo soubor obohatit dalšími, dosud v něm nezastoupenými mincemi, tak, aby kolekce na svém materiálu mohla ještě lépe a vzácněji dokumentovat vývoj slezského mincovnictví tolarového období.

Literatura

- FUKALA – HÁSKOVÁ – HOLEČKOVÁ – KLEISNER 2006:** RF [Radek Fukala] – JH [Jarmila Hásková] – ZuH [Zuzana Holečková] – TK [Tomáš Kleisner], Numismatické památky. In: Andrzej Niedzielenko – Vít Vlnas (eds.), *Slezsko – perla v české koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006, s. 462–482.
- KLEISNER – HOLEČKOVÁ 2006:** Tomáš Kleisner – Zuzana Holečková, *Mince a medaile posledních Rožmberků*. Praha 2006.
- KOPICKI 1982:** Edmund Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*. VIII/1. *Monety śląskie okresu nowożytnego*. Warszawa 1982.
- KOPICKI 1983:** Edmund Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*. VIII/2. *Monety śląskie okresu nowożytnego*. Warszawa 1983.
- NECHANICKÝ s. d.:** Zdeněk Nechanický, *Mincovnictví Albrechta z Valdštejna*. Ústí nad Orlicí, s. d.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953:** Emanuela Nohejlová-Prátová, Rožmberské toлары. *Numismatické listy*, roč. 8, čís. 6 (Praha 1953), s. 123–126.
- POLÍVKA 2000:** Eduard Polívka, *Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2000.
- SEJBAL 1997:** Jiří Sejbal, *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.
- VOREL 1993:** Petr Vorel, *Páni z Pernštejna (Českomoravský rod v zrcadle staletí)*. Pardubice 1993.
- VOREL 2000:** Petr Vorel, *Od pražského groše ke koruně české*. Praha 2000.
- ZÁPLATA 1994:** Jiří Záplata, *Horní a mincovní činnost posledních Rožmberků*. S. 1., 1994.

Resümee

Zuzana Holečková

Interessante und rare Prägungen aus fürstlichen Münzstätten in Schlesien, die in Sammlungen des Nationalmuseums in Prag aufbewahrt sind

Der Beitrag befasst sich mit der umfangreichen und sehr wertvollen Kollektion der neuzeitlichen Prägungen aus Fürstentümern in Schlesien, die heute in den numismatischen Sammlungen des Nationalmuseums in Prag aufbewahrt ist.

Schlesien, das von alters her bis zum Jahr 1742 zu den Ländern des Königreiches Böhmen direkt gehörte, hat im Verlauf des 16. und 17. Jahrhunderts bis zum 1. Viertel des 18. Jahrhunderts eine verschiedene Organisation der Münz-

³⁹ SEJBAL 1997, s. 272.

⁴⁰ SEJBAL 1997, s. 272.

prägung beibehalten, mit komplizierten Verhältnissen in der Ausübung der Münzprägungsrechte, und die Prägungen des Herrschers aus Regierungsmünzstätten wurden in ganz großem Umfang mit Münzen ergänzt, die von einzigen Fürstentümern in Schlesien geprägt wurden. Dies waren die ältesten Talerprägungen aus Jägerndorf, Glatz und Teschen, weiter vorwiegend Dukatenprägungen, aber auch Talerprägungen der Stadt Breslau und der Bischöfe aus Breslau, Dukaten der Rosenberger aus Reichenstein (mit der Ausnahme von zwei einzigartigen Talertypen) und Prägungen aus Münsterberg-Öls. Zum Bestandteil des Umlaufgeldes in unseren Ländern wurden nicht zuletzt auch zahlreiche und in vielen Nominalwerten benutzte Münzen aus Liegnitz-Breg und Württemberg-Öls, Münzen aus Troppau, Sagan und Oppeln-Ratibor. Es waren vorwiegend Münzen von niedrigerer Qualität und von niedrigerem Gewicht, aber die Goldprägungen und großen Silberprägungen aus fürstlichen

Münzstätten in Schlesien wurden allgemein als ein verlässliches Umtauschmittel anerkannt.

In der umfangreichen Kollektion der Münzen aus fürstlichen Münzstätten in Schlesien aus der Talerperiode in der numismatischen Abteilung des Nationalmuseums in Prag finden wir Münzen, die den gewöhnlichen Umtauschzwecken dienten, und zwar Münzen von höheren Gold- oder Silbernominalwerten, sowie kleine Münzen, die in einigen Fällen in Massenumfang geprägt wurden. In der Sammlung befinden sich aber auch sehr schöne und sehr rare Exemplare von repräsentativem Charakter, wie zum Beispiel Pernsteiner, Rosenberger und Saganer von Waldstein geprägte Dukaten, die im Umlauf nur sehr sporadisch erschienen. Es sind insgesamt über 1700 goldene und silberne Münzen, die anschaulich die Entwicklung der Münzprägung in Schlesien in der Talerperiode dokumentieren.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

ÚŘAD KRÁLOVSKÉHO RYCHTÁŘE V KUTNÉ HOŘE A JEHO PÍSEMNOTI

MARIE BISINGEROVÁ, Státní okresní archiv Kutná Hora

Kutné Hory se tak jako jiných královských měst dotklo omezení samosprávy po nezdařeném odboji proti Habsburkům v letech 1546 a 1547. Odpovědi panovníka bylo mimo jiné dosažení zeměpanských úředníků – královských rychtářů – do měst.¹

Instituce královských rychtářů byla zřízena panovnickou instrukcí pro venkovská královská města ze 17. ledna 1548 (pro pražská města byla instrukce vydána v říjnu 1547). Byla zaslána 25 městům, mezi nimiž však není Kutná Hora jmenována.² Do Kutné Hory byl královský rychtář poprvé dosazen až v roce 1551. Bylo tomu tak bezpochyby proto, že se kutnohorští měšťané a horní podnikatelé snažili z důvodu udržení prosperity dolů a mincovny zachovat ve sporu neutralitu – oficiálně se nepřikláněli ani na stranu panovníka, ani na stranu odbojných měst.³

Prvním královským rychtářem v Kutné Hoře se stal Ondřej Křivoláček-Dačický, řemeslník, měšťan a později i šlechtic, otec známého kronikáře Mikuláše Dačického z Heslova. Ondřej nebyl místním rodákem, do Kutné Hory přišel pravděpodobně z Dačic na Moravě. Příjmení Křivoláček (a zároveň i živnost kraječe suken) získal po své první manželce, bohaté vdově Anně Křivoláčkové. Matkou kronikáře Mikuláše Dačického byla druhá Ondřejova manželka, jménem Dorota, z významného kutnohorského měšťansko-šlechtického rodu Práchnňanských.⁴ Ondřej Křivoláček-Dačický zastával úřad královského rychtáře pouze několik měsíců. Ještě v roce 1551 se ucházel o tehdy uvolněné místo vysokého horního úředníka – horního hofmistra – a získal je. Šlo zřejmě o promyšlený tah – nechtěl se coby Kutnohořan dostávat do sporů se spoluměšťany a zároveň

bylo nemyslitelné, aby jako královský rychtář neplnil panovnickovy příkazy.⁵

Nadřazeným orgánem byla královským rychtářům až do svého zrušení v roce 1745 Česká komora, která si své postavení uhlájila i přes odpor místodržitelství, jež si nárokovalo právo na dohled. Ke změně došlo pak v polovině 18. století v souvislosti s centrálními správními reformami a se zavedením nových úřadů. Podřízenost královských rychtářů České komoře také vyvolávala nelibost podkomořího – královského úředníka, který měl nad královskými městy (speciálně nad jejich radami) dohled. To však nebyl případ Kutné Hory, kde podkomořího suploval jako zástupce panovníka nejvyšší mincmistr. Obsazování míst královských rychtářů probíhalo tak, že městští radní obvykle navrhli ze svého středu dvě až tři osoby, z nichž jedna byla vybrána.⁶

Zatímco první instrukce pro královské rychtáře z roku 1548 uvádí jejich povinnosti jen rámcově a výslovně je v ní řečeno, že se jedná o reakci na postoj měst v letech 1546–1547, byla další instrukce z roku 1582 již velmi podrobná, povinnosti a kompetence královského rychtáře zde byly vymezeny taxativně. Byla městům rozesílána postupně, každému zvlášť. Pro nás je zajímavé, že instrukci pro Kutnou Horu, určenou konkrétně rychtáři Mikuláši Vodňanskému z Čazarova, která mu byla doručena 19. prosince 1590, vydal v úplnosti roku 1847 v českém překladu místní historik Petr Miloslav Veselský.⁷

Instrukce⁸ obsahuje zhruba tyto povinnosti (trest za odboj zde již není uveden):

– rychtář má zachovávat poslušnost králi a „*přetrhovati všeliké neřády*“,

¹ Instituci královských rychtářů, ustanovenou panovníkem v polovině 16. století, je třeba odlišit od úřadu městských rychtářů. Původní úřad městského rychtáře, spojený v době počátků královských měst se značnými pravomocemi danými panovníkem, klesl v pohusitské době postupně na úroveň pouhého policejního úředníka, který byl podřízen městské radě. O těchto „původních“ městských rychtářích viz např. HOFMANN 1992, s. 257–266, příp. i na jiných místech v textu (s. 38 aj.). Základní práci o královských rychtářích je ROUBÍK 1930, s. 265–314 (text) a s. 315–355 (přílohy). Jinak nebylo tomuto tématu v literatuře věnováno příliš pozornosti. O prvním královském rychtáři ve Stříbře a jeho postavení v úřadě viz BYSTRICKÝ 1999, s. 125–132. V době existence úřadu královského rychtáře po roce 1547 existovala v královských městech paralelně ještě funkce městského rychtáře – v podstatě policejního úředníka. O městské správě (včetně obojího typu rychtářského úřadu) viz JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 233–263.

² ROUBÍK 1930, s. 7, pozn. 6.

³ DAČICKÝ 1996, s. 18–19.

⁴ FIALA 1949, s. 41–48; DAČICKÝ 1996, s. 17–18.

⁵ DAČICKÝ 1996, s. 19.

⁶ ROUBÍK 1930, s. 284–285; JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 252–253.

⁷ VESELSKÝ 1847, sv. II, s. 101–108; ROUBÍK 1930, s. 269, pozn. 13.

⁸ ROUBÍK 1930, s. 269–270.

- přísahu poslušnosti a věrnosti králi má skládat České komoře,
- v městské radě stojí na prvním místě,
- vše, co směřuje proti králi, má hlásit České komoře,
- má mít dohled nad konšely, tzn. být účasten radnímu jednání,
- obec (myšlena „velká obec“) se smí svolávat pouze s vědomím rychtáře a výhradně na radnici,
- má vybírat královské pokuty a odúmrti, k čemuž má mít k ruce pomocníka – jednoho z městských „řečníků“ (t. j. prokurátorů – právníků), kterého na rychtářův návrh schvalovala Česká komora. Vybrané pokuty se pak dvakrát ročně odesílají komoře spolu s vyúčtováním,
- za neplnění úkolů rychtáře a jeho pomocníka mají být ukládány sankce,
- v policejní oblasti rychtář dohlíží, aby se ve městě nic nedálo proti Bohu a králi, aby byly navštěvovány služby boží, a pod trestem je stanoveno, aby se v době bohoslužeb nepodávaly žádné nápoje,
- dohlíží na míry a váhy,
- má za povinnost stíhat povaleče a zahaleče.

V roce 1617 byla pro královské rychtáře vydána další instrukce, rozšířila se však jen do pražských měst.

V době českého povstání proti Habsburkům v letech 1618–1620 si města dělala naděje, že úřad královského rychtáře bude zrušen. Rychtáři nebyli ve městech pro svou podřízenost zeměpanským úřadům příliš oblíbeni, třebaže se téměř vždy rekrutovali z řad místních měšťanů. Byly na ně i stížnosti pro překračování kompetence. Na zemském sněmu v březnu 1619 se jednalo o zrušení této instituce, a požadavku bylo na čas skutečně dosaženo. Ale již bezprostředně po Bílé hoře byl úřad královských rychtářů obnoven, sesazení se vrátili zpět na svá místa a oproti době před povstáním svou pozici ještě upevnili.

V červenci 1621 vydal císař rezoluci, na jejímž základě přešly pod moc královského rychtáře statky a důchody měst, která se zúčastnila odboje. Královští rychtáři také vyšetřovali měšťany, kteří byli účastníky povstání, dále stíhali nekatolíky a zabírali statky emigrantů. V těchto případech obyčejně nezapomínali sami na sebe a obohacovali se. Až do roku 1628 byli také pověřeni spravováním a kontrolou městských financí.

V roce 1628 byla situace s městskými statky vyřešena tak, že ty, které až dosud nebyly prodány nebo zastaveny, byly navráceny městům zpět do jejich vlastní správy. Péče o ně byla vložena na primátory měst, kteří zároveň zastávali úřad městských hospodářů. Správa obecního jmění byla vedena podle instrukce z května 1628, podle níž královským rychtářům nadále příslušel pouze dohled nad majetkem měst a hlášení případných „nepořádků“.

Instrukce, která byla zaslána královskému rychtáři v Kutné Hoře Jiřímu Adamovi Widmannovi 18. dubna 1689, pak v podstatě opakovala zásady obsažené v instrukci z roku 1628.⁹

Poslední z instrukcí pro královské rychtáře byla generální instrukce z 15. září 1753, která zůstala v platnosti až do zrušení úřadu 10. července 1783. Ještě předtím, v roce 1748, zřídila Marie Terezie nad královskými rychtáři dohlédací úřad.¹⁰ V Kutné Hoře byl posledním královským rychtářem Jan Josef Čapek. Ten v té době zastával úřad horního hofmistra, který byl po přesídlení nejvyššího mincmistra do Prahy v Kutné Hoře nejvyšším horním úředníkem.¹¹ Ke spojení úřadů královského rychtáře a horního hofmistra došlo v Kutné Hoře ve druhé polovině 18. století z důvodu šetření. Jan Čapek se pak po zrušení instituce královského rychtáře stal v Kutné Hoře prvním magistrátním radou. O končící královské rychtáře bylo všeobecně postaráno tak, že jim byla – podle jejich věku – buď přidělena penze, nebo byli zařazeni jako magistrátní radní.

Úřad královského rychtáře tedy zanikl po 236 letech existence a ve městech byl tento reformační krok císaře Josefa II. kvitován vesměs kladně. V Kutné Hoře se za tuto dobu v úřadu rychtáře vystřídal celkem 23 osob. Úřad byl doživotní, většinou se uvolňoval až úmrtím. V praxi to někdy mělo za následek, že rychtáři pro pokročilé stáří nebo nemoc svůj úřad již řádně nevykonávali. Zřídka docházelo k suspendování z důvodu trestu, v Kutné Hoře tento případ nebyl.

Královští rychtáři měli vlastní kancelář a svého písaře. Finanční odměna nebyla velká, museli být tedy zabezpečeni z jiných zdrojů, což v praxi nebyval problém, protože se vždy jednalo o movité měšťany, případně příslušníky nižší šlechty. Při jmenování museli rychtáři za získání úřadu zaplatit příslušnou taxu.

V období existence úřadu královského rychtáře se v Kutné Hoře ve funkci vystřídali:¹²

Ondřej Krivoláček-Dačický	1551 (do července)
Jan Chyzdera	1551–1561
Samuel Vodolínský z Vodolína	1562–1568
Jakub Stejšek-Freisichselbst	1569–1572
Mikuláš st. Vodňanský z Čazarova	1572–1597
Řehoř Vodička-Horažďovský	1597–1603
Leopold (Leipolt) Šetlar (Setler)	1603–1605
Václav Sixt ze Zvířetína	1605–1620
Radslav Hlavsa z Liboslavě	1620–1622
	(propuštěn)
Jan z Tulechova	1622–1628
	(rezignoval)
M. Jiří Jindřich Stredonius	1628–1656
Kryštof Antonín Bergmann z Lindenberku(-ka)	1656–1679
Karel Bergmann	1680
	(15. duben–15. květen)
Václav Kryštof Erythrei	1680–1688
Jiří Adam Widmann (Widtmann, Widtmann)	1689–1704
Ferdinand Alexius ze Šternfeldu a Legisfeldu	1704–1721

⁹ ROUBÍK 1930, s. 278, pozn. 4.

¹⁰ AMKH, aktová sbírka č. 16 714.

¹¹ HEJNIC 1918, s. 8. Ke zrušení úřadu královského rychtáře v Kutné Hoře viz i dopis Krajského úřadu v Čáslavi kutnohorskému magistrátu ze 30. 5. 1783 (AMKH, aktová sbírka č. 20 424) a vrchního horního a mincovního úřadu v Praze z 1. 8. 1783 (AMKH, aktová sbírka č. 20 435).

¹² ROUBÍK 1930, s. 341–342 (příloha č. VII). Zde jsou uvedeni i někteří z rychtářských adjunktů. Přesnější data působení rychtářů nejsou zjistitelná ani z místních archiválií.

Jan Bernard Ignác Dačický z Heslova	1721– 1742
Václav Tadeáš Hertl	1743–1755?
Jan Frick	?
Pavel Vojtěch Hertl	?–1765
Bernard Erythrei	1766
Ignác Josef Stephan	1766–1768?
Felix Beránek	1781–?
Jan Josef Čapek	?–1783

Pro osm z těchto královských rychtářů se dochovala jejich poslední pořízení. Jsou to: Jakub Stejšek¹³, Václav Sixt ze Zvířetína¹⁴, Radslav Hlavsa z Liboslavě¹⁵, Kryštof Antonín Bergmann z Lindenberku¹⁶, Jiří Adam Widmann¹⁷, Ferdinand Alexius ze Šternfeldu a Legisfeldu¹⁸, Jan Bernard Ignác Dačický z Heslova¹⁹ a Václav Tadeáš Hertl²⁰.

Ze závětí je patrné velmi dobré hmotné zabezpečení jmenovaných. Platí to zejména o K. Bergmannovi, který kromě domů ve městě vlastnil dvůr v Čáslavi a na kutnohorském předměstí Kolmarku a statky v blízkých vsích – Nové Lhotě a Olšanech. Značnou část majetku přinesla do manželství i jeho žena Anna Rozálie, stejně jako manželka V. Sixta, Dorota z Milhauzu. Bergmann rovněž v Kutné Hoře provozoval „živnost městskou a handl kramářský“. Kupeckou živnost a „krám“ měl i rychtář J. A. Widmann. Pod těmito soudobými termíny je pochopitelně třeba vidět bohaté obchodníky. Ve výčtu majetku rychtářů V. Sixta a F. Alexia nalézáme zajímavost – oba odkázali svým synům zařízení lékárny.

Jmenovaní vykazují ve svých závětech také velké množství hotových peněz – v českých groších, později ve zlatých rýnských. Velké finanční hotovosti jsou typické zejména pro rychtáře mladšího období – 18. století. Podstatnou část odkazovali pochopitelně vždy nejbližší rodině, manželce a dětem. Nejvíce dětí v závěti uvádí K. Bergmann – celkem devět –, zatímco V. T. Hertl, třebaže byl dvakrát ženatý, zemřel bez potomků. U F. Alexia je zajímavé, že pět z jeho sedmi dětí – čtyři synové a jedna dcera – se stalo řeholníky. Dalšími dědici v pořadí pak byla širší rodina.

Velké množství peněz věnovali rychtáři na církevní účely. Bohaté odkazy plynuly nejenom ke všem kutnohorským kostelům, ale někdy i ke kostelům v okolí – do Kolína nebo do blízké vsi Křesetic. V odkazech bylo pamatováno také na kláštery, zejména na sousední cisterciácký klášter v Sedlci, a na různá náboženská bratrstva. K. Bergmann a V. T. Hertl navíc založili i církevní nadace.

Královským rychtářům nebyla cizí ani charitativní činnost. V pěti z uváděných závětí je finančními odkazy

pamatováno na chudé obecně a na chudé ve špitále. Někdy jsou tyto odkazy ještě specifikovány. K. Bergmann stanovil, aby byla chudým, kteří budou o sobotách chodit na mše ke Sv. Jakubu do kaple P. Marie (tyto mše byly slouženy na jeho intence), dávana almužna nejen formou peněz, ale také bochníčků chleba, které byly k tomuto účelu upečený. V. T. Hertl zase do výdajů na svůj pohřeb zahrnul peníze pro chudé a upečení žitného chleba se solí. K. Bergmann pamatoval ještě na začínající chudé řemeslníky, pro které na radnici složil částku 300 zlatých rýnských, z níž měla městská rada poskytovat potřebným půjčky.

V souladu s náboženským, kulturním a sociálním cítěním doby, v níž jmenovaní žili, se starali nejen o materiální záležitosti tohoto světa, ale i o „poslední věci člověka“ a o věci duchovní. Zajišťovali si křesťanský pohřeb i místo svého pohřbení a následně péči o duši v podobě nadačních mší a modliteb. Podle finančních možností si přáli uložit svou tělesnou schránku na „prestižní“ místa, tj. v kryptách kostelů. Tam měly být pohřbeny i jejich manželky a potomci. K. Bergmann a F. Alexius si vybrali za místo posledního odpočinku chrám sv. Jakuba, J. A. Widmann a J. Dačický chrám sv. Barbory a V. T. Hertl kostel sv. Jana Nepomuckého. Za tato pohřební místa se v závětech poskytoval finanční odkaz a předpokládal se souhlas církevních míst a městské rady. Ojedinělý je údaj o věku rychtáře v době pořizování závěti, po němž v časově krátkém úseku většínou následovalo úmrtí. Pouze R. Hlavsa uvádí že je „člověk věkem sešlý – 64 let“.

Poslední královský rychtář v Kutné Hoře Jan Josef Čapek odevzdal svůj úřad včetně písemností magistrátu. Písemnosti pak byly uloženy „na hromadu a nikdo se o ně nestaral“, posléze byly zmanipulovány do písemností magistrátu. Část rychtářského archivu se nedochovala vůbec, a to písemnosti z počátku existence úřadu z let 1551–1609 a z doby jejího závěru – 1767–1783. Tato skutečnost byla známa již kutnohorskému archiváři Otakarovi Hejnicovi, který na počátku 20. století jako první popsal úřad a písemnosti královského rychtáře.²¹ Vycházel při tom z dochovaného inventáře, který v roce 1746 založil tehdejší rychtář Václav Tadeáš Hertl a sestavil jeho převážnou část.²² Kniha nese název *Inventář všech od vysoce slav. Král. komory české na J. Mil. Cís. královské rychtáře zde na Horách Kutných prošlých missiv, intimací, poručení a naučení, též na to zase daných zpráv a odpovědí tuto specifice a pořádně sepsaných, za urozeného a statečného vladky pana Václava Thadeusa Hertl !!! J. Mil. Císařské rady a toho času skutečného královského rychtáře zde na Horách Kutných založený dne 30. Martii léta 1746*. Kniha

¹³ AMKH, aktová sbírka č. 2554 – kšaft z roku 1572.

¹⁴ AMKH, aktová sbírka č. 7479 – kšaft z roku 1619, a č. 7626 – soupis majetku po smrti zůstavitele z roku 1720; LEMINGER 1932, s. 5–13 (o Sixtovi zmínka na s. 13).

¹⁵ AMKH, aktová sbírka č. 8988 – kšaft z roku 1639.

¹⁶ AMKH, kn. č. 406, s. 79–93 – kšaft z roku 1677, dodatek z roku 1679; mešní nadace z listopadu 1676, Arciděkanství úřad Kutná Hora – listina č. 9.

¹⁷ AMKH, kn. č. 406, s. 385–392 – kšaft z roku 1704.

¹⁸ AMKH, kn. č. 407, s. 76–85 – kšaft z roku 1721; LEMINGER 1932, s. 13.

¹⁹ AMKH, kn. č. 407, s. 311–315 – kšaft z roku 1738.

²⁰ AMKH, kn. č. 408, s. 148–156 – vlastní kšaft z roku 1764, a s. 157–164 – řešení kšaftu a soupis majetku; ROUBÍK 1930, s. 285, pozn. 60 (zmínka o inventáři pozůstalosti Leopolda Šetlara z roku 1605 a o jeho kšaftu).

²¹ HEJNIC 1918, s. 8 a následující.

²² AMKH, kn. č. 1304; jmenování V. T. Hertla královským rychtářem viz AMKH, aktová sbírka č. 16 328.

má rozměry 21 x 32,5 cm, světlé papírové desky, hnědý kožený hřbet a rohy a obsahuje 28 listů.

Inventář zahrnuje písemnosti z let 1610–1766 a jeho vypovídací hodnota je značná. Obsahuje registry agendy královského rychtáře z poměrně dlouhého časového období v původním uspořádání a uložení, které však bylo pozdějšími zásahy zrušeno. Magistrální úředníci tuto původní spisovou pomůcku bohužel nerespektovali a písemnosti zařadili do spisů magistrátu. Spolu s nimi pak byly koncem 19. století zkatalogizovány do tzv. aktové sbírky fondu Archiv města Kutná Hora (počíná rokem 1299 – opisy listin a aktů a končí rokem 1830).²³

Hertlův inventář sestává ze tří částí. Za prvé zahrnuje 57 fasciкулů z let 1610–1742, které obsahovaly celkem 693 písemností. Byly řazeny chronologicky, a tím zároveň podle osob rychtářů (celkem osmi). Další část tvořilo 29 fasciкулů, které začínají rokem 1743. V nich byly písemnosti řazeny věcně – co fasciкул, to jiný obsah.²⁴ Třetí část inventáře tvořila chronologicky řazená registratura v jedenácti fasciklech, počínající rovněž rokem 1743.²⁵

Z obsahového hlediska lze písemnosti úřadu královského rychtáře – přijaté i vydané – zařadit do několika věcných okruhů. V podstatě odpovídají duchu výše zmiňovaných instrukcí, které byly pro stanovení kompetence královských rychtářů vydávány. Příkladem výkonné moci v závažných obecních záležitostech je např. zpráva o stavu obecního hospodářství z roku 1718 nebo pokyn nadřízeného úřadu z roku 1754, který královskému rychtáři dával právo dozoru nad fiskálními záležitostmi v případě úmrtí některého z měšťanů.²⁶

Zajímavý a důležitý dokument představuje „dotazník“, zaslaný Českou komorou v září 1726 rychtáři Bernardu Dačickému z Heslova. Obsahuje otázky, které se týkají rychtářovy činnosti (jakou aktivitu v současné době vyvíjí, jak mu vyhovují stávající instrukce, jak jej zaměstnává obecní hospodářství a jak ho využívá k užítku obce aj.), dále jaká je jeho spolupráce s magistrátem, zda mu z jeho strany nejsou kladeny překážky. V závěru dopisu je výzva, aby rychtář na všechny položené otázky pravdivě odpověděl a nic nezamlčoval.²⁷

Přesto, že kompetence úřadu i jeho chod byly vymezeny instrukcemi a upřesněny dílčími pokyny nadřízených orgánů, docházelo mezi rychtáři a městskou radou k nesrovnalostem a sporům. Stěžovali si vždy konšelé. Šlo jak o záležitosti věcné, tak i formální. V lednu a únoru 1709 vyslovili konšelé přání, aby se královský rychtář „nemíchal“ do hospodářství města, a v roce 1749 si České komoře stěžovali, že zasahuje do obecních a cechovních záležitostí a protiprávně vymáhá pivní deputát.²⁸ K formálním nedorozuměním patřily spory o přednost při náboženských slavnostech a procesích – zde stáli na jedné straně konšelé a horní úředníci proti královskému rychtáři. Doklady o tom jsou např. k letům 1723 a 1725.²⁹

V oblasti správy Česká komora intimovala královským rychtářům všechny podstatné organizační a personální změny. V roce 1749 obdržel královský rychtář informaci o zásadní správní reformě tereziánského období – nahrazení Českého místodržitelství a gubernia reprezentací a komorou.³⁰ Časté byly intimáty ve věci jmenování vyšších úředníků České komory – prezidenta, viceprezidenta nebo rady.³¹ České komoře byly naopak zasilány informace o jmenování konšelů a návrzích na vhodné „osoby radní“ před renovacemi městských rad.³²

Věcně velmi zajímavé je v agendě královských rychtářů řešení majetkových záležitostí měšťanů a nižší šlechty po Bílé hoře, v podstatě jednání o konfiskacích majetku. Dokladů je celá řada. K významnějším patří konfiskace statku Hořany, která se řešila v letech 1623–1630, ocenění statku Zhoře v roce 1630 a Šlechtína v roce 1635.³³ Korespondence týkající se pobělohorských emigrantů je velmi rozsáhlá a ve svých důsledcích sahá až do druhé poloviny 17. století. Jedná se o statky a domy emigrantů, jejich pozůstalosti všeobecně, o různé finanční pohledávky aj.³⁴

Úřadem královského rychtáře procházela také pozůstalostní řízení významných osob ve městě a jednání v dědických záležitostech. Tak v roce 1610 byly rychtářským úřadem zajištěny peníze po zemřelém sedleckém opatovi a v prosinci 1628 byl inventarizován statek po zemřelém královském rychtáři Janovi z Tulechova. V listopadu 1651 se s Českou komorou korespondovalo ve věci dědiců kutno-

²³ Části katalogu, které obsahují zmanipulované písemnosti úřadu královského rychtáře, vyhotovil Otakar Hejnic.

²⁴ 1 – cechovní účty, 2 – účty fiskální a taxy, 3 – zprávy strany konfiskací prachův, 4 – akta obvinění pana Daniela Kubína, 5 – dopisy krajského úřadu strany vězňův, 6 – intimace poručení a inventáře, 7 – zprávy strany p. Pátka, 8 – fasciкулus starých psaní, 9 – fasciкулus psaní a missív na p. Bergmanna, 10 – missívy na p. Jiřího Widmanna, 13 – též na p. Ferd. Alexiusa, 12 – podobně na p. Bernarda Dačického, 13 – psaní na p. Dačického, 4 – psaní na p. Jiřího Widmanna, 15 – fasciкулus psaní rozličných, 16 – kopie dekretův a poručení, 17 – kamerální poručení strany čtyř punktův, 18 – oučty fiskální, 19 – koncepty a zprávy na cí. slav. komoru, 20 – zprávy strany komercií, 21 – akta rozdílná a právní, 22 – akta proti Pavlovi Pokornému, 23 – akta proti Samuelovi Veverinovi, 24 – fragmenta král. rychtáře p. Bergmanna, 25 – dtto fasciкулus fragmentorum, 26 – fasciкулus patentův, 27 – fragmenta všelijaká, 28 – zprávy rozličné, 29 – všeliké od léta 1743 za mne (Hertla) dané zprávy (HEJNIC 1918, s. 9).

²⁵ Fasciкул I, II – 1743, III – 1744, IV – 1745, V – 1746–1748, VI – 1749, VII – 1750–1753, VIII – 1754, IX – 1755–1757, X – 1762–1764, XI – různá léta (HEJNIC 1918, s. 9).

²⁶ AMKH, aktová sbírka č. 14 585 a 17 240.

²⁷ AMKH, aktová sbírka č. 15 184. K uvedenému listu není bohužel dochována odpověď.

²⁸ AMKH, kn. č. 1304, fol. 14r.; AMKH, aktová sbírka č. 16 803. Kompetenční spory vznikaly v Kutné Hoře ostatně také i mezi městskou radou a horním úřadem, např. v roce 1724 kvůli zatčení městského rychtáře (AMKH, aktová sbírka č. 15 017).

²⁹ AMKH, aktová sbírka č. 14 953 a 15 096.

³⁰ AMKH, aktová sbírka č. 16 798.

³¹ Např. v letech 1681, 1688, 1699 a 1721. AMKH, kn. č. 1304, fol. 8v., 10r., 12r. a aktová sbírka č. 14 821. Podobně byla do kanceláře královského rychtáře sdělena zpráva o úmrtí rakouského císaře Karla VI. v roce 1740, AMKH, aktová sbírka č. 16 179.

³² V letech 1681, 1700, 1705, 1723, 1743 (AMKH, kn. č. 1304, fol. 8v., 12v., 13v. a aktová sbírka č. 14 955 a 16 306).

³³ AMKH, kn. č. 1304, fol. 2r. a v.

³⁴ AMKH kn. č. 1304, fol. 2v. – 6v.; LEMINGER 1929, s. 11–27.

horského horního hofmistra Zikmunda Kozla z Rýzentálu a v letech 1664 a 1665 se řešily záležitosti spojené s pozůstalostí Samuela Veverina, příslušníka významné kutnohorské měšťanskošlechtické rodiny. Mezi lety 1717–1721 se vedla korespondence ve věci pozůstalosti po horním hofmistru Wohnsiedlerovi.³⁵

Důležitou agendu představovaly městské hospodářství a městské finance. Celková vyúčtování se České komoře zasílala v pravidelných intervalech, za jeden, dva nebo tři roky, případně i za více let. Reakcí pak někdy bývalo vymáhání nedoplatků nebo revize. Do oblasti městských financí patřilo průběžné vybírání cla – ungeltu, dále jeho odvody, vymáhání dluhů a nedoplatků, kauce, jmenování ungeltních výběřčích apod. Z prosince 1715 je zmínka o ungeltním řádu a z července 1688 pochází pokyn o dodržování jednotných měr a vah.³⁶ Pod dohledem královských rychtářů byly i výroba a prodej piva a od poslední čtvrtiny 17. století obchod tabákem, případně jeho výroba.³⁷

Velkou pozornost věnoval stát prostřednictvím královských rychtářů měnovým záležitostem, zejména sledování kvality mince, která byla v oběhu, důsledně se dbalo na stabilní měnové poměry v zemi. V roce 1682 bylo vydáno nařízení, aby ze země nebyly vyváženy „dobré mince“ a v roce 1717 vyšel zákaz vyvážení stříbrného pagamentu. Od poloviny 17. do třetiny 18. století byli královští rychtáři několikrát upozorňováni na „zlou minci“, „špatnou minci“ nebo „lehkou minci“. Ta bývala často teritoriálně spojována s francouzskými ražbami.³⁸

Královští rychtáři byli informováni o závažných trestních případech a částečně je i řešili, stejně tak přes ně procházely záležitosti spojené s bezpečností města.³⁹ Do jejich agendy se promítaly i záležitosti ideologické. Objevují se upozornění na rozšiřování „kacířských“ knih a tisků, na obchodníky s nimi a jejich pašování. Tato agenda se vyskytuje kolem čtvrtiny 18. století.⁴⁰ Objevují se rovněž informace o Židech – lichva, volba vrchního rabína apod.⁴¹ a různé zajímavosti – například nález „pokladu“ u Veletova v letech 1743–1744 a v soukromém domě v Kutné Hoře v roce 1763.⁴²

Z uvedeného vyplývá, že pravomoci královských rychtářů byly nemalé a že vše zásadní, co bylo panovníkem a nadřízenými úřady, především Českou komorou, po královských městech požadováno, se řešilo právě přes ně. Důležitosti rychtářského úřadu pak odpovídalo i společenské postavení osob, které jej zastávaly, a jejich zařazení do sociální struktury města.

Prameny a literatura

Prameny nevydané:

Státní okresní archiv Kutná Hora:

– Archiv města Kutná Hora (AMKH):

– – Knihy:

– – – Kniha kšaftů 1658–1717 (kn. č. 406)

– – – Kniha kšaftů 1706–1759 (kn. č. 407)

– – – Kniha kšaftů 1759–1793 (kn. č. 408)

– – – Hertlův inventář písemností úřadu královského rychtáře z r. 1746 (kn. č. 1304)

– Aktový materiál:

– – Aktová sbírka č. 2554, 6485, 7479, 7626, 8988, 14 473, 14 506, 14 585, 14 589, 14 756, 14 821, 14 953, 14 955, 15 009, 15 017, 15 085, 15 096, 15 160, 15 161, 15 184, 15 968, 16 179, 16 306, 16 328, 16 331, 16 429, 16 714, 16 798, 16 803, 17 240, 17 816, 17 933, 20 424, 20 435.

– Arciděkanství úřad Kutná Hora – listina č. 9.

Prameny vydané:

DAČICKÝ 1996: Josef Janáček (úvodní studie) – Jiří Mikulec (editor), *Mikuláš Dačický z Heslova – Paměti*. Praha 1996.

Literatura:

BYSTRICKÝ 1999: Vladimír Bystrický, Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547. In: *Stavovský odboj roku 1547 – první krize habsburské monarchie (příspěvky z konference)*. Pardubice – Praha 1999, s. 125–132.

FIALA 1949: Jan Fiala, Odkud pocházel Ondřej Křivoláček, zakladatel rodiny Dačických z Heslova. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, řada XI (Kutná Hora 1949), s. 41–48.

HEJNIC 1918: Otakar Hejnic, *Archiv kutnohorský, díl 1 – historický vývoj*. Praha 1918.

HOFMANN 1992: František Hofmann, *České město ve středověku*. Praha 1992.

JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989: Jan Janák – Zdeňka Hledíková, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989.

LEMINGER 1929: Emanuel Leminger, *Kutnohorští emi-*

³⁵ AMKH, aktová sbírka č. 6485, 14 506, 14 589, 17 816 a kn. č. 1304, fol. 2r., 5r., 6v., 7r.

³⁶ AMKH, kn. č. 1304, fol. 15r. a 10v.

³⁷ AMKH, kn. č. 1304, fol. 6r. – 12r. a aktová sbírka č. 1494.

³⁸ AMKH, kn. č. 1304, fol. 8v. a aktová sbírka č. 14 473 a 14 756.

³⁹ V lednu 1647 nacházíme zprávu o zabítí pohánka, v říjnu 1650 zprávu o zadušeném branném, v květnu 1669 o osvobození hajného, v říjnu 1681 je zaznamenán delikt proti úředníkům mince (AMKH kn. č. 1304, fol. 4v., 5r., 7r., 8v.). V únoru a červenci 1704 se řešilo zavírání městských bran (AMKH, kn. č. 1304, fol. 13r.).

⁴⁰ AMKH, aktová sbírka č. 15 009, 15 085, 15 160, 15 161.

⁴¹ V letech 1674, 1702, 1705, 1738 (AMKH, kn. č. 1304, fol. 7v., 13r. a v. a aktová sbírka č. 15 968).

⁴² AMKH, aktová sbírka č. 16 331, 16 429, 17 933.

granti a jejich domy. *Vlastivědný sborník východočeský*, roč. 4 (Chrudim 1929), s. 11–27.

LEMINGER 1932: Emanuel Leminger, Co vypravují staré testamenty. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, řada VI (Kutná Hora 1932), s. 5–13.

ROUBÍK 1930: František Roubík, Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547–1783. *Sborník příspěvků k dějinám města Prahy*, roč. 6 (Praha 1930), s. 265–314 (text), s. 315–355 (přílohy).

VESELSKÝ 1847: Petr Miloslav Veselský, Instrukce rychtáře kr. priv. města Hory Kutné. *Časopis českého Museum*, roč. 21, sv. II (Praha 1847), s. 101–108.

Resümee

Marie Bisingerová

Amt des königlichen Richters in Kuttenberg/Kutná Hora und seine Schriftstücke

Der Beitrag befasst sich mit dem Amt der königlichen Richter in der Stadt Kuttenberg/Kutná Hora und mit den mit diesem Amt zusammenhängenden Schriftstücken. Dieses Amt existierte in den königlichen Städten in Böhmen in den Jahren 1547–1783. Es wurde von dem Herrscher gegründet als Reaktion auf den Aufstand gegen die Habsburger in den Städten in den Jahren 1546–1547, und die Aufgabe des Amtes sollte die Interessen des Herrschers verteidigen. Es wurde dann im Rahmen der Verwaltungsreformen des Kaisers Joseph II. abgeschafft.

In Kuttenberg wurde der erste königliche Richter im Jahr 1551 in das Amt eingeführt – er war der lokale Bürger Ondřej Křivoláček-Dačický, Vater des bekannten Chronisten Mikuláš Dačický von Heslov. Im allgemeinen wurden die

königlichen Richter immer aus den führenden Männern der Stadt gewählt, obwohl es ihre Aufgabe war, die Pläne des Herrschers gegenüber der Stadtverwaltung – den Stadträten durchzusetzen. In der Tätigkeit richteten sie sich nach den Instruktionen des Herrschers, die im Verlauf der Existenz des Amtes einige Male geändert wurden.

In Kuttenberg wechselten sich im Amt des königlichen Richters insgesamt 23 Personen. Wie die erhaltenen Testamente von einigen von ihnen belegen, waren sie materiell sehr gut situierte Bürger, was eigentlich auch notwendig war, weil das Amt nicht zu viel honoriert war.

Von den Schriftstücken des Richteramtes in Kuttenberg, die sich immer mit sehr wesentlichen Angelegenheiten der Stadt befassten, besonders in dem Bereich der Politik, der Wirtschaft und der Finanzen, wurde nur ein Teil erhalten, und zwar aus den Jahren 1610–1766 (es fehlen leider zum Schaden der Sache die Schriftstücke aus den Jahren 1551–1609 und 1767–1783). Der Inhalt der erhaltenen Schriftstücke ist überliefert in den Regestenform in dem Inventar des Richteramtes, das im Jahr 1746 einer der königlichen Richter – Václav Tadeáš Hertl – gründete. Es ist klar aus der erhaltenen Korrespondenz, dass vorgesetzte Stellen, vor allem die Böhmisches Kammer, sich in allen wesentlichen Angelegenheiten an die Richter gewandt hatten. Leider wurden aber die erhaltenen Schriftstücke nach späteren administrativen Wirkungen in die Dokumente des Magistrats eingeordnet und zusammen mit diesen Dokumenten dann in die so genannte Aktensammlung der Stadt Kuttenberg integriert (dies umfasst die Periode 1299–1830).

Das Amt des königlichen Richters repräsentiert daher eine sehr wichtige Institution der Geschichte der Stadt und dieser Tatsache entsprechen auch die Schriftstücke dieses Amtes.

Übersetzt von Bořivoj Vančura

AN UNKNOWN MEDAL FOR THE FOUNDATION OF SUŠICE MONASTERY, 1651

TOMÁŠ KLEISNER, Národní muzeum, Praha

A previously unknown engraved medal commemorating the foundation of the Capuchin Monastery in Sušice was acquired by the National Museum in 1960 as part of a large collection formed by the late Josef Michera. This large bronze medal (7 cm in diameter) has on the aversa a crowned Habsburg eagle and an inscription PRO LOCO SUDITIENSTIN BOEMIA (near the town of Sušice in Bohemia). On the reverse a twenty-two line legend states that the medal was made to commemorate the founding of the new monastery: D.O.M.A/ INNOCENTIO X PONTI- /-FICE MAXIMO: / POTENTISSIMUS ET INVICTISSIMUS/ PRINCEPS FERDINANDUS III ROMANORUM/ IMPERATOR HUNGARIAE ET BOHEMIAE REX/ ARCHIDUX AUSTRIAE ETC EX SINGULARI/ DEVOTIONE ERGA BEATUM FOELICEM DE/ CANTALICIO FRATRIBUS CAPUCINIS HUNC/ CONVENTUM ET ECCLESIAM PROPRIIS LIBERA/ LISSIMISQUE SUMPTIB.EXTRUI CURAVIT.MAIUS/ ALTARE ERIGI VOLUIT IN HONOREM PRAEDICTI/ B. FOELICIS; SACELLUM VERO EIUSQ ALTARE/ IN HONOREM S. FRANCISCI. HUIUS AEDIFICII/ INITIUM FACTUM EST ANNO CHRISTI/ MILLESIMO SEXCENTESIMO QUINQUA.CE/ SIMO PRIMO LAPIDEM PRIMARIUM PO/ SUIT EMINENTISSIM. PRINCEPS/ ERNESTUS ADALBERTUS CARDINALIS AB HARRACH/ ARCHIEPISCOPUS/ PRAGENSIS. (Under the auspices of God and under the reign of Pope Innocent X, the most mighty and most unconquerable Prince Ferdinand III, Roman Emperor, Hungarian and Czech King, Archduke of Austria etc. because of his particular veneration of the blessed Felix de Cantalice he ordered to be built for the Capuchin Brothers this monastery and church by his own most bountiful generosity. To the esteem of this blessed Felix he wished the main altar to be built and also a chapel with an altar to St. Francis. This building was begun in the year of Our Lord 1631; the foundation stone was laid by the most eminent Prince Ernest Adalbert, Cardinal of Harrach, Archbishop of Prague). (Fig. 1 obv., rev.)

The medal weighs 105.14 g and has the accession no. H5-181 484. Although it looks as if the image on the obverse is of superior quality to the inscription on the reverse, they were both engraved by the same hand. To engrave pictorial lines is easier than engraving letters, although, here, the lower serif of each letter is confidently cut in one stroke without the necessity of reworking. The monogram FIII on

Fig. 1 obv., rev.

the obverse is cut in the same way. The engraver will have spent about four days on this medal.¹

The archivist of Sušice, Antonín Janák, writes that during the foundation ceremony a gold coin worth twenty ducats especially made for the occasion was placed under the foundation stone.² The bronze medal from the National Museum seems to be a copy of this made for one of the distinguished guests present. The gold medal buried in the foundations was intended for the distant future when the monastery would have fallen into ruins, as in the case of Roman buildings today. The bronze specimen was created as a memento for the forthcoming generations.

The foundation medal (1659) of the Capuchin monastery at Nisa in Silesia is of similar design. It is a silver disc of 6 cm in diameter, each side of which is surrounded by a wreath. The inscription begins on the obverse with nine lines SEDENTE/ ALEXANDRO SEPTIMO/ PONTIFICE REGNANTE LEO:/ :POLDO PRIMO ROMANORUM/ IMPERATORE FUNDATORE LEO:/ :POLDO GUILIELMO ARCHIDU:/ :CE AUSTRIAE ETC: EPISCOPO/ PASSAUIENSI ET VRA:/ :TISLAUIEN, ETC: and continues with another nine lines on the reverse ECCLESIA/ HAEC ET MONASTERIUM/ CAPUCCINORUM SUMP- TIBUS/ EIUSDEM SER:MI ARCHIDUCIS/ LEOPOLDI GUILIELMI A FUNDA:/ :MENTIS ERECTUM AC EODEM/ IUBENTE PRIMARIUS LAPIS PO:/ :SITUS FUIT ANNO SALUTIS/ 1659 DIE 3 JUNI (In the reign of Pope Alexander VII and the Roman Emperor Leopold I, Leopold William Archduke of Austria etc, Bishop of Passau and Vratislav etc. founded and built from the ground this church and monastery of the Capuchins. At the expense of this Most Serene Archduke Leopold William, and with the assent of the aforementioned, the foundation stone was laid in the year of redemption 1659, the 3rd day of June). (**Fig. 2 obv., rev.**)

This medal was also engraved but by a more skilful craftsman. It weighs 27 g and came to the National Museum as part of the Nostic collection. In 1666 it was recorded in the inventory of the estate of Otto the Younger of Nostic (1608 – 14. 11. 1665), the Chancellor of both Silesias: “Leopoldi Wilhelmi ArciDucis, fundatio Monasterii,” weighing “2 Loths and ” Kventlik of silver.”³ Apparently he had obtained it from the Capuchins themselves in his official capacity as the Crown representative. It can be assumed that another specimen of the medal was placed in the foundation stone of the new monastery.⁴

When the German Protestants began to erect the church of Our Saviour in 1611 in Prague’s Old Town they placed gold and silver medals under the foundation stone. Rudolf II asked for a model of the new church and examples of the medal in gold, silver and bronze to add to his collection. Jan Conrad Greuter struck a total of 100 copies of this medal.⁵ The obverse shows a half length figure of Christ and an inscription AB HOC SOLO SEMPITERNA SALVS (from this only eternal salvation). The reverse has nine

Fig. 2 obv., rev.

lines TEMPLVM/ SALVATORIS/ G.D.ET CAES.RVD.II/ SVB BOHE.REGE MA/ THIAE II FVNDA RVNT/ GERMAI EVANGELICI/ PRAGAE IN VRBE VE/ TERI DIE CAROLI/ A.S.H. 1611 (The church of Our Saviour founded by the grace of God and the Emperor Rudolf II under the Czech King Matthew by German Protestants in Prague in the Old Town on Charles’s day in the year of our salvation 1611). The gold specimen in the National Museum (no. H5-151 001) is 3 cm in diameter and weighs 20.40 g.⁶ (**Fig. 3 obv., rev.**)

The custom marking the foundation of a new building is very old and known throughout the world. The Persian King

¹ Details of technique kindly provided by the engraver Petr Kazda.

² JANÁK 1937, p. 72, kindly brought to my attention by Mrs Zdeňka Řezničková.

³ Knihovna Národního muzea, Ms e 21, *Inventarium der freiherrlichen Nostitzischen Verlassenschaft*, fol. 45a.

⁴ This medal seems only to be known to Marquard Hergott; HERGOTT 1753, p. 215, tab. XXX.XI.

⁵ HREJSA 1930, p. 115.

Fig. 3 obv., rev.

Darius deposited inscribed tablets of solid gold and silver in the four cornerstones of his Persepolis palace 2,500 years ago. Possibly even older is the custom of making a sacrificial offering at the onset of construction of a new building, originally in the form of humans, animals, food and later money. The Romans supposedly had a tradition of walling up one male and one female Greek and one male and one female Gaul in the foundations of a new building.⁷ There are coins in the foundations of Roman houses under their mosaic floors, a custom which persists up to the present day. Every year the British mint provides newly dated coins to be placed in the foundations of new public buildings.

Countess de Genlis recalls a dinner at the beginning of the 19th century where “I saw a very celebrated character, Sir Sidney Smith ... learned amateur of antiquities. Egyptian pasha sent him a very fine remnant of Antiquity, that had been found in digging under the ruins of an ancient pagan temple; this consists of two large plates of pure gold, with Greek inscriptions, in perfect preservation, stating that they were deposited in the ground along with the foundations of the temple by Queen Berenice, wife and sister of King Ptolemy the founder; this instructs us in a practice of the ancients, of which we were hitherto ignorant, and which has come down to our days, since, in laying the foundation stone of a public building, we always deposit a medal along with it, containing the date and the name of the founder and architect. Sir Sydney Smith had brought these gold plates in his pocket to show them to me; though he had a collection of curiosities, he did not place them in it, but presented them to the British Museum, which is a generous action for an antiquarian.”⁸

We can see that the medal of Sušice had two tasks to fulfil; twenty ducats was not a small sum (this, for example, was the annual income for a carpenter) and the gold symbolised the sacrifice. The engraved inscription recorded the event and at the same time invoked God’s protection (*Deo optimo maximo*). And because nothing in the world lasts forever the medal found in the ruins of the present building in Sušice will help future archaeologists to identify the monastery.

The foundation stone of the new St. Peter’s was laid by Julius II in 1506. The old man fearlessly descended a ladder into an abyss-like opening that had been excavated beside the foundations. He was accompanied by only two cardinals, John Burkard (the Master of Ceremonies), and a few other people. Here he buried an earthenware vase containing twelve medals which had been recently struck, two being large gold pieces, the others bronze, with inscriptions referring to the ceremony.⁹ Burkard’s successor was his sworn enemy. He accused Burkard of preparing the foundation ceremony in a high handed manner and even of stealing one of the prepared medals.¹⁰ That would have been a way to put into prior circulation a medal intended for the distant future.

It seems likely that in the Czech lands in the 17th century the foundation medals were mostly cast and engraved and only a few copies produced and the majority of them remain unknown today. The foundation medal of the church of St. Wenceslas in Prague’s Little Quarter has nine lines on the obverse *DIE SANCTI NORBERTI/ ARCHIEPI/ MAGDEBURGENSIS/ PRIMATIS GERMANIAE./ IOES FRIDERIC, ARCHIEPI9/ PRAGENSIS PRIMAS BOHEMIAE/ LAPIDEM PRIMUM HUIUS/ ECCLIAE PAROCHIALIS/ AD S: WENCESL:/ MICRO 1685 PRAGA* (Joseph Friedrich Archbishop of Prague, Primate of Bohemia [laid] the foundation stone of this parish church by St. Wenceslas in Little Quarter in 1685 on the day of

⁶ FIALA 1888, p. 556, no. 4763.

⁷ VIDEMAN 1986, p. 123.

⁸ DE GENLIS 1825, p. 293–294.

⁹ GREGORAVIUS 2000b, p. 135–136.

¹⁰ GREGORAVIUS 2000a, p. 636–637.

St. Norbert, Archbishop of Magdeburg and Primate of Germany). The reverse has the bust of the King and the inscription +LEOPOLDVS.I.D.G.ROM.IMPERATOR (Leopold I by the grace of God, Roman Emperor). (Fig. 4 obv., rev.) The medal is cast, weights 28.65 g and measures 6.3 : 4.6 cm and has a loop for hanging.¹¹ It is not known why anyone would wish to wear this around his neck but that is what participants did at a similar ceremony in Birmingham

Fig. 4 obv., rev.

in 1805. Here the King was represented by his Chamberlain and many wore the foundation medals with the sovereign's portrait made especially for the occasion by Thomas Webb.¹² The wearers of these medals probably wanted to proclaim their loyalty to the absent monarch.

Leopold I laid a medal together with the foundation stone of the new part of St. Vitus Cathedral, Prague, in 1673. It is not known what this medal looked like. An account of the ceremony states that "then the Emperor Leopold by his own hand put on the same spot a gold coin with his likeness and with an inscription, weighing nearly twenty ducats."¹³ This description corresponds with the medal mentioned above; its weight with the medal of Sušice.

Patrons who had mints at their disposal had their medals struck. For example: Ferdinand II's foundation of the church of Our Lady Victorious at Bílá Hora, 1628;¹⁴ the Liechtenstein's foundation of the church of Our lady in Valtice, 1631;¹⁵ Albrecht Valdštejn's foundation of the Chartreuse in Valdice, 1632.¹⁶ Towards the end of the 17th century these medals were dispersed in increasing numbers, kept in numismatic collections and also included in contemporary numismatic books (Heraeus, *Brevis Explicatio Numismatum Caroli VI.* or Schau- und Denk-Münzen Maria Theresia). Surprisingly enough the Jesuits of Lehnice held a foundation ceremony in their already completed academy building in 1735. They did so to emphasise the royal patronage for their school. A medal by Matthew Donner was ordered from Vienna. Charles VI sent his envoy to the ceremony, who, before the ceremony even began, distributed silver medals

together with an explanatory Latin leaflet. One gold and one silver medal together with the leaflet were placed in a lead box and put into the marble foundation stone. After the ceremonial topping-out the bricklayer sealed it in. Returning to the principal's apartments the remaining silver medals were given to the other dignitaries.¹⁷

Prince Joseph Adam of Schwarzenberg ordered his medal for the foundation stone of the rebuilt Postoloprty church in 1746 from the Viennese mint. For the obverse portrait the mint used an old coin die of Philip Christopher Becker who

Fig. 5 obv., rev.

¹¹ FIALA 1888, p. 540–1, no. 4638. The same specimen was auctioned by Dr. Busso Peus Nachfolger, 381st Auction on 2 November 2004, no. 3754.

¹² TAYLOR 1978, p. 79–80, no. 65a.

¹³ BERGHAEUER 1736, p. 123.

¹⁴ FIALA 1888, p. 552, nos. 4722–4724.

¹⁵ DIVO 2000, p. 50, no. 51.

¹⁶ FIALA 1888, p. 432, nos. 3971–3972.

¹⁷ KLEISNER 2006, p. 482, no. IV.3.73.

cut the Prince's tolar in 1741 when he came to power, aged 19, after his mother's death. His father (shot during Brandýs hunt 1732) made a promise to build the church but the wars of the Austrian Succession (begun in 1741) prevented the project. The obverse has a bust of the young Prince and the inscription IOSEPH.D.G.S.R.I.PRIN.IN.

SCHWARZENBERG (Joseph by the Grace of God, Prince Schwarzenberg of the Holy Roman Empire). On the reverse under a Prince's crown are crossed branches of laurel and palm and the inscription POS.PRIM.LAP./ TEMPLUM/ B.V.MARIAE NASCENTI/ SACRUM/ AMPLIOR.OPER.EREXIT/ EX VOTO/ MDCCXLVI./ XV.OCTOB. (on the 15th October 1741 he laid the foundation stone of the church of the Birth of the Blessed Virgin Mary as avowed. He renovated the sanctuary more splendidly). The mint sent him one gold medal, weighing 10 ducats, and four silver ones together with a bill for 53 Florins 30 Kreuzers. The silver specimen in the National Museum (no. H5-186 497) weighs 28 g and is 4.1 cm in diameter.¹⁸ **Fig. 5 obv., rev.**

In 1751 the foundation medal for the Establishment for Distressed Gentlewomen in Brno was laid together with the first stone by the President of the Chamber Henry Cajetan Blümengen, in the name of the founder, Maria Theresa. The medallist, Matthew Donner, was paid 60 Florins for the die for the inscribed reverse.¹⁹ The obverse die was a customary portrait that was already available to the mint. It is a double portrait of Maria Theresa and Franz of Lorraine with the inscription IMP.FRANC.AUG.ET M. THERES.AUG. (Emperor Franz, the ruler and Maria Theresa, the ruler).

On the reverse a wreath surrounds a fourteen line text MARIA/ THERESIA AUGUSTA, / PIA, CLEMENS, IUSTA, / SANCTIS TRIBUS MAGIS/ DEDICATAE,/ PRO SACRIS VIRGINIBUS,/ SUB INVOCATIONE DIVAE/ ELISABETHAE,/ AD FAMULANDUM/ DEO ET PROXIMO/ DEVOTIS, HUIUS AEDIS/ PRIMUM LAPIDEM/ PONENDUM IUSSIT/ MDCCLI. (in 1751 Maria Theresa, faithful, clement, just ruler commanded the foundation stone of this building, given to the Three Holy Magi and dedicated to virgins of St. Elisabeth, serving God and Man to be laid). The legend was composed by the Court Poet John Charles Newen, who also alludes to the Empress' motto "with justice and clemency."²⁰ This tin medal in the National Museum (no. H5-82AEVIIIb163) weighs 23.76 g and is 4.9 cm in diameter. (**Fig. obv., rev.**)

In 1754 another 60 Florins were paid to Donner for the reverse die (with the inscription) for the foundation medal created for the Establishment for Distressed Gentlewomen in Prague Castle. This medal was also paid for from the Empress' private purse. In addition she was required to pay the Viennese mint 180 Florins "for two silver medals given to the court architect Nicolas Pacassi with the likenesses of both Majesties and the inscription, to be placed under the foundation stone of the newly built Establishment for Distressed gentlewomen in Prague."²¹ The obverse has the

Fig. 6 obv., rev.

same official portrait of the ruling couple with the inscription IMP.FRANC.AUG.ET M.THERES.AUG. (Emperor Franz, the ruler and Maria Theresa, the ruler). The reverse has palm and laurel branches and six lines of inscription IMMACULATAE/ BEATAE.MARIAE.VIRGINI/ FRANCISCI ET THERESIAE/ AUGUSTORUM.MUNIFICIA.PIETATE/ VIRGINES ILLUSTRIS FUNDATAE/ AN.CH.MDCCLIV. (founded in the year of Christ 1754, to the glory of the Immaculate and Blessed Virgin Mary, for well-born maidens by the bountiful Imperial piety of Franz and Theresa). The silver medal in the National museum (no. H5-59 194) weighs 34.82 g and is 4.9 cm in diameter. (**Fig. 7 obv., rev.**)

¹⁸ TANNICH 1938, no. 43.

¹⁹ FLEISCHER 1932, p. 59, no. 84.

²⁰ KÁBDEBO 1880, p. 74, no. 43.

²¹ FLEISCHER 1932, p. 67, no. 129–130.

Small medals, struck to commemorate the foundation of the church at Bílá Hora and the Valdice Chartreuse, were dispersed among the crowds and the foundations during the ceremonies. Such a custom is recorded at an even earlier date. In 1611 the German protestant community in Prague's Little Quarter started to build the Trinity Church. After the first stone was lowered into the foundations "the lords, gentry and foremost citizens threw down many gold and silver coins for good fortune."²² The well known mediaeval Golden Legend describes the building of the Pantheon in Rome: "... but when the building had risen some height above the ground, it seemed that the vault could not hold because of its large diameter so they filled the whole interior with soil

and into this they threw denars. Afterwards they permitted everyone who wanted, to carry the soil from the temple and to keep all the coins he found therein."²³ If this is not true it is at least well written (although in fact irrelevant). The Golden Legend was reprinted again and again throughout the 16th and 17th centuries and its outstanding popularity clearly influenced the European imagination. It reinforced this common custom of throwing coins into the foundations, as a dim, superstitious reminder of the successful completion of the Pantheon; a sort of libation to raising the roof.

An even older account comes from Florence in the year 1489 when Filippo Strozzi began to construct a new family palace. The day for the ceremony was chosen by an astrologer and at dawn Filippo tossed the first shovel - full of gravel into the foundations, along with coins and one of the medals engraved with his portrait for the occasion. As he did this, he intoned, "In the name of God and a good beginning, for me and for all my descendants." Filippo spent the morning by the palace foundations greeting passers-by and asking them to throw in gravel, medals and coins.²⁴ However, in 1603, when Mikolaj Zebrzydowski, the Voivode of Cracow, positioned the foundation stone for the monastery church of Our Lady, he, with his family and guests, threw gold and silver coins after it - only to discover that by the following night they had been stolen by thieves.²⁵

Fig. 7 obv., rev.

Bibliography

- BERGHAUER 1736:** Jan Berghauer, *Proto-martyr poenitentiae* I. Augsburg 1736.
- CRABB 2000:** Ann Crabb, *The Strozzi of Florence: Widowhood and Family Solidarity in the Renaissance*. Michigan 2000.
- DIVO 2000:** Jean-Paul Divo, *Die Münzen und Medaillen der Fürsten von Liechtenstein*. Zürich 2000.
- FIALA 1888:** Eduard Fiala, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer I*. Prag 1888.
- FLEISCHER 1932:** Julius Fleischer, *Das Kunstgeschichtliche Material der geheimen Kammerzahltamtsbücher in den Staatlichen Archiven Wiens von 1705 bis 1790*. Wien 1932.
- DE GENLIS 1825:** Stephanie Felicite de Genlis, *Memoirs of the Countess de Genlis: Illustrative of the History of the 18th and 19th Centuries*. London 1825.
- GREGORAVIUS 2000a:** Ferdinand Gregoravius, *History of the City of Rome in the Middle Ages 1421–1503*. New York 2000.
- GREGORAVIUS 2000b:** Ferdinand Gregoravius, *History of the City of Rome in the Middle Ages 1503–1534*. New York 2000.
- HERAEUS s. d.:** Karl Gustav Heraeus, *Brevis Explicatio Numismatum Caroli VI.*, s. I. [Wien], s. d.

²² MARTINIDES 1615.

²³ VORAGINE 1984, p. 248.

²⁴ CRABB 2000, p. 221–222.

²⁵ STAHR 2002, p. 23.

- HERGOTT 1753:** Marquard Hergott, *Monumenta augustae domus Austriae. Nummotheca principum Austriae*. II. 2. Freiburg 1753.
- HREJSA 1930:** Ferdinand Hrejsa, *U Salvatora*. Praha 1930.
- JANÁK 1937:** Antonín Janák, Kapucínský klášter v Sušici. In: *Spořitelna města Sušice (52. účetní zpráva)*. Sušice 1937, p. 72–85.
- KÁBDEBO 1880:** Heinrich Kábdebo, *Matthäus Donner*. Wien 1880.
- KLEISNER 2006:** Tomáš Kleisner, Medaile rytířské akademie v Lehnici. In: Andrzej Niedzielenko – Vít Vlnas (eds.), *Slezsko – perla v české koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006, p. 482 (cat. no. IV.3.73.).
- MARTINIDES 1615:** Bartolomaeus Martinides, *Descriptio amplissimae atque ornatissimae regiae urbis Pragensis, metropolis totius Bohemiae*. Praga 1615.
- SCHAU- UND DENKMÜNZEN 1782:** *Schau- und Denk-Münzen, welchen unter glorwürdigen Regierung der Kaiserinn Königin Maria Theresia geprägt worden sind*. Wien 1782.
- STAHR 2002:** Maria Stahr, Sarmatian Traits in Polish Medals of the First Half of the Seventeenth Century. *The Medal*, no. 40 (London 2002), p. 18–25.
- TANNICH 1938:** Karl Tannich, Die Münzen und Medaillen der Fürsten zu Schwarzenberg. In: *Schwarzenbergisches Jahrbuch*. Frauenberg 1938, p. 49–150.
- TAYLOR 1978:** Jeremy Taylor, *The Architectural Medal. England in the Nineteenth Century*. London 1978.
- VIDEMAN 1986:** Ladislav Videman, *Od Olympu k Panteonu*. Praha 1986.
- VORAGINE 1984:** Jakub Voragine, *Legenda aurea*. Praha 1984.

Illustrations

Fig. 1. (obv., rev.) Medal for the foundation of Sušice Monastery, 1651, National Museum, Prague, H5-181 484. Photo: Tomáš Kleisner.

Fig. 2. (obv., rev.) Medal for the foundation of Nisa Monastery, 1659, National Museum, Prague, H5-133ARVIII. Photo: Tomáš Kleisner.

Fig. 3. (obv., rev.) J. K. Greuter, medal for the foundation

of Our Saviour in Prague, 1611, National Museum, Prague, H5-151 001. Photo: Tomáš Kleisner.

Fig. 4. Medal of the church of St. Wenceslas in Prague, 1685, private collection. Photo: Busso Peus.

Fig. 5. (obv., rev.) F. K. Becker, Medal of Postoloprty Church, 1746, National Museum, Prague, H5-186 497. Photo: Tomáš Kleisner.

Fig. 6. (obv., rev.) M. Donner, medal for the Establishment for Distressed Gentlewomen in Brno, 1751, National Museum, Prague, H5-82AEVIIIb163. Photo: Tomáš Kleisner.

Fig. 7. (obv., rev.) M. Donner, medal for the Establishment for Distressed Gentlewomen in Prague Castle, 1754, National Museum, Prague, H5-59 194. Photo: Tomáš Kleisner.

Resumé

Tomáš Kleisner

Neznámá medaile k založení kláštera v Sušici z roku 1651

Článek uveřejňuje dosud neznámou rytou medaili k založení sušického kláštera kapucínů. Doplnuje ji o další české barokní medaile do základů staveb ze sbírky Národního muzea a cituje řadu osvětlujících dobových zpráv. Zvyk připomínat založení stavby je prastarý a rozšířený po celém světě, drobné medaile byly při slavnostech kladení základního kamene rozhazovány mezi zúčastněné a do základů. Oblíbená středověká sbírka Zlatá legenda připomíná ke dni Všem svatých stavbu antického Pantheonu: „*Když však stavba vystoupila do určité výšky nad zem, zdálo se, že se klenba nemůže udržet pro velký průměr, a proto celý vnitřek zaplnili zemí, a současně s hlinou tam házeli denáry. Potom dovolili, aby si každý, kdo by chtěl hlinu vynášet z chrámu, nechal všechny peníze, které v hlině najde.*“ Zlatá legenda, která svým mimořádným rozšířením výrazně formovala myšlenkový svět Evropy, vycházela znovu a znovu, jak v 16., tak v 17. století. Obecně rozšířený zvyk vhadovat mince do základů vykládá jako matnou pověrečnou připomínku úspěšného dokončení stavby Pantheonu a řecli bychom jakousi úlitbu za zdárné dokončení stavby.

Studie vznikla v rámci zpracování Chaurovy sbírky, podporovaného Ministerstvem kultury České republiky (výzkumný záměr MK ČR 00002327202).

Obsah posledních ročníků Sborníku Národního muzea v Praze, řady A - Historie:

XXXI. (1977)

Čís. 1-3. **Alena Šubrtová**, Antonín Boháč – statistik a demograf. Život a dílo (Antonín Boháč – Statistiker und Demograph. Sein Leben und sein Werk; Antonín Boháč – statistician and demographer. His life and work). Praha 1979.

Čís. 4. **Eduard Šimek**, Česká mince v prvních desetiletích 17. století (Die böhmische Münze der ersten Dezennien des 17. Jahrhunderts). Praha 1979.

XXXII. (1978)

Čís. 1-4. **Rudolf Turek**, Libice. Hroby na libickém vnitřním hradisku (Libice/Cidlina. Gräber im inneren Burgwallareal). Praha 1980.

XXXIII. (1979)

Čís. 1. **Jindřich Keller**, Čeští hudební nástrojaři v Rusku (Чешские инструментальные мастера в России). Praha 1980.

Čís. 2-3. **Milan Lička – Miroslav Bareš**, Antropomorfní nádoba lengyelské kultury z objektu č. VI/30 z Buštěhradu, okr. Kladno. Příspěvek k exaktnímu studiu neolitické keramiky (Das anthropomorphische Gefäß der Lengyel-Kultur aus dem Objekt Nr. VI/30, aus Buštěhrad /Bezirk Kladno/. Ein Beitrag zu dem exakten Studium der neolitischen Keramik). Praha 1980.

Čís. 4. **Jan Bouzek – Marie Dufková – Iva Ondřejová**, Classical Sculpture in Czechoslovak Collections (Antická plastika v československých sbírkách). Praha 1980.

XXXIV. (1980)

Čís. 1-2. **Anežka Merhautová-Livorová – Miroslav Richter – Lubomír Sršeň**, Architektonické zlomky Ostrovského kláštera (Architektonische Fragmente aus dem Kloster Ostrov). Praha 1981.

Čís. 3-4. **Karel Sklenář**, Archeologická činnost Josefa Vojtěcha Hellicha v Národním muzeu /1842-1847/ (The first professional archaeologist at the National Museum in Prague: Josef Vojtěch Hellich /1842-1847/). Praha 1981.

XXXV. (1981)

Čís. 1. **Rudolf Turek**, Libice nad Cidlinou. Monumentální stavby vnitřního hradiska (Libice. Die monumentalen Bauten im inneren Burgwallareal). Praha 1981. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).

Čís. 2. **Mirjam Bohatcová – Josef Hejnic**, Knihtiskař Jiřík Nigrin a jednolistové „Proroctví“ Jindřicha Demetria (Der Buchdrucker Georg Nigrin und Einblattdruck der „Prophetia“ des Henricus Demetrianus). Praha 1982.

Čís. 3-4. **Miroslav Bareš – Milan Lička – Marie Růžičková**, K technologii neolitické keramiky I. (On the technology of neolithic pottery I.). Praha 1982.

XXXVI. (1982)

Čís. 1. **Jarmila Hásková**, Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejích obyvatel na přelomu 15. a 16. století (Die Sozialstruktur der Stadt Litomyšl und die Barschaften ihrer Einwohner an der Wende des 15. und 16. Jahrhunderts). Praha 1982.

Čís. 2. **Dana Svobodová**, K otázce struktury oběživa v českých zemích v devadesátých letech 18. století. Nález mincí v Travčicích, okres Litoměřice (Zur Frage der Struktur des Umlaufgeldes in den böhmischen Ländern in den neunziger Jahren des 18. Jahrhunderts. Münzfund aus Travčice, Bezirk Litoměřice). Praha 1982.

Čís. 3-4. **Miroslav Bareš – Milan Lička – Marie Růžičková**, K technologii neolitické keramiky II. (On the technology of neolithic pottery II.). Praha 1983.

XXXVII. (1983)

Čís. 1. **Jarmila Hásková**, Die Währungsverhältnisse und die wirtschaftliche Entwicklung in den böhmischen Ländern in den Jahren 1469-1620. **Lubomír Nemeškal**, Die wichtigsten Wendepunkte der böhmischen Münzentwicklung in den Jahren 1469-1619. **Jarmila Hásková**, Die Barschaften der Bürger an der Wende des 15. – 16. Jahrhunderts. **Josef Petráň**, Der interregionale Tausch und die Marktbereiche in Böhmen im 16. Jahrhundert. **Eduard Šimek**, Die Bedeutung der Produktion der böhmischen Münzstätten für den Geldumlauf im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts. **Gustav Hofmann**, Die Münzstätte in Planá u Mariánských Lázní. Praha 1983.

Čís. 2-3. Vznik a počátky českého státu I. Referáty z konference pořádané Archeologickým ústavem Československé akademie věd, Národním muzeem v Praze a Místním národním výborem v Libici nad Cidlinou ve dnech 15. – 18. září 1981 v Libici nad Cidlinou: **Dušan Třeštil**, Vznik českého přemyslovského státu (Die Entstehung des Böhmisches Staates). **Rudolf Turek**, Otázky vzniku českého státu a podíl archeologie na jejich řešení (Probleme der Entstehungszeit des Böhmisches Staates und der Anteil der Archäologie an ihrer Lösung). **Josef Žemlička**, Stát a církev v přemyslovských Čechách (Staat und Kirche im Böhmen der Přemysliden). **Zdenka Krumphanzlová**, Význam výzkumů v Libici pro chronologii slovanské doby v Čechách (Die Bedeutung der Ausgrabungen in Libice n. C. für die Chronologie der Slawenperiode in Böhmen). **Zdeněk Váňa**, Výzkum raně středověkých center jako historický pramen (Die Erforschung frühmittelalterlicher Zentren als historische Quelle). **Jana Vignatiiová**, K charakteristice neopevněných sídlišť v 9. a 10. století (Zur Charakteristik der unbefestigten Siedlungen im 9. und 10. Jahrhundert). **Milada Radová-Štiková**, Poznámky k dosavadnímu datování některých raných kostelů v Čechách (Bemerkungen zur bisherigen Datierung einiger früher Kirchen in Böhmen). **Květa Reichertová**, Tradice staroslověnské kultury v Čechách v 11. století a její vztah k Uhrám a Polsku (Die Tradition der kirchenslawischen Kultur in Böhmen im 11. Jahrhundert und die Beziehungen derselben zu Ungarn und zu Polen). **Aldona Chmielowska**, Civilizační předstih Velké Moravy a Čech ve srovnání s raně středověkým Polskem (Der Zivilisationsvorsprung Grossmährens bezüglich des frühmittelalterlichen Polens). **Milan Stloukal**, Některé problémy antropologického výzkumu starých Slovanů (Einige Probleme der anthropologischen Erforschung der alten Slawen). **Emanuel Vlček**, K chronologii nejstarších Přemyslovců z hlediska antropologicko-lékařského průzkumu jejich pozůstatků (Zur Chronologie der ältesten Přemysliden vom Gesichtspunkt der anthropologisch-medizinischen Untersuchung ihrer Überreste). **Jiří Sláma**, Přínos archeologie k poznání počátků přemyslovského státu (Beitrag der Archäologie

zur Kenntnis der Anfänge des Přemyslidenstaates). **Magdalena Beranová**, Archeologie o počátcích českého státu (Archäologie über die Anfänge des tschechischen Staates). Praha 1983. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).

Čís. 4. **Jan Bouzek**, Caucasus and Europe and the Cimmeric Problem (Kavkaz a Evropa a kimmerijský problém). Praha 1984.

XXXVIII. (1984)

Čís. 1-2. **Aleš Chalupa**, Hesseliova kronika o povstání poddaných na broumovském panství (Die Chronik des Bauernaufstandes im Jahre 1680 von J. G. A. Hesselius). Praha 1984.

Čís. 3. **Vladimír Sakař**, Sídliště na území středoevropských provincií Římské říše a jejich typy (Siedlungen auf dem Gebiet der mitteleuropäischen Provinzen des Römischen Reichs und ihre Typen). Praha 1985.

Čís. 4. **Jarmila Hásková – Michal Vitanovský**, Osobnost krále Vratislava I. (1061–1092) na mincích. K oficiálnímu vyobrazení prvního českého krále a k české panovnické distinkci (Die Persönlichkeit König Vratislavs /1061-1092/ auf den Münzen. Zur offiziellen Abbildung des ersten böhmischen Königs und zur böhmischen Herrscherdistinktion). Praha 1985.

XXXIX. (1985)

Čís. 1-2. Vznik a počátky českého státu II. Referáty z konference pořádané Archeologickým ústavem Československé akademie věd, Národním muzeem v Praze a Místním národním výborem v Libici ve dnech 15. – 18. září 1981 v Libici nad Cidlinou: **Rudolf Turek**, Problematika libického hradiska (Problematik des Burgwalles Libice/Cidlina). **Jaroslav Kudrnáč**, Slovanská hradiska a vesnická sídliště na Československu před vznikem slavníkovského knížectví (Slawische Burgwälle und Dorfsiedlungen in der Gegend von Český Brod vor der Entstehung des Slavnikinger Fürstentums). **Jarmila Justová**, Kontakty zlické Libice s avarsko-slovanským, karolinským a velkomoravským kulturním okruhem (Kontakte von Libice Zličaner Zeit mit dem avarisch-slawischen, karolingischen und grossmährischen Kulturbereich). **Miloš Šolle**, Kulturně historický význam styků Libice a Kouřimě (Die kulturhistorische Bedeutung der Kontakte zwischen Libice und Kouřim). **Magdalena Beranová**, Výzkum vesnice z doby Slavníkovců u Libice nad Cidlinou (Die Erforschung eines Dorfes aus der Slavnikinger Zeit bei Libice an der Cidlina /Poděbrady – Funksender/). **Jiří Hrala**, Hánín – hradiště libického zázemí a kolínská aglomerace (Hánín – Burgwall des Hinterlandes von Libice und Agglomeration Kolín). **Jarmila Hásková**, K problematice počátku slavníkovského mincování (Zur Problematik der Anfänge des Slavnikinger Münzwesens). **Tomáš Velimský**, K současnému stavu poznání slovanského hradiště v Malíně, obec Kutná Hora (Zum gegenwärtigen Erkenntnisstand des slawischen Burgwalls Malín, Gemeinde Kutná Hora). **Klára Benešová-Fischerová**, Sakrální architektura v Malíně u Kutné Hory (Sakralarchitektur in Malín bei Kutná Hora). **Antonín Hejna**, Drobná opevněná sídla doby přemyslovské v okolí Libice n. C. a v českém středním Polabí (Kleinere befestigte Siedlungen aus der Přemyslidenzeit in der Nähe von Libice an der Cidlina und im böhmischen mittleren Flussgebiet der Elbe). **Emanuel Vlček**, Vojtěch z rodu Slavníkovců. Průkaz autenticity kosterních pozůstatků (Adalbert Slavnik. Authentizitätsbeweis der Skelettüberreste). **Hana Hanáková – Milan Stloukal – Ondřej Soudský**, Antropologická charakteristika koster z pohřebiště Libice nad Cidlinou (Anthropologische Charakteristik der Skelette aus dem Gräberfeld von Libice an der Cidlina). **Luboš Vyhnanek**, Spondylolýzy v kosterním materiálu z libického pohřebiště (Spondylolysen im Skelettmaterial aus Libicer Gräberfeld). **Miroslava Blajerová**, Slovanské pohřebiště v Kaníně v antropologickém hodnocení (Anthropologische Bewertung des slawischen Gräberfeldes in Kanín). **Josef Beneš**, Nálezy zvířecích kostí na Libici (Tierknochen in Libice). **Jaroslav Kaván**, Některé zvláštnosti v zpracování parohu na Libici (Einige Besonderheiten in der Bearbeitung des Gehörns in Libice). Praha 1986.

Čís. 3-4. Vznik a počátky českého státu III. Referáty z konference pořádané Archeologickým ústavem Československé akademie věd, Národním muzeem v Praze a Místním národním výborem v Libici nad Cidlinou ve dnech 15. – 18. září 1981 v Libici nad Cidlinou: **Věra Souchopová**, K hutnické výrobě na západní Moravě v X. – XI. století (Die Hüttenproduktion in Westmähren im X. – XI. Jahrhundert). **Dagmar Jelínková – Zdeněk Měřínský**, Slovanské osídlení v oblasti soutoku Dyje a Svratky. Příspěvek k otázkám sídelního a společensko-ekonomického vývoje regionu od 6. do 13. století (Slawische Besiedlung am Zusammenfluss von Thaya und Svratka. Ein Beitrag zu Fragen der Siedlungsentwicklung und der gesellschaftlich-ökonomischen Entfaltung der Region vom 6. – 13. Jh.). **Blanka Kavánová**, Příspěvek ke stratigrafii opevnění hradiště v Mikulčicích (Der Beitrag zur Stratigraphie der Burgwallbefestigung in Mikulčice). **Robert Snášil – Rudolf Procházka**, Dosavadní stav poznání velkomoravského osídlení ostrova sv. Jiří (Der bestehende Erkenntniszustand der grossmährischen Besiedlung auf der Georginsel). **Miloslav Pojsl**, Přemyslovský palác v Olomouci (Der Přemysliden-Palast in Olomouc /Olmütz/). **Vít Dohnal**, Výzkum dómského návrší v Olomouci (Untersuchung der Domanhöhe in Olomouc). **Vladimír Goš – Vladimír Kapl**, Severní Morava ve střední době hradištní (Nordmähren in der mittleren Burgwallzeit). **Vladimír Píša**, Raně středověký Břevnov. Odráz vztahu Čechů k Evropě (Břevnov im frühen Mittelalter. Wiederspiegelung der Beziehungen von Böhmen zu Europa). **Petr Sommer**, Hradištní pohřebiště v premonstrátské kanonii na Strahově (Das Burgwall-Gräberfeld im Prämonstratenser Kanonikat in Prag-Strahov). **Josef Unger**, Poznamky k osídlení a mladší a pozdní doby hradištní na soutoku Jihlavy, Svratky a Dyje (Bemerkungen zur jungen und späten Burgwallbesiedlung am Zusammenfluss von Jihlava, Svratka und Thaya). **Július Jakab**, Antropológia Slovanov na Slovensku (Anthropologie der Slawen in der Slowakei). **Lubomír Peške**, Domáci a lovná zvířata podle nálezů na slovanských lokalitách v Čechách (Haustiere und Jagdwild nach Funden in slawischen Lokalitäten in Böhmen). **Zdeněk Tempír**, Rozšíření a pěstování zemědělských plodin v Čechách v 6. – 13. století (Verbreitung und Anbau von Feldfrüchten in Böhmen im 6. – 13. Jahrhundert). Praha 1986.

XL. (1986)

Čís. 1. Jáchymov v kulturním vývoji střední Evropy: **Petr Jančárek**, Základní rysy demografického vývoje Jáchymova v předbělohorské době (Grundzüge der demographischen Entwicklung von Jáchymov in der Zeit vor der Schlacht auf dem Weissen Berg). **Václav Bok**, Literární propagace jáchymovské těžební oblasti z roku 1523. Hans Rudhart: Von dem weytberuffenem Berckweg Sanct Joachimsthal (Eine literarische Werbung für das Montangebiet von Jáchymov aus dem Jahre 1523. Hans Rudhart: Von dem Weytberuffenem Berckweg Sanct Joachimsthal). **Josef Hejnic**, Jáchymovská škola v 16. století. Problémy a úkoly (Die Schule von Jáchymov im 16. Jahrhundert /Probleme und Aufgaben). **Ivan Hlaváček**, Český kontext jáchymovské knihovny v 16. století (Die Joachimsthaler Bibliothek im Rahmen des böhmischen Bibliothekswesens). Praha 1987.

Čís. 2. **Jiří Zálaha**, Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. polovině 17. století (Das Theaterleben auf Schloss Český Krumlov in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts). **Jiří Hilmera**, Výpravy Františka Tröstra do inscenací Václava Kašíka a Ferdinanda Pujmana (Die Ausstattungen František Trösters für die Inszenierungen von Václav Kašík und Ferdinand Pujman). Praha 1987.

Čís. 3. **Vlastimil Vondruška**, Vývoj národopisu v Německu a Rakousku (1750-1945) (Die Entwicklung der Volkskunde in Deutschland und Österreich /1750-1945/). Praha 1988.